

Fig. 1. Kirken set fra syd. Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *The church seen from the south.*

LANDET KIRKE

SUNDS HERRED

Kirken omtales indirekte 1454, da Anders Iversen, »Præst i Lanne«, optrådte i forbindelse med et tingsvidne.¹ I de ældre kilder er Landet kun navnet på sognet og kirken, mens den nuværende bebyggelse omkring kirken er opstået i slutningen af 1800-tallet (jf. s. 2611). Substantivet 'land' sigter til øen Tåsinge (tidligst omtalt 1231: »Thosland«²), og de omliggende øers beboere kaldte tidligere Tåsinge for Landet.³ Kirkens navn kan således oprindeligt have betydet 'økirken'.⁴ Tåsinges tingsted menes at have ligget ved Landet, og kirken kan have haft en tilknytning hertil.⁴

I 1700-1800-tallet sagdes kirken at være den ældste på Tåsinge.⁵ Den mentes at være viet til Skt. Jørgen (*værnehelgen*),⁶ og rester af et 'Skt. Jørgens billede', antagelig en falterfigur (s. 2657), fandtes endnu i 1700-tallet.⁷

Ved landehjælpen 1524-26 betalte kirken 17 mark, hvilket var en mark mindre end Bjerreby (s. 2703), men syv mark mere end Bregninge (s. 2457).⁸

1581 fik Helvig Hardenberg (1540-99), enke efter Erik Rosenkrantz (1520-75), livsbrev på kronens og kirkens korntiende og al kronens øvrige rettighed af kirkerne på Tåsinge (dvs. Bregninge (s. 2458), Landet og Bjerreby (s. 2703)) (*patronatsret*), mens kaldsretten (*jus vocandi*) skulle være hos biskoppen.⁹ 1618 kaldte syv sogneboere efter stiftsprovstens råd og på vegne af sognets beboere kapellan Peder Sørensen til præst.¹⁰ Kirken fulgte som øens øvrige sognekirker (jf. s. 2458 og 2703) ejerne af Valdemars Slot. 1641 kom patronatsretten til grev Valdemar Christian,¹¹ derefter til Kirsten Munk og 1661 til hendes datter Hedevig; 1672 lå den hos kongen,¹² som 1678 overgav den til admiral Niels Juel.¹³ 1928 overgik kirken til *selveje*.¹⁴

1575-1738 var Bregninge *anneks* til Landet (jf. s. 2457).¹⁵

Sogneforhold m.m. 1545 blev sognedegnen Hans Degn dømt til kagstrygning og til at miste to fingre,

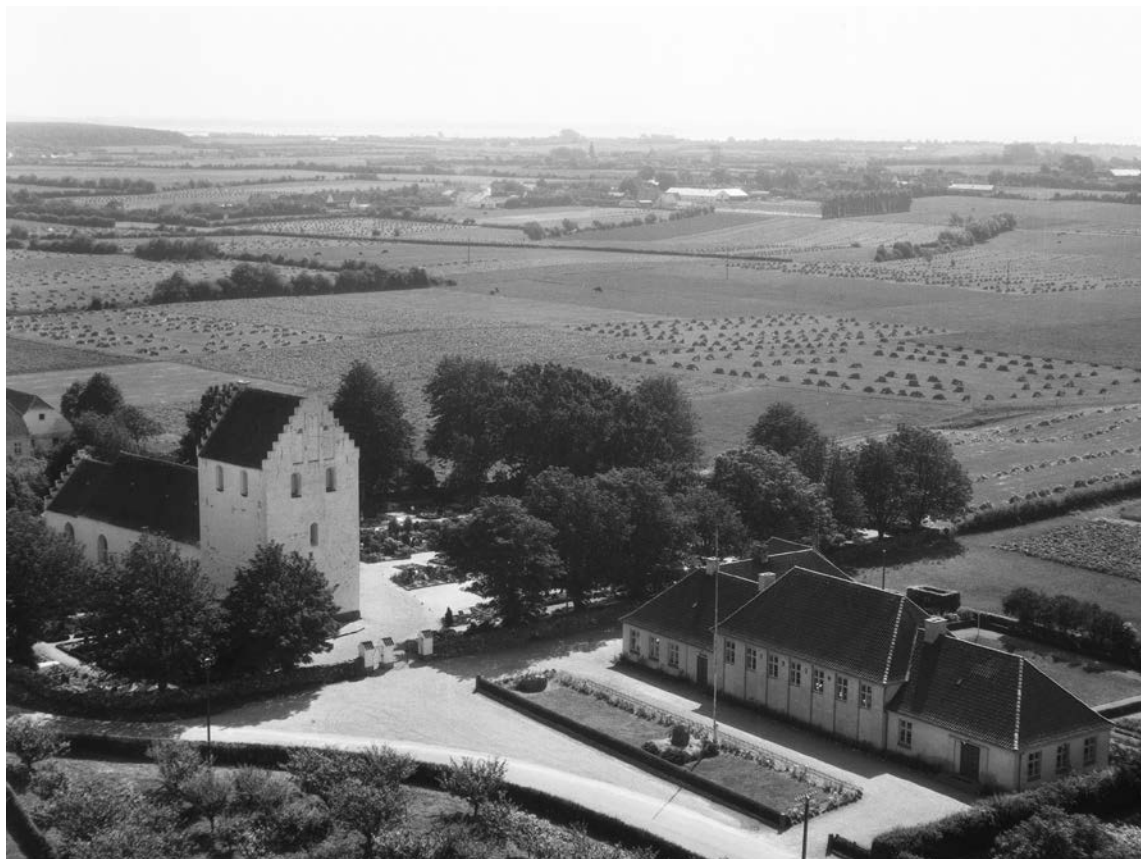

Fig. 2. Kirken og forsamlingshuset set fra nordvest (s. 2612). Foto Sylvest Jensen Lufffoto 1955. I KB. – *The church and meeting hall seen from the north west.*

Fig. 3. Matrikelkort. 1:10.000. Målt af Peder Kjelstrup 1787-88 og tegnet af Freerk Oldenburger 2020. – *Cadastral map.*

som skulle slås fast til kagen, fordi han havde sat falsk segl under et tingsvidne.¹⁶ 1576 omtales \dagger degnebo-ligen (s. 2612), som da beboedes af Søren Skomager. Han havde to stykker jord vest for kirken, som kaldtes Klokketoften, og skulle til gengæld ringe med »fred klokke« (fredklokken), dvs. ringe med klokken morgen og aften samt sørge for nye klokkestreng.¹⁷ Samme år fremgår, at to af kirkens fæstere hver skulle yde 4 skilling til kalentealteret i Svendborg Skt. Nikolaj Kirke; beløbet var efter reformationen blevet tillagt kapellen ved samme kirke (jf. s. 78).¹⁷ Endvidere at kirken havde ejet det jordstykke, hvor Skt. Olufs \dagger Kapel havde stået (s. 2699).

O. 1631-35 var der 444 unge og gamle kommunikanter i sognet.¹⁸ Kirkens sognepræst i årene 1672-1717, antikvaren Peder Jensen Lucoppidan, er afbildet med sin hustru Anna Christine Jørgensdatter og parrets 12 børn på et maleri fra 1697, som findes i Svendborg Skt. Nikolaj Kirke (s. 207). I første halvdel af 1700-tallet og igen under Napoleonskrigene opbevaredes våben i tårnummet.¹⁹

Sagn. I 1700-tallet sagdes Landet Kirke at have fået sit navn, fordi den var den første kirke, der blev bygget på Tåsinge, eller fordi den lå midt på landet (dvs. øen) (jf. ovf.).²⁰

Døren i korets sydside (s. 2617) kaldtes munkedøren. Dens grundsten var helt glatte, og man sagde, at det skyldtes slid fra munkenes kapper.²¹

Møntfund. I forbindelse med restaureringen 1958 blev der fundet otte mønter i kirken. Ældst var en dansk penning slået i Ribe i perioden 1310-19 under Erik Menved samt to hanseatiske hulpenninge fra 1300-tallet.²² Mønterne opbevares ved kirken.

Midt på Tåsinge, omtrent 1 km fra hovedvejen Sundbrovej, ligger kirken østligt i landsbyen. Indtil for ca. 100 år siden lå den alene i landskabet, hvorefter en mindre landsby opstod vest for kirken. Oprindeligt har kirken tilhørt landsbyen Lundby ca. 1 km øst for kirken. Derudover er der to landsbyer i sognet: Melby og Strammelse.²³

Kirkegården, som er rektangulær, er blevet udvidet to gange, henholdsvis 1838 og 1913, siden det første matrikelkort blev målt 1787-88 (fig. 3). Den nordlige del af kirkegården blev 'fraskilt' 1816, da

en kørevej, der tidligere havde været syd for kirken, blev lagt nord for kirkebygningen.²⁴ 1838 blev kirkegården udvidet første gang mod syd, men det vides ikke i hvilket omfang.²⁵ 1911 trængte den atter til udvidelse, men landevejene fra øst og vest måtte lægges om (jf. fig. 3), for at det kunne lade sig gøre. Det skete året efter, så vejen i dag løber nord om kirkegården, som blev udvidet 1913.²⁶ Marken mellem kirkegården og *†præstegården*, som lå godt 500 m mod øst, blev kaldt 'kirkemarken'.²⁴

Hegn. Kirkegården er til alle sider omgivet af et *kampestensdige*, som flere steder er beplantet med vedbend. Syd for indgangen i diget mod vest er der en mulig vindueskvader (s. 2625).

†Hegn. 1595 var kirkegårdens mur mange steder 'nederfallen'.²⁷ Den nordlige del var 1816 blevet fraskilt ved stakitter (jf. ovf.).²⁴ 1837 var diget faldet ud mod øst og vest,²⁸ og ved udvidelsen året efter fik denne en 'regelmæssig og aldeles forsvarlig ringmur'.²⁹ I 1860'erne skulle hegnet repareres, og et stakit blev fornyet 1901.²⁶ Mellem 1935 og 1945 blev digerne omsat.³⁰ Flere

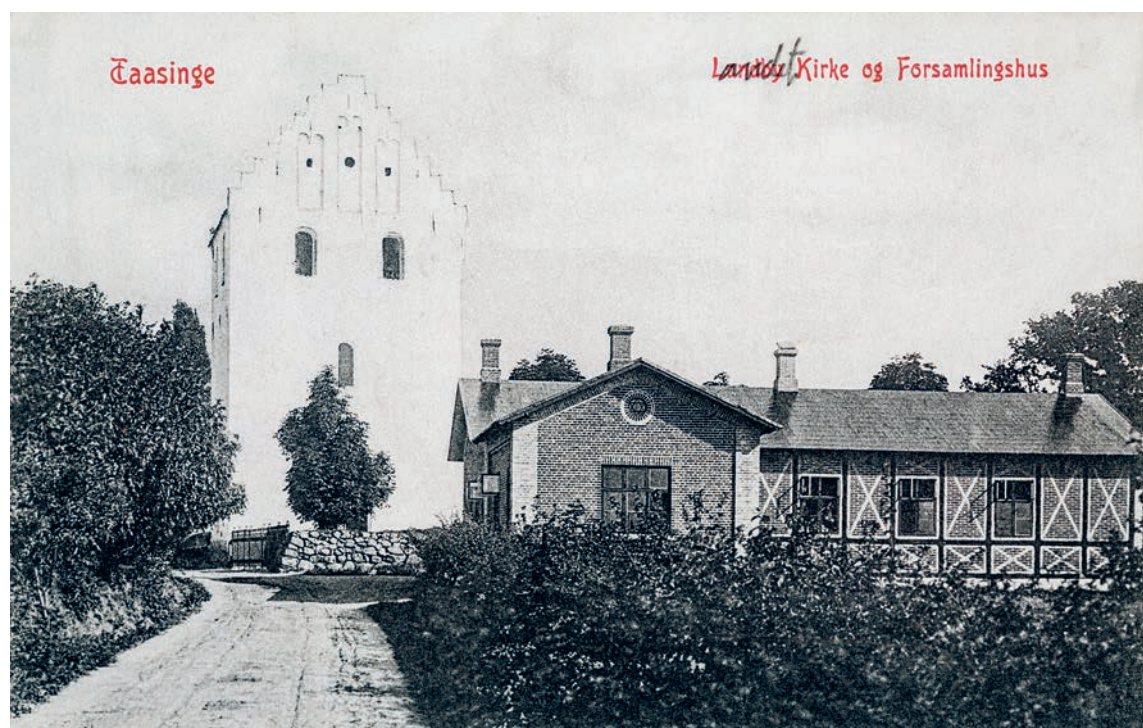

Fig. 4. Kirken og *†*forsamlingshuset set fra vest, o. 1910 (s. 2612). Postkort i Svendborg Byhistoriske Arkiv. – *The church and †meeting hall seen from the west, c. 1910.*

gravsten blev fjernet fra syddiget 1961, da de 'skæmmede det smukke dige'.³¹

Indgange. Kirkegården har to ens indgange, hvis placeringer mod øst og vest ud for kirkebygningen sandsynligvis er de oprindelige. Den vestlige er tegnet af arkitekt Ejnar Mindedal Rasmussen 1938 og den østlige af arkitekt Lars Mindedal 1969.³² Begge har en køreport og en ganglåde og består af tre murede, hvidmalede teglstenspiller på kvaderstenssokler og med sadeltagsafslutning belagt med røde vingetegl; på pillerne hænger smedejernslåger. 1980 blev tagstenene på pillerne udskiftet.³³

†*Indgange.* 1595 var der ingen låger for indgangene til kirkegården.²⁷ 1673 var den vestre port forfalden.³⁴ 1853 skulle den østre indgang 'fra †præstegården' (jf. ovf.) fornyes, og en ganglåde skulle placeres der, så kvæget ikke kunne komme ind på kirkegården. Kirkegårdens to porte skulle ligeledes forsynes med låse.³⁵ Frem til 1969 var der indsat flere tilhugne granitkvadre som vange til den ældre, østre kirkegårdsindgang (fig. 5), sandsynligvis genanvendte vindueskvadre (s. 2625).

Fig. 5. Genanvendte, romanske vindueskvadre i kirkegårdens østre indgang (s. 2612). Foto Ejnar V. Jensen 1954. I NM. – *Re-used Romanesque window ashlar in eastern entrance to churchyard.*

†*Kirkeriste.* 1576 nævnes en vestre rist.¹⁷ En østre rist omtales 1905.³⁶

Bygninger ved kirkegården. Øst for kirkegården er der et grundmuret *graverhus* fra 1996.³⁷ Det er hvidmalet og har rødt vingetegltag. Vest for kirkegården ligger byens grundmurede, gulkalkede *forsamlingshus* fra 1934 (fig. 2), som erstattede et ældre †forsamlingshus (jf. ndf.).

†*Bygninger på og ved kirkegården.* Fundamentet til en mulig senmiddelalderlig *kirkelade* blev opbrudt i forbindelse med kirkegårdens udvidelse mod syd 1838; det bestod af en stor mængde kampesten sat i kalk.²⁴ Et 'gammelt, forfaldent klokkeværk', dvs. en *klokkestabel*, stod 1576 på kirkegården, og en *degnebolig* er omtalt samme år.¹⁷ Vest for kirkegården blev der i slutningen af 1800-tallet opført et *forsamlingshus* i grundmur og bindingsværk (fig. 4). 1887 var der modvilje mod opførelsen, da »Dands og andet Gøjl bliver lagt tæt ved Kirken«. ³⁸ I begyndelsen af 1940'erne omtales en *kirkestald*, 1951 et *nødtøfshus*, og 1961 et *bræddeskur* ved syddiget.²⁶ 1983 rådede kirken over en kommunal *toiletbygning* uden for kirkegården.²⁶

†*Strafferedskaber.* 1765 blev en *træhest* og en *ju-stitspæl* solgt på auktion i kirken.³⁹

Beplantning m.m. Midt på kirkegården mod syd står et stort egetræ (jf. fig. 2), hvorunder Elvira Madigan og Sixten Sparre er begravet (s. 2682); et tilsvarende træ findes ved nordøsthjørnet. Derudover er der flere store kastanjetræer langs diget; de kan være resterne af en krans af træer plantet 1894 (jf. fig. 2). På nordsiden af kirken er kirkegården kraftigt afgravet (jf. fig. 41), hvilket kan være sket i forbindelse med omlægningen af kørevejen 1816 (jf. s. 2611).

†*Beplantning.* 1815–16 blev kirkegården planeret, fik anlagt gange og blev 'passende' beplantet.⁴⁰ 1818–19 var somrene meget tørre, og flere træer på kirkegården gik ud; de blev nyplantet 1820.⁴⁰ I begyndelsen af 1830'erne blev der plantet grantræer på kirkegården.⁴⁰ 1894 blev en række piletræer ved kirkegårdens yderside fældet og kastanjetræer plantet i stedet for.²⁶ Det er muligvis den krans af træer, af hvilke kun enkelte træer endnu står (jf. ovf.); de øvrige blev fældet i anden halvdel af 1900-tallet.

BYGNING

Kirken består af romansk apsis, kor og skib, og den udviser et fornemt kvaderstensarbejde i form af sokler, billedkvadre og sydportalen. I senmiddelalderen blev kor og skib overhvalvet og skibet forlænget mod vest; denne tilbygning kan være påbegyndt som tårn. Et trappeshus blev siden tilføjet på forlængelsens sydside. 1634 blev et tårn opført oven på vestforlængelsen, og omtrent samtidig opførtes et våbenhus på skibets sydside. I 1800-tallet gennemgik kirken flere istandsætninger og ændringer, bl.a. blev den romanske sydportal flyttet til tårnrummet. Kirkens orientering har en let afvigelse mod syd.

Grundplan. Den romanske kirke består af kvadratisk kor med halvcirkulær apsis mod øst, og mod vest er et bredere, rektangulært skib (fig. 6). Skibets akse er drejet let mod syd i forhold til korets.

Materiale og teknik. Den romanske bygning udviser et fornemt stenhuggerarbejde i form af profilerede sokler (jf. ndf.), dør- og vinduesindramninger (s. 2617 og 2625) samt adskillige billedsten (s. 2616).

Bygningen er opført på en *dobbeltsokke* af tilhugget granit- og sandsten på et synligt fundament af rå kampesten og små, tilhugne sandstenskvadre (jf. fig. 13). Soklen på kor og apsis har karnisprofil over et groft tilhugget, retkan-

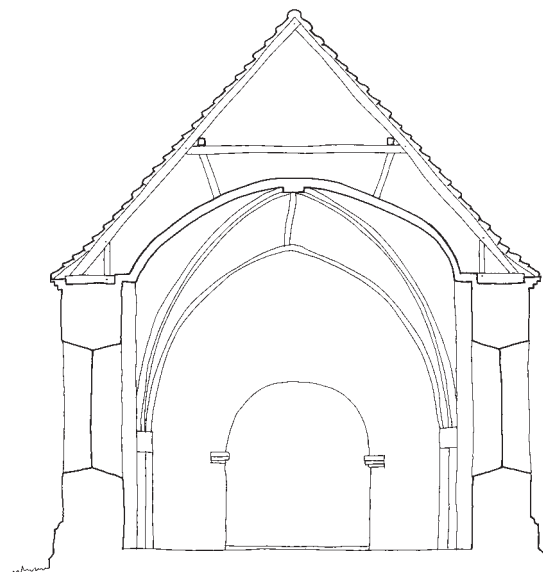

Fig. 7. Tværnsnit gennem skibets andet fag. 1:150. Målt af Erik Thorup Petersen(?) 1928, suppleret og tegnet af Pia K. Lindholt 2020. – Cross section through second bay of nave.

tet og fremspringende led, mens skibets sokkel er profileret med karnis over skråkant; den er ca. 85 cm høj på nordsiden (fig. 13). Sokkelkvadrenes dimensioner er betydelige. Flere er omtrent 250 cm lange, og den længste er ca. 265 cm.⁴¹

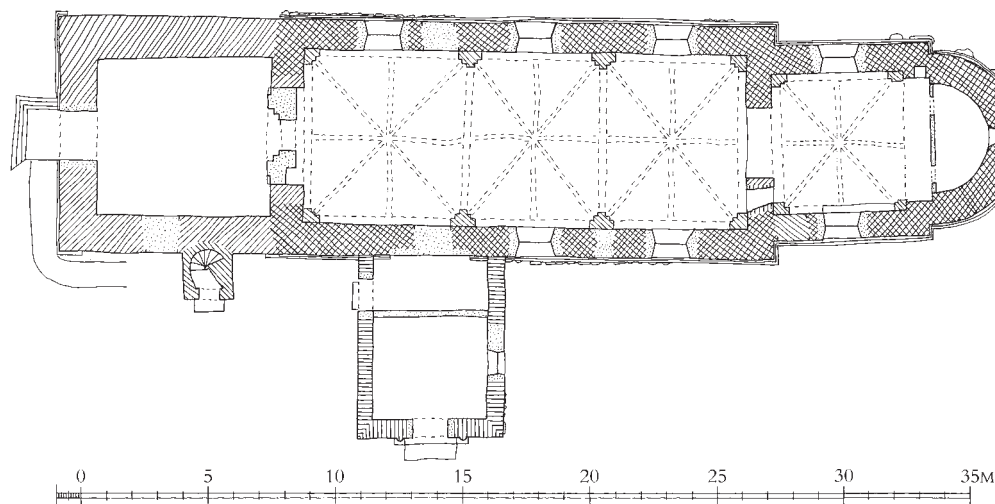

Fig. 6. Grundplan. 1:300. Målt af Erik Thorup Petersen(?) 1928, suppleret og tegnet af Pia K. Lindholt 2020. Signaturforklaring s. 9. – Ground plan. Key on p. 17.

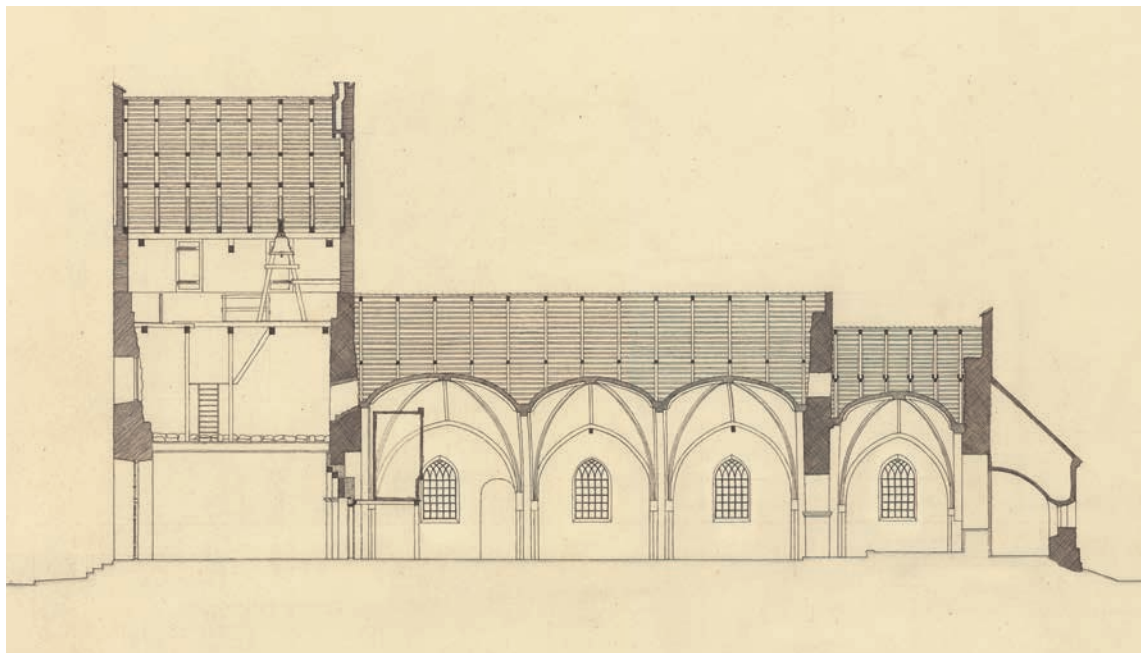

Fig. 8a. Længdesnit. 1:300. Målt og tegnet af Carl V. Hendriksen 1928. I Danmarks Kunstbibliotek. – *Longitudinal section.*

Fig. 8b-c. Tværsnit. 1:300. b. Kor. c. Skib. Målt og tegnet af Erik Thorup Petersen(?) 1928. I Danmarks Kunstbibliotek. – *Cross sections. b. Chancel. c. Nave.*

Den vestligste karnisprofilerede sten på koret har ansats til skibets øverste sokkelled (fig. 13). Forskellen på bygningsafsnitternes sokkeltyper

kan afspejle en kortere tidsmæssig forskydning i opførelsen. I skibets nordre sokkelrække har den vestligste kvader tre *klovemærker* (fig. 103).

Fig. 8d. Opstalt af kirkens sydfacade. 1:300. Målt og tegnet af Niels Rohweder 1928. I Danmarks Kunstbibliotek. – *Elevation of south facade of the church.*

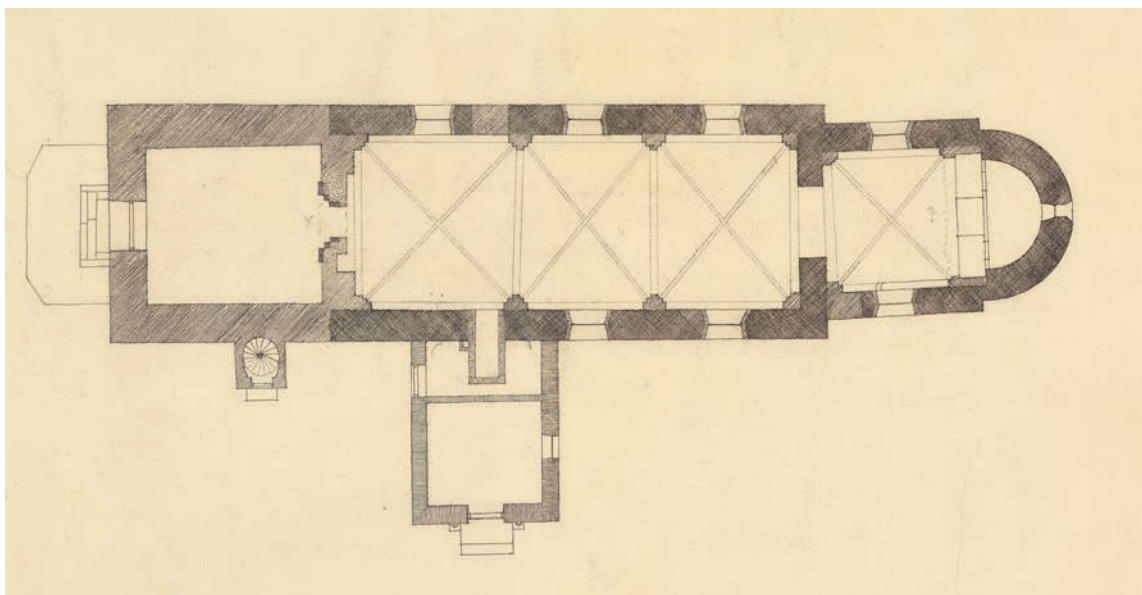

Fig. 8e. Grundplan. 1:300. Målt og tegnet af Erik Thorup Petersen(?) 1928. I Danmarks Kunstbibliotek. – *Ground plan.*

Kirkens mure er opført som *kassemure* i rå kampesten og granitkvadre;⁴² sidstnævnte er synlige i skibets hjørnekæder og på sammes sydfacade

mod vest (jf. fig. 104). De øvrige facader er i anden halvdel af 1800-tallet kraftigt pudset med cement, hvorfor materialefordelingen ikke er synlig.

Fig. 9. Granitkvader med løve på skibets sydøstlige hjørne (s. 2616). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Granite ashlar with lion on the southeastern corner of the nave.*

Billedkvadre. Kirken er rig på velbevarede, romanske stenarbejder (om billedkvadrenes ikonografi, se s. 2628). På skibets sydøsthjørne er der på den karnisprofilerede hjørnesokkelsten et *mandshoved* i højt relief (fig. 10), af rødgrå granit, ca. 15×12,5×13,5 cm. Han har mandelformede

øjne med øjenbryn, kraftigt overskæg og spids hage samt små ører. Hvor andre ansigtskvadre ofte er flyttet fra deres oprindelige plads, har denne type af små mandshoveder ofte sin oprindelige placering. Ansigtskvadre kendes bl.a. fra kirkerne i Tved (s. 1836), Kværndrup (s. 2221) og korbuekragsstenene i Bjerreby (s. 2711).⁴³

Oven over mandshovedet er der en hjørnekvadersten med en *løve* i højt relief (fig. 9), af grå granit, ca. 45×50 cm. Hovedet med lokket manke er drejet mod beskueren, og øverst på hovedet er to runde ører. Øjnene er cirkulære, næsen knækket af, og ud af gabet hænger tungen, hvis spids er bøjet opad. De to højreben er løftede, og hver pote har tre tæer. Under maven er flere bånd, hvis tolkning er uklar. Halen er ført ind mellem bagbenene og op på løvens venstre side; den ender i en kraftig dusk. Ud over de to relieffer er den genopførte, romanske sydportal udsmykket med flere stenarbejder (jf. s. 2619).

Fig. 10. Granitansigt på skibets sydøstlige hjørnesokkelkvader (s. 2616). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Granite face on the southeastern corner footing ashlar.*

Fig. 11-12. Præstedør i korets sydmur (s. 2617). 11. Ydre. Foto Arnold Mikkelsen 2020. 12. Indre under restaurering. Foto Bevaringssektionen 1993. I NM. – *Priest's door in south wall of chancel. 11. Exterior. 12. Interior during restoration.*

Døre. Den romanske kirke har tre døre, som alle er tilmurede: en præstedør i koret samt en sydportal og en norddør vestligt i skibets langmure (jf. fig. 6). De beskrives samlet, selvom portalen blev flyttet til tårnrummet 1892 (s. 2637).

I korets sydvesthjørne er der en tilmuret *præstedør* (fig. 11-12 og 74; jf. sagn s. 2611), som er markeret med indridsede linjer i facaden og bagmuren.⁴⁴ I facaden er den øverste sokkelsten dørtrin, og døren har rundbuet kilestensstik, som ikke er

Fig. 13. Dobbeltsokkel på kor og skib set fra nordøst (s. 2613). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Double footing of chancel and nave, seen from the north east.*

Fig. 14. Den genopsatte, romanske sydportal set mod øst (s. 2619). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Re-installed Romanesque south portal, looking east.*

Fig. 15. Tympanon i den romanske sydportal (s. 2619). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Tympanum on Romanesque south portal.*

synligt (jf. fig. 42). I bagmuren er den rektantet med vanger af granitkvadre og monolitoverligger (fig. 12).⁴⁵

Den imponerende, romanske *sydportal*, hvis facadekvadre blev nedtaget 1875, er 1892 genopført i arkaden mellem tårnrum og skib (s. 2637). Portalens facadekvadre, som efter nedtagningen lå i en bunke i våbenhuset (jf. s. 2637), er forholdsvis velbevarede, og den mest iøjnefaldende skade er et forsvundet løvehoved på den venstre vange (jf. fig. 17); det var væk inden nedtagningen, og skaden omtales 1823.⁴⁶ Derudover er en kragsten blevet repareret med cement. Hvorvidt portalens udekorede kvadre blev opsat som oprindeligt, er uvist, hvorfor den beskrives ud fra den nuværende sammensætning.

Fig. 16. Skrå behugning af sandstenskvader på den romanske sydportal (s. 2619). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Diagonal cutting of sandstone ashlar in the Romanesque south portal.*

Portalen er sat af granit- og sandstenskvadre, hvoraf sidstnævnte er riffelhuggede med bort af modsatrettede hug (fig. 16). Stenmaterialet varierer i farverne fra lys og mørk grå til rød.

Fig. 17. Løve på den romanske sydportals venstre vange (s. 2622). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Lion on left side member of the Romanesque south portal.*

Portalen var oprindeligt placeret i et ca. 10 cm kraftigt murfremspring af granitkvadre vestligt på skibets sydside (jf. fig. 19); åbningen er tilmuret med røde teglsten i normalformat. I bagmuren er portalens kvaderstenvanger bevaret, og en del af det rundbuede stik er formentlig også bevaret bag det tykke kalklag (jf. fig. 20).

Portalen har dobbeltfalsede vanger, hvoraf den nederste kvader i hvert af de yderste led har ansats til soklens karnisprofil (s. 2613). Tre falsede karmsten er monolitter: den nederste højre granitkvader og de to sandstenskarmsten lige under kragstenene. I hver vange er en kvader med udhugget motiv i højt relief: på den højre vange er

Fig. 18. Kentaur på den romanske sydportals højre vange (s. 2621). Foto Arnold Mikelsen 2020. – *Centaur on right side member of the Romanesque south portal.*

en kentaur, på den venstre en løve. *Kentauren* (fig. 18), af lys grå granit, ca. 75×53 cm, viser underkroppen fra siden og torsoen frontalt. På hovedet har den en rundbuet stridshjelm over bølgende hår, som halvt dækker ørene. Ansigtet har runde øjne, bred næse og overskæg. På overkroppen har den en langærmet kofte med markeret halsud-

skæring og dobbelt, snoet bælte. Den højre hånd med markerede fingre holder et sværd med cirkulær sværdknap og bred klinge; venstre arm er dækket af et skjold med spids skjoldbule. Halen svinger mellem bagbenene om bag kentaurens højre side og ender i en klokkeformet dusk med knebel. Under maven er der markerede ribben.

Fig. 19. Den romanske sydportals murfrespring set fra våbenhusets loft (s. 2617). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Wall projection of Romanesque south portal seen from ceiling of porch.*

De to højreben er løftede, og poterne har hver tre tæer. På døbefonten i Malt Kirke (DK Ribe 2826) er også en kentaur med skjold og sværd; kirkens figurer er tilsvarende mesterligt udført som Landet Kirkes stenarbejder. Kentaurene uden attributter kendes bl.a. på portaler ved Aalborg Vor Frue Kirke (Aalborg Amt) og Tranbjerg Kirke (DK Aarhus 2220).⁴⁷

På den venstre vange er en *love* (fig. 17), hvis hoved er forsvundet (jf. ovf.), af lys grå granit, ca. 50×45 cm.⁴⁸ En mindre del af den lokkede manke er bevaret. Halen er ført ind mellem bagbenene, langs kroppens venstre side og ender i en bægerbladsformet blomst.⁴⁹ Dens to venstreben er løftede, og poterne har hver tre tæer.

Portalens vanger afsluttes af profilerede kragsten (fig. 105c), hvorpå det dobbeltfalsede stik hviler. Den inderste kvaderstensbue er profileret med rundstav svarende til de romanske \dagger vinduer (fig. 105b, jf. s. 2625).

Tympanet (fig. 15, 28 og 30), af rødgrå granit, ca. 81×167 cm, er halvcirkulært med dobbelt bort

Fig. 20. Den romanske sydportals inderside (s. 2620). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Romanesque south portal, interior.*

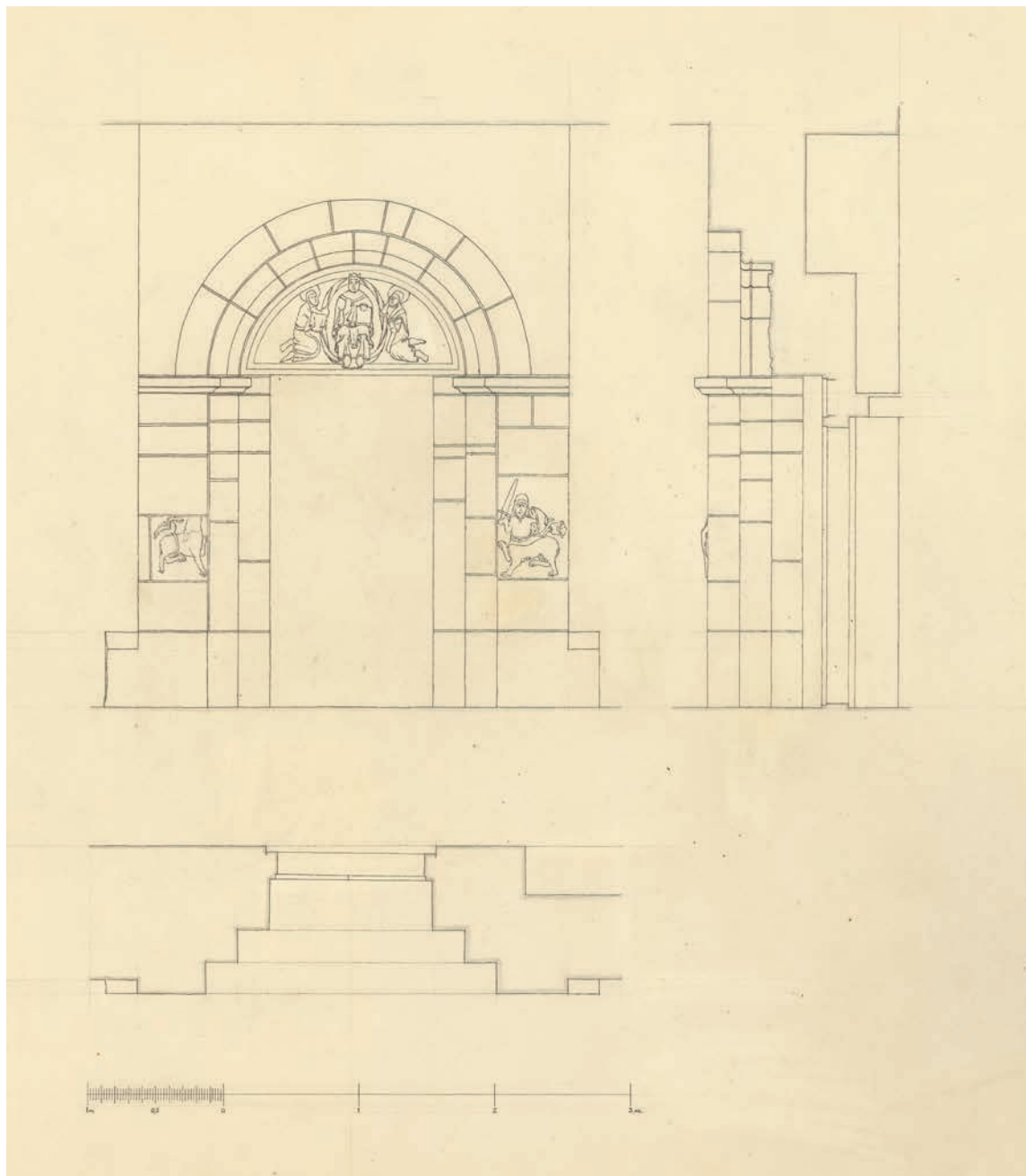

Fig. 21. Opstalt, snit og plan gennem den genopsatte, romanske syddør (s. 2617). 1:50. Målt og tegnet af Carl V. Henriksen 1928. I Danmarks Kunstbibliotek. – *Elevation, section and plan through the re-installed Romanesque south door.*

langs yderkanterne. I midten sidder med al sandsynlighed *Kristus* i en tovsnoet mandorla flankeret af to figurer (jf. s. 2628). Kristus har en form for krone med bred kant på hovedet, og ansigtet

har små øjne med kraftige øjenbrynsbuer, bred næse og smal mund. Den højre hånd er løftet i en talende gestus med håndfladen mod beskueren, mens den venstre hånd holder om en firkantet

genstand, utvivlsomt en bog. Hans lange, folde-
rige kjortel har to borter omkring hals og skuldre
og falder i tre længder, henholdsvis omkring ar-
mene, knæerne og de spidse sko. Den knælende
figur på Kristi venstre side, formentlig *Jomfru Ma-
ria* (jf. s. 2628), har hovedlin og en strålekrans om
hovedet. Ansigtet er som Kristi, dog med større
øjne. Den højre hånd er lagt under højre kind,
mens den venstre ligger over brystet. En folde-
rig kjortel er draperet omkring krop og arme, og
fødderne er strakt bagud. Figuren på Kristi høj-
re side, formentlig *Maria Magdalene* (jf. s. 2628),
knæler i samme positur som den venstre figur,
har tilsvarende ansigt, hovedbeklædning og strå-
lekrans og er klædt på samme vis dog med bredt
bælte om maven. Hænderne rækker en krukke
frem mod Kristus, og over højre arm er draperet
et klæde. Om tympanonmotivets symbolik se s.
2629.

Fig. 22. Den romanske norddør set fra nord (s. 2624).
Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Romanesque north door
seen from the north.*

Den tilmurede, romanske *norddør* viser sig som
indridsede linjer i både facaden og bagmuren
(fig. 22–23). Den er formentlig senest muret til
1875 ved indsættelsen af vestindgangen (s. 2637);
åbningen er udfyldt af røde teglsten i normal-
format, og en falsk, karnisprofileret sokkelsten er
muret i forlængelse af de romanske sokkelsten.
Den nederste skråkantede sokkelsten har vir-
ket som dørtærskel. I facaden var den rektantet
(ca. 250×130 cm), i bagmuren rundbuet og for-
mentlig med kilestensstik som sydportalen (ca.
330×145 cm); døren var smiget.

Fig. 23. Den romanske norddørs inderside (s. 2624).
Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Romanesque north door,
interior.*

Fig. 24. Romansk korbuekragsten med nyere indskrift (s. 2625). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Romanesque chancel corbelling with more recent inscription.*

Vinduer. Et enkelt af kirkens romanske vinduer er bevaret i apsiden mod øst (jf. fig. 26). Det er rundbuet og dobbeltsmiget med dyb lysning; i bagmuren har det en stærkt skrånende sålbænk.⁵⁰

†*Vinduer.* Kun et af kirkens øvrige, oprindelige vinduer er svagt synligt under den kraftige puds på skibets sydside mellem første og andet fag; dets rundbuede form kan erkendes.⁵¹ 1961 blev der fundet seks mulige vindueskvadre ved det søndre dige, og frem til 1969 indgik vindues-

kvadre i den østlige indgang til kirkegården (jf. s. 2612).⁵² Kvadrene, som i dag er forsvundet, havde smig og var prydet med en rundstav.⁵³ Kirkens vinduer, muligvis i koret, har derved været rundbuede, dobbeltsmigede og profileret med en rundstav i facaden (fig. 32). Korets ældre vinduer er forsvundet ved indsættelsen af større vinduer i begyndelsen af 1800-tallet (s. 2638).

Indre. I den romanske kirkes indre er bevaret flere oprindelige detaljer. I apsisbuens nordre vange er en *niche* (ca. 39×54×51 cm), og langs korets sydvæg er bevaret resterne af en *vægbænk*, hvis materiale og konstruktion ikke er synlig (fig. 25). Den er ca. 34 cm høj, ca. 32 cm bred og bevaret i 2,75 m i længden; den har formentlig været langs hele sydvæggen frem til ↑præstedøren. Den rundbuede *korbu* er omsat, og af denne grund revner murværket i triumfmuren ovenfor; korbuen har omtrent samme størrelse og udformning som oprindeligt. Vangerne er af store granitkvadre og afsluttes af to profilerede

Fig. 25. Romansk vægbænk (s. 2625) langs korets sydmur. Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Romanesque wall bench along south wall of chancel.*

kragsten i riffelhugget, lys sandsten (jf. fig. 24 og 102); sidstnevnte er hårdt afrenset i nyere tid. På den nordre er der indridset »Iens Pedersøn« med versaler og derunder årstallet »1706«. Til højre for navnet står med skriveskrift og mindre typer »Lucoppidan« (fig. 24).⁵⁴ Bueslaget er overgribende og ommuret af munkesten formentlig o. 1500 (jf. s. 2631).⁵⁵ På korets vægge over det senmiddelalderlige hvælv er der bevaret ældre puds (*murbehandling*) (jf. s. 2644).⁵⁶ Apsiden er dækket af et oprindeligt halvkuppelhvælv, hvis konstruktion ikke er synlig.⁵⁷ Kor og skib, som blev overhvælvet i senmiddelalderen (s. 2631), var oprindeligt dækket af flade †*trælofter*.

Taggavle. Kirkens tre romanske gavltrekanter er alle bevarede, og skibets vestlige trekant er omsluttet af tårnets østmur (jf. s. 2634). Korets østgavl er sat i rød sandsten lagt i fin kalkmørtel. Stenene er lagt i regelmæssige skifter, som er muret i partier på 60–70 cm i højden delt af skifter lagt af flade sten (fig. 44); tre mindre *bomhuller* over et af deleskifterne findes i gavlens bagmur.⁵⁸ Den har kamtakker fra anden halvdel af 1800-tallet (jf. s. 2639). Skibets to taggavle er sat af større kampesten og enkelte sandsten lagt i en fin kalkmørtel (fig. 45–46). Den vestre gavltrekanter sten er som korgavlen lagt i regelmæssige skifter, mens østgavlen er mere ujævnt opbygget.

Fig. 26. Kor med apsis set fra sydøst. Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Chancel with apse seen from the south east.*

Fig. 27. Sydportalen på sin oprindelige plads. Kopi efter J. Kornerup 1861. I NM. –
The south portal in its original place.

Forskningshistorie. Kirken og især sydportalens motiver har tiltrukket sig opmærksomhed som studieobjekt gennem de sidste 300 år. Den første omtale er 1707, hvor sognepræsten Peder Jensen Lucoppidan beskrev kirken og tegnede tympanet (fig. 28). Han nævnte, at personen i tympanets midte tidligere var blevet tolket som en pave, men mente selv, at det snarere var en kanoniseret konge, f. eks. Skt. Knud eller Danmarks konge ved kirkens opførelse.⁵⁹ 1755 gentages denne tolkning af sognepræst Chr. Morsing, som også beskrev kirkens kvaderarbejde som udført med 'overmåde stort arbejde og sirlighed'.⁶⁰ I *Danske Atlas* 1774 omtales tympanets midterfigur som en pave.⁶¹

Sognepræst Frederik Christian Lund (s. 2679) beskrev kirken 1823 og mente, at portalens motiv kunne være en kronet helgen, konge eller biskop flankeret af to 'nøgne figurer'.¹⁹ Kunsthistoriker N. L. Høyen besøgte kirken 1830 og af tegnede dens granitarbejder;⁶² ifølge Lund mente han, at tympanets motiv viste 'en ofring af kirken til Kristi'.²⁴ J. G. Burman Becker besøgte formentlig kirken og løven på sydsiden (s. 2616) samt en lidt ubehjælpelig tegning af portalen. På sidstnævnte holder Kristus et barn i sin højre hånd. Jacob Kornerup tegnede kirken og portalen 1861;⁶³ han mente, at løven og kentauren på portalens vanger måtte opfattes

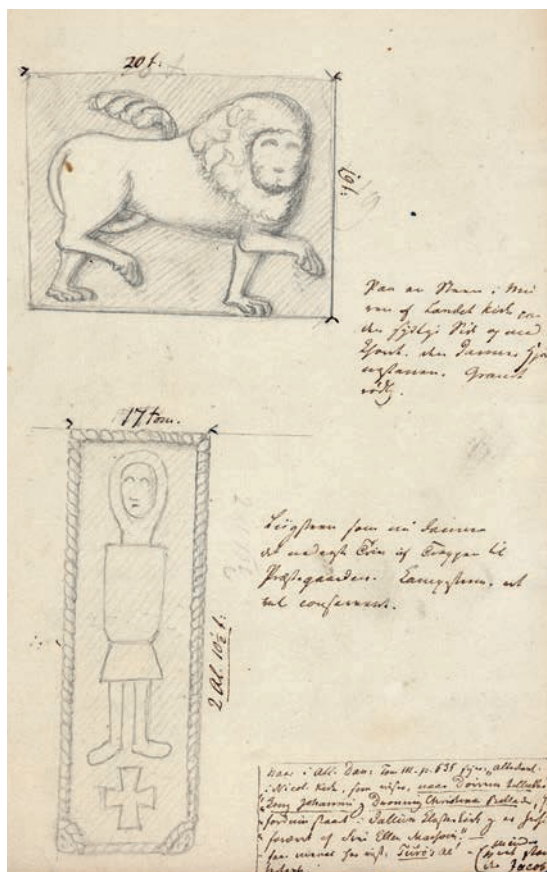

Fig. 28. Sydportalens tympanon. Tegnet af Peder Jensen Lucoppidan 1707. I RAO. – Tympanum on the south portal.

som kirkens beskytter.⁶⁴ Efterfølgende kommenterede Henry Petersen detaljegengivelserne i Kornerups tegning af portalen, og han mente, at de tre figurer var ‘Gud Drotten’ flankeret af to kvinder.⁶⁵ 1876 beskrev J. B. Løffler portalen, efter at den var blevet nedtaget med ‘forbavsende hensynsløshed’. Tympanonmotivet, som han aftegnede (fig. 30), viste ifølge hans tolkning Gudfader og to knælende helgenfigurer.⁶⁶ 1928 blev kirken og dens stenarbejder benyttet som studieobjekt og opmålt af tre elever ved Det Kgl. Danske Kunstakademi (fig. 8, 21, 32–33 og 105a–g), hvor bl.a. en rekonstruktion af den romanske kirke blev udarbejdet (fig. 33). I sin bog om jyske granitportaler 1948 henviser M. Mackeprang adskillige gange til portalen; han tolker midterfiguren som Kristus.⁶⁷ Senest 2003 er scenen tolket som en kombination af motiverne *Majestas Domini* og *Himmelfarten* med Kristus flankeret af to engle.⁶⁸

Stenhuggerarbejdernes ikonografi. Ansigter på kvadre er ikke ualmindelige og har været tolket som kirkernes bygherrer eller stenhuggermestre.⁶⁹ Mere sandsynligt er det dog, at ansigterne er en fremstilling af Kristus som Kirkens hovedhjørneste (Matt. 21,42) og kirkebygningen som ‘levende sten’ (1 Pet. 2,4–6).⁷⁰

Fig. 29. Granitkvader med løve på skibets sydøstlige hjørne (s. 2616) og tgravsten nr. 1, romansk (s. 2678). Tegnet af N. L. Høyen 1830. I NM. – Granite ashlar with lion on the southeastern corner of the nave and †tombstone no. 1, Romanesque.

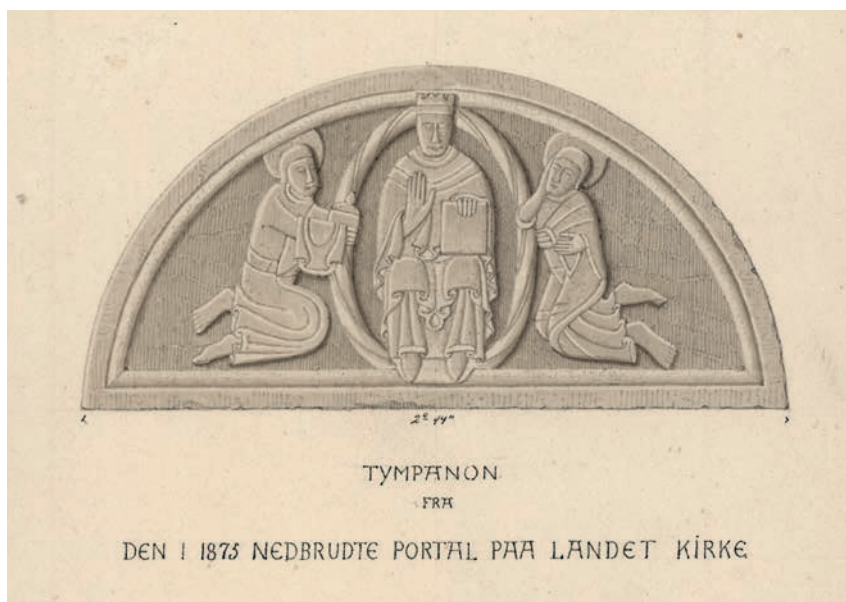

Fig. 30. Den romanske tympanon. Tegnet af J. B. Löffler 1876. I NM. – *Romanesque tympanum.*

Løven er et yndet motiv i den romanske kunst,⁷¹ og som bibelsk metafor har den flere dobbelte betydninger; den kan være både god og ond afhængigt af konteksten (jf. ndf.).⁷² Ligesom løven er *kentauren* et kendt og tvetydigt motiv i stensulpturerne. Den kan bl.a. betyde vold, lidenskab, dobbelthed og den vise Cheiron.⁷³

Som nævnt ovenfor har især *tympanet* været tolket på forskellig vis. Motivet med en central figur flankeret af to sidefigurer er hyppigt forekommende på tympaner; det kendes bl.a. fra Vestervig Kirke (DK Tisted 618), Øster Nykirke (DK Vejle 2348) og Ørsted Kirke (Randers Amt).⁷⁴ Landet-tympanets motiv viser formentlig en kronet, talende Kristus i mandorla i midten (*Majestas Domini*), og de to glorieprydede helgener kan være henholdsvis den sørgende Jomfru Maria med hånd under kind på Kristi venstre side og Maria Magdalene med oliekrug og klæde på hans højre. Motivet er derved en form for *visio beatifica*; altså et billede på, hvordan det guddommelige viser sig trøstende for sine tilbedere.

Portalens tre stenarbejder danner tilsammen en helhed for den ankommende til kirken.⁷⁵ Vangernes figurer kan være opponenter i kampen mellem det gode og det onde, men som modsætning til tympanets guddommelige åbenbaring er de snarere symboler for verdens farlighed, som Kirken beskytter imod.

Fig. 31. Kentaure på sydportalen (s. 2617). Sandsynligvis tegnet af Jacob Kornerup. I NM. – *Centaur on south portal.*

Kirkens romanske arkitektur. De fornemme stenarbejder er både en del af en lokal og en overregional, arkitektonisk sammenhæng (jf. ndf.). Landet Kirke skulle være Tåsinges oprindeligt eneste og derved ældste kirke (jf. s. 2611), og den er den mest detaljerede af de romanske kirker i det sydfynske øhav. Øens to øvrige roman-

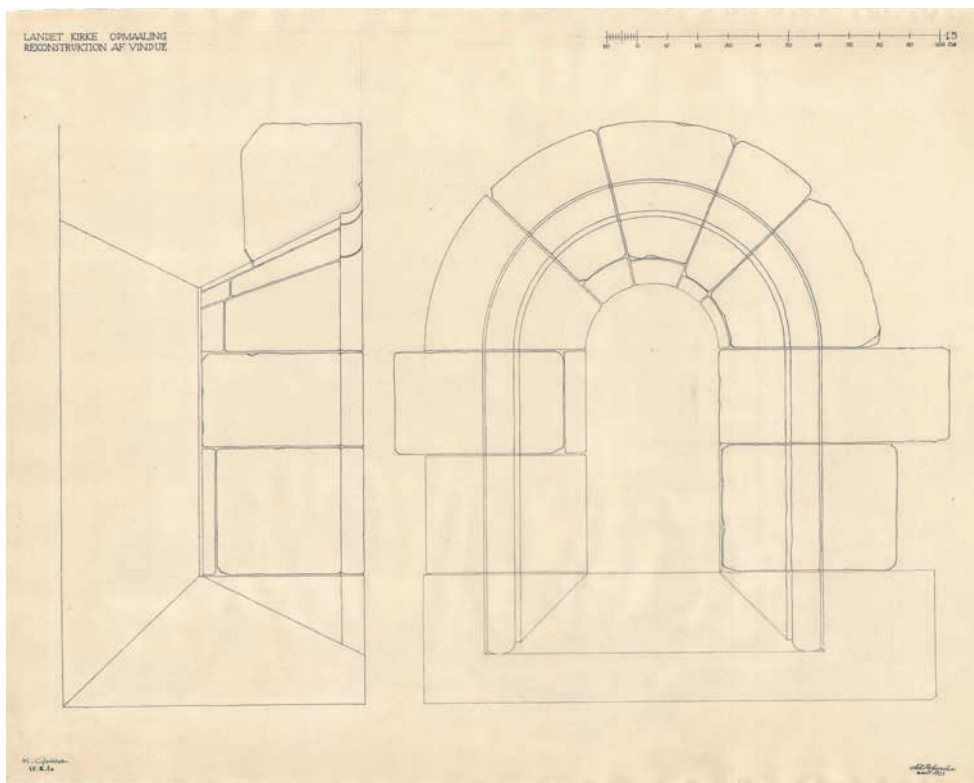

Fig. 32. Rekonstruktion af romansk vindue (s. 2625). 1:25. Målt og tegnet af Niels Rohweder 1928. I Danmarks Kunstbibliotek. – *Reconstruction of Romanesque window.*

ske kirker, Bregninge (s. 2457) og †Bjerreby (s. 2703), har ligeledes detaljer i tilhugget granit, og på tværs af de tre kirker gentages de samme elementer: profilerede dobbeltsokler, mandshoveder, tovsnoning og arkader. I Bregninge findes en romansk gravsten med arkadefrise og menneskehoveder (s. 2514), som også er på kirkens døbefont (s. 2496), og i Landet fandtes også en romansk †gravsten ligeledes med hjørnehoveder samt tovsnoning (s. 2678). I Bjerreby har soklen og døbefonten (s. 2708 og 2735) arkader og kragstenene (s. 2711) hoveder og tovsnoning (jf. ndf.) ligesom en romansk *gravsten (s. 2808). Bemærkelsesværdigt er det, at døbefonten i Landet er simpel og uden udsmykning (s. 2662). Hverken Bregninge eller †Bjerreby havde så vidt vides romanske portaler, men en stor del af kirkerne på Langeland har søjleportaler og billedsten.⁷⁶ Landet Kirkes veludviklede motiver og gennemgående arkitektur kan have været forbillede for de øvrige kirker, eller den samme stenhugger kan have arbejdet på alle tre.

Af kirkens arkitektoniske enkeltdele er de profilerede sokler det træk, som findes ved flere af herredets kirker (jf. s. 1742). Kirkeby Kirkes sokkel har omtrent samme profiltipe, og denne kirke hævdes også at være en af de ældste i herredet (jf. s. 2066).

Et *mandshoved* placeret på et hjørne kendes bedst som en detalje på døbefontsbaser primært på Fyn og i Syd- og Østjylland, men menneskeansigter forekommer generelt hyppigt i romansk stensulptur.⁷⁷ *Løven* er ligeledes et udbredt motiv i de romanske stenarbejder både på portaler, døbefonte og kvadre; de er især talrige i Østjylland. Landets løve på skibets sydøsthjørne adskiller sig fra de øvrige ved sin tekniske overlegenhed og stofflighed.

Det arkitektoniske højdepunkt er sydportalen, der med sine ejendommelige motiver og enestående udførelse ikke har paralleller i nærområdet, men må søges i domkirkerne i Slesvig og Ribe (*DK Ribe* 214).⁷⁸ Sydportalen i Landet er som både Slesvig Domkirkes Petridør og Ribes Kathoveddør placeret i et kvadrestenssat murfremspring. Enkelte landsbykirker fremviser lignende frempring eksempelvis nordportalen i Sørup Kirke i Angel, som er inspireret af Slesvig Domkirke.⁷⁹ Ligeledes ligner de faldede bueslag himanden; i Landet er der en rundstav, hvor Slesvig og Ribe har hulkel i det yderste led. Hvordan inspirationen fra domkirkerne er nået til Landet, vides ikke, men samlet set var den romanske kirke en fuldendt helhed, som sandsynligvis har inspireret lokalområdets kirker.

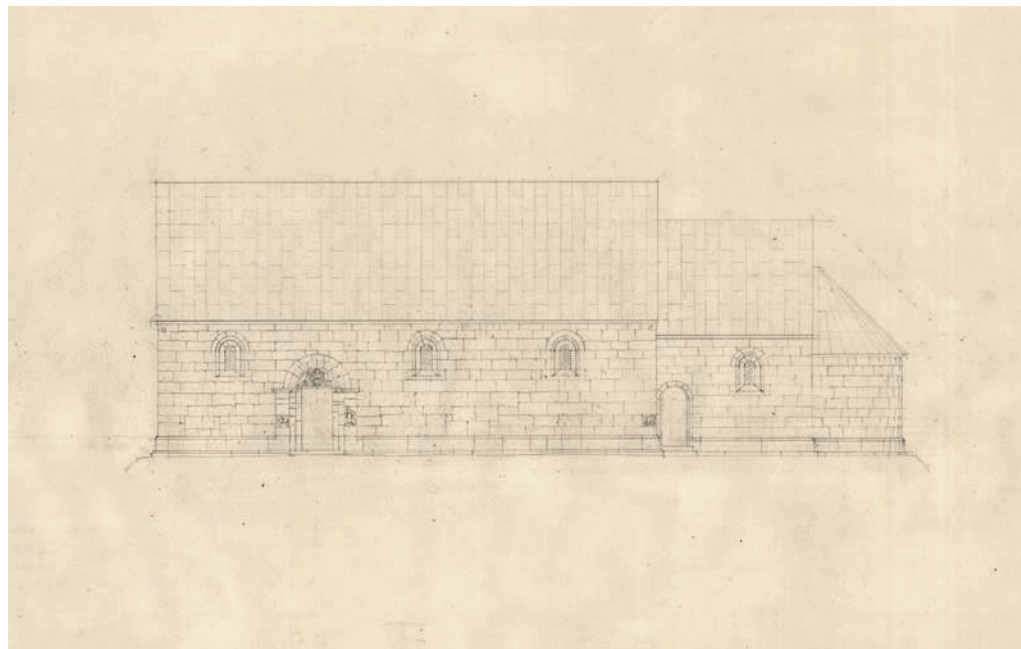

Fig. 33. Rekonstruktion af den romanske kirke set fra syd. Bemærk den forkerte placering af vinduerne i skibet. 1:300. Tegnet af Niels Rohweder 1930. I Danmarks Kunstbibliotek. – *Reconstruction of the Romanesque church seen from the south. Note the incorrect placing of the windows in the nave.*

Senmiddelalderlige tilføjelser. I senmiddelalderen blev den romanske kirke overhvalvet, formentlig kort efter 1500, og skibet blev forlænget mod vest. Vestforlængelsen fik senere tilføjet et trappeshus. Muligvis fik korets østgavl senmiddelalderlige \ddagger kamtakker (jf. fig. 101).

Hvælv i kor og skib. I både kor og skib blev der i senmiddelalderen opsat ottedelte *ribbehvælv* – henholdsvis et i koret og tre i skibet. Der er af-dækket \ddagger kalkmalerier i både kor og skib fra o. 1500 (s. 2644), og de er ældre end hvælvene, som formentlig er opført kort efter 1500. Korets hvælv hviler på falsede piller (jf. fig. 55), hvoraf den sydøstlige pille er enkeltfalsede, mens de øvrige er dobbeltfalsede; den nordøstlige piller ene fals er borthugget senest 1831 (s. 2637). Tre skifter høje, skråt forløbende kragbånd afslutter pillerne. Skjoldbuerne er spidsbuede og ledsages af et udkraget skifte, og ribberne er halvstensbrede. Kapperne er flade og sildebensmurede.

I skibet hviler de tre hvælv ligeledes på dobbeltfalsede piller med fire skifter høje, skråt forløbende kragbånd (jf. fig. 53); det yderste led

på den søndre pille mellem andet og tredje fag er afhugget muligvis på grund af den tidligere placering af et \ddagger varmeapparat i sydportalen (s. 2643). Skjoldbuerne er spidsbuede og kun i det vestligste fag er der et udkraget skifte over buerne; det kan indikere en kortere tidsmæssig forskel i opførelsen af de to østligste hvælv og det vestligste. Gjordbuerne er falsede og to sten brede, og ribberne er halvstensbrede.⁸⁰ Kapperne er flade og halvstenstykker, og de to østligstes er sildebensmurede, mens det vestligstes er muret i regelmæssige skifter (jf. fig. 8a og 34). I det vestligste hvælvs sydvestlige kappe er der en tilmuret luge, som sandsynligvis gav adgang til loftet, inden tårnet blev bygget (fig. 35, s. 2634). Åbningen er tilmuret med renæssanceteglsten, men den oprindelige træoverligger er bevaret.

Vestforlængelse. En omtrent kvadratisk vestforlængelse blev opført ud for skibets vestgavl. Flere detaljer indikerer, at forlængelsen formentlig er resultatet af et ikke realiseret, senmiddelalderligt tårn. Størstedelen af den romanske dobbeltsokkel på skibets vestgavl blev flyttet til vestforlængelsens

Fig. 34. Skibets senmiddelalderlige hvælv set mod vest (s. 2631). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Late Medieval vaulting of nave, looking west.*

vestgavl, og de to langmure har ingen sokkel (jf. fig. 39 og 41).⁸¹ De kraftige mure, som er ca. 1,5 m tykke, er kassemure med kampesten i facader og bagmure; murtykkelsen tyder også på en oprindelse som tårn. I sydfacaden er dog både benyttet kamp og røde munkesten lagt i munkeskifte; den er delvist omsat på et senere tidspunkt, så en del af teglstenene ligger i et uregelmæssigt krydsskifte (jf. fig. 106). Til detaljer som vindue og arkade er der også benyttet munkesten. Gesimserne var ligeledes af tegl og falsede; en rest er bevaret ved siden af trappehusets overdør. Vestindgangen er fra 1875 (s. 2637), og den havde ingen forgænger.⁶⁶ Mod syd er et tilmuret, fladbuget vindue med binderstik, hvis vanger formentlig var falsede i både facade og bagmur (fig. 106);⁸² i bagmuren er vin-

Fig. 35. Tilmuret, mulig senmiddelalderlig luge i skibets vestligste hvælv (s. 2631). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Bricked-up, possibly Late Medieval hatch in the westernmost vault of the nave.*

duet markeret med indrisede linjer. Mellem skib og forlængelse er den romanske sydportal indsat 1892 (s. 2637), men oprindeligt blev der muret en rundbuet (†)arkade (jf. fig. 82). Arkadens form og størrelse tyder ligeledes på, at den skulle fungere som tårnbue. Forlængelsens indre er spartansk indrettet og dækket af et fladt, pudset træloft (jf. s. 2641). Mod vest er gavltrekanten af kampesten bevaret omsluttet af tårnets vestmur (jf. fig. 39). En formentlig oprindelig, rundbuet glug med stik af teglsten er bevaret i gavlen.

Et sekundært opført, senmiddelalderligt *trappehus* på forlængelsens sydside kan have ført op til et †*styrtrumsloft* (jf. ndf.), men det kan stadig have været tanken at opføre et tårn. Trappehuset er opført af røde muresten lagt i uregelmæssigt mureværk (jf. fig. 38). En romansk, skrånket sokkelkvader, sandsynligvis fra vestgavlen, er dørtrin for en spidsbuet dør. Den leder ind til en muret, højredrejet *spindeltrappe*, som er overdækket af udkragede skiffer af fladelagte bindere (fig. 36). Mod øst er en tilmuret, fladbuet glug i den øverste del

Fig. 37. Trappehusets overdør set mod syd (s. 2634). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Upper door of stairwell looking south.*

Fig. 36. Trappehusets indre set mod nord (s. 2633). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Interior of stairwell, looking north.*

af trappeskakten. Trappen fører op til en overdør fra 1634 (jf. s. 2634), men husets højde og trappens opmuring tyder på, at en lavere placeret †overdør kan have ført ind til et †*styrtrumsloft*. Husets nuværende gavltrekanter og halvtages placering er også fra 1634, og et oprindeligt †halvtage kan have været en forlængelse af vestforlængelsens †tag.

Eftermiddelalderlige tilføjelser og ændringer. Sandsynligvis blev et tårn opført oven på vestforlængelsen 1634, og omtrent samtidig blev et våbenhus på kirkens sydside formentlig tilføjet. I apsisen blev der formodentlig i 1700-tallet indrettet et sakristi. Den væsentligste ændring ved kirken i

1800-tallet var nedtagningen og genopsætningen af den romanske sydportal i henholdsvis 1875 og 1892. I samme århundrede fik koret nye kamtaker, og våbenhuset fik ny gavltrekant.

Et *tårn* blev sandsynligvis opført 1634 af sognepræsten Peder Sørensen Aarhus.⁸³ 1595 omtaler Jacob Madsen kirken som værende uden tårn, og årstallet og præstens initialer findes som jernankre på tårnet (jf. s. 2635).²⁷ Tårnet blev rejst over vestforlængelsen, så dets øst- og vestmure står på

henholdsvis skibets gavltrekant og forlængelsens gavltrekant (jf. fig. 39). Som følge af placeringen oven på det ældre bygningsafsnit er tårnets plan omtrent kvadratisk. Murene er opført af røde renæssancesten lagt i krydsskifte og er mellem 1,1–1,3 m tykke; murene har et tilbagespring i bagmuren under glamhullerne. Den øverste del af det senmiddelalderlige trappeshus blev omsat og afdækket med et nyt halvtag (s. 2633). Den nybyggede overdør til mellemstokværket er afsluttet

Fig. 38. Tårnet set fra sydvest. (s. 2634). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Tower seen from the south west.*

af et stigende, kurvehanksbuet stik af kantstillede bindere (fig. 37). Fra det høje mellemstokværk er der adgang til skibets loft ved en fladbuget åbning, som formentlig blev udhugget ved tårnets opførelse og erstattede flugen i vesthvælvet (s. 2631).

I klokkestokværket er der otte kurvehanksbuede, falsede glamhuller, to mod hvert verdenshjørne; sålbænkene er belagt med røde vingetegl. Gesimserne mod syd og nord er falsede. Gavltrekanterne mod øst og vest er hver prydet

af tre tvillingedelte, rundbuede højblændinger med hængestav (jf. fig. 39). På den vestre gavltrekanter er der *jernankre* med initialerne »P S A« for sognepræsten Peder Sørensen Aarhus (1618–49), initialerne »SPR« for sognepræst Simon Pedersen Riise (1760–88) samt årstallet »1634« (jf. fig. 39). I den østre trekant er der en tilmuret, kurvehanksbuet åbning, som fremstår som en spareblænding i bagmuren. Gavltrekanterne har hver 17 kamtakker belagt med røde vingetegl.

Fig. 39. Tårnets vestfacade og kirkegårdens vestre indgang set fra vest. (s. 2634 og 2612). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *West facade of tower and western entrance to churchyard seen from the west.*

Våbenhus. Ud for den romanske sydportal blev der formentlig omtrent samtidig med tårnets opførelse tilføjet et våbenhus (fig. 40). Den rektangulære tilbygning, der i dag er kapel og teknikrum (s. 2638), er opført af røde teglsten i munkestensformat lagt i krydsskifte. Mod syd er der en rektantet dør flankeret af fragmenterede mæanderlignende og kvadratiske blændingsdekorationer; døren er sandsynligvis udvidet ved ombygningen til kapel o. 1900 (s. 2638), hvorved blændingerne blev ødelagt. Derudover er der to halvsøjler på profilerede baser og plinter (fig. 40); øverst er søjlerne afsluttet af kapitæler som en del af murens profilerede gesims. Mod øst er et nyere vindue fra o. 1900 (s. 2638), som har erstattet et ældre, rektantet \uparrow vindue

midt for langmuren; det kan have været oprindeligt. \uparrow Adgangen fra våbenhuset til skibet var indtil 1875 gennem den romanske sydportal (s. 2617). I våbenhuset var der en sandsynligvis oprindelig muret \uparrow bænk af kampesten, som formentlig blev fjernet ved våbenhusets ombygning til fyrrum og kapel o. 1900 (jf. s. 2638).⁸⁴ Tilbygningen er dækket af to trælofter fra o. 1900, hvilket den sandsynligvis også havde oprindeligt. Våbenhuset har en gavltrekan fra o. 1900 (jf. s. 2638), og den oprindelige \uparrow trekan, af hvilken der er bevaret fem skifter i bagmuren i samme format og skiftegang som murene, var formentlig inddelt i etager med halvsøjler og havde tre *pinakler* henholdsvis mod øst og vest og øverst på tagryggen (jf. fig. 42).⁸¹

Fig. 40. Våbenhuset set fra syd (s. 2636). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Porch seen from the south.*

Fig. 41. Kirken set fra nord. Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *The church seen from the north.*

I kirkens indre blev der foretaget mindre ændringer efter reformationen. Ved opsætningen af prædikestolen (s. 2664) o. 1550 ved triumfmurens sydside blev der gennembrudt en kurvehanksformet gennemgang fra koret til stolen (jf. fig. 53 og 74). Vangerne er groft afhuggede og består af stenene i den romanske murkerne.

Sakristi i apsiden. 1755 omtales et sakristi i apsiden, men dets indretning kendes ikke.²⁰ I sommeren 1831 blev en ny *bindingsværksvæg* med 'passende døre' opført mellem kor og apsis. Det søndre led af den nordøstlige hvælpille blev sandsynligvis hugget ned for at give adgang til den nordre dør i væggen (jf. s. 2631). Ved samme lejlighed blev alterpartiet fornyet (s. 2650).²⁴

Nedtagning og genopsættelse af den romanske sydportal. Den romanske sydportal blev nedtaget 1875 for at gøre plads til en ny *†kakkellovn* i våbenhuset (s. 2643); åbningen blev formentlig delvist tilmuret, og kvadrene blev henlagt i våbenhuset.

Den nuværende *vestindgang* blev derefter gennembrudt i tårnets vestgavl (jf. fig. 39).⁸⁵ Døren er høj, spidsbuet og har rette vanger. I arkaden mellem tårnrummet og skibet blev der opsat en tynd *†skillevæg*, hvori der var en retkantet *†dør*.⁸⁶ Siden denne ombygning har tårnrummet været anvendt som våbenhus.

1889 begyndte arbejdet med at genopsætte den romanske sydportal. Kgl. bygningsinspektør J. Vilh. Petersen fremlagde to muligheder for en ny placering af portalen: på den oprindelige plads i våbenhuset, hvilket ville indebære en flytning af kirkens *†varmeapparat* (s. 2643), eller i åbningen mellem tårnrum og skib; sidstnævnte blev valgt. 1892 blev *†skillevæggen* fjernet (jf. ovf.), og portalen blev indsat i arkaden. Portalen er placeret i et muret fremspring som oprindeligt for at give indgangen 'det fornødne relief' (fig. 14).⁸⁷ Efterfølgende omtales den som 'en smuk indgang fra våbenhuset til kirken'.²⁶ Portalen står i blanke kvadre (jf. s. 2643).

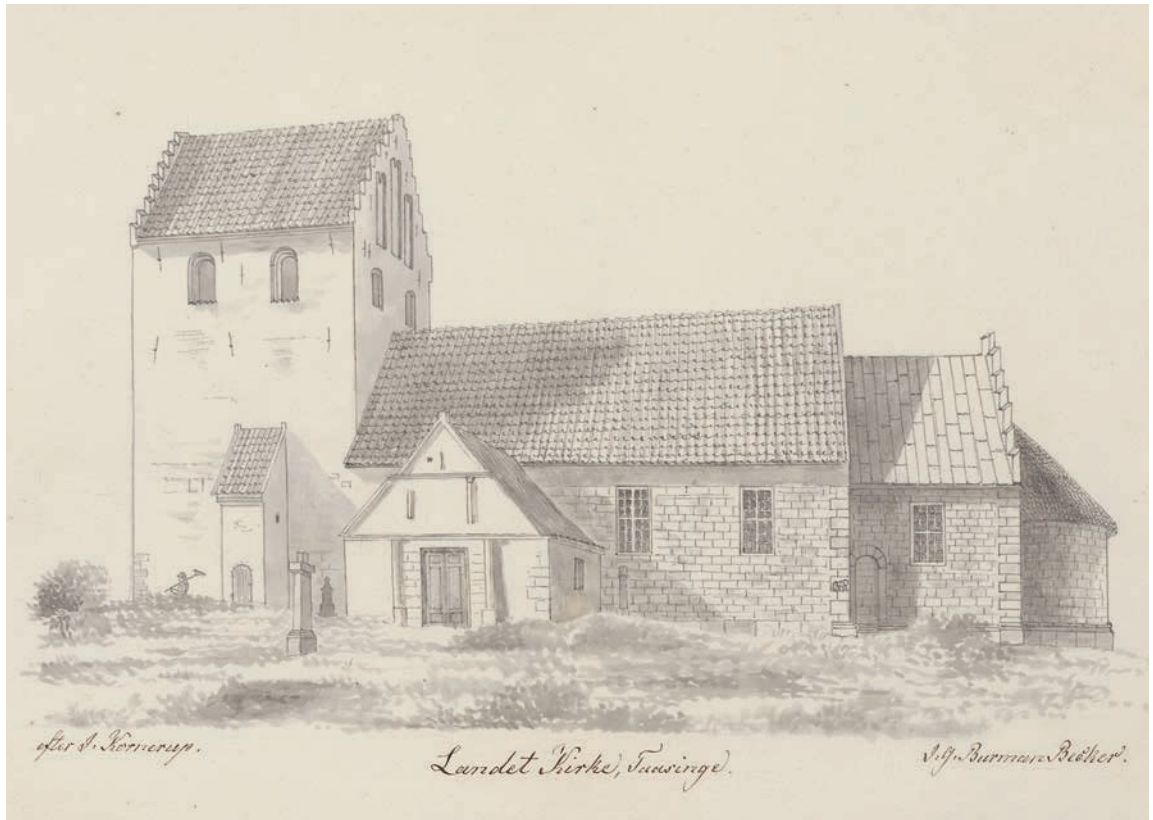

Fig. 42. Kirken set fra sydøst. Tegnet af J. G. Burman Becker efter tegning af J. Kornerup, o. 1850. I KB. – *The church seen from the south east.*

Indretning af kapel og fyrrum. O. 1900, muligvis i forbindelse med portalens genopsætning (jf. ovf.), blev våbenhuset inddelt i to rum ved en tynd, muret skillevæg – et smalt fyrrum mod nord og et omtrent kvadratisk kapel mod syd. Adgangen til kapellet er gennem våbenhusets syddør, som højst sandsynligt blev udvidet, og det oplyses af et spidsbuet vindue mod øst, som erstattede det ældre \dagger vindue (s. 2636). Det er dækket af et fladt træloft med profileret stukliste. Fyrrummet fik en retkantet dør mod vest og har fladt træloft.

Ny gavltrekan på våbenhus. Våbenhuset fik en ny kamtakket gavltrekan o. 1900 (jf. fig. 40). Den er muret af røde normalsten lagt i krydsskifte og prydet med tre rundbuede højblændinger, hvoraf den midterste er tvillingedelt. Nederst i hver blænding er der en plint. Gavlen har ni brynede kamtakker belagt med røde vingetegl.

Eftermiddelalderlige reparationer og vedligeholdelser. Nogle år inden 1648 havde stiftsskriver Hans Richertsen bekostet en reparation og forbedring af kirken.⁸⁸ 1672 var kirken i dårlig stand, blytaget skulle istandsættes (s. 2643), og tårnets loft og vinduer var forfaldne (s. 2641); tårnet blev istandsat året efter.³⁴ 1755 havde apsidens et ca. 3 »quarter« højt spir, antagelig et \dagger messekløkkespir.²⁰

Istandsættelse 1765. Kammerherre Niels Juul lod kirken istandsætte og forsynede den med nye, store \dagger vinduer; de omtales 1803 som 'høje og lyse'.⁸⁹

1805 var den murede \dagger bænk i våbenhuset ubrugelig (jf. s. 2636), men den var endnu ikke istandsat 1821.⁹⁰ 1808 stod der også en fast \dagger kalkbænk i våbenhuset.⁸⁴ Kort før 1831 havde kirken fået nye, retkantede \dagger vinduer i koret og skibet (jf. fig. 42); deres øvre afslutning er endnu synlig i bagmurene over de nuværende vinduer (s. 2639).²⁴

1843 var kirken i forsvarlig stand.⁹¹ Arkaden mellem tårnrummet og skibet ønskedes tilmuret 1854, hvilket skete 1875 (s. 2637).³⁵

Korets og skibets nuværende syv store *vinduer* blev indsat 1862 og erstattede de retkantede *tvinduer* fra kort før 1831 (s. 2638).⁹² Vinduerne er dobbeltsmigede og spidsbuede.

1879 var korets 'overdel', sandsynligvis taget, og gavlfaldefærdigt; sidstnævnte fik formentlig de nuværende 13 brynede *kamtakker* i normalsten (jf. fig. 26). De kan have erstattet ældre, senmiddelalderlige *†kamtakker* (jf. fig. 42). En fladbuet åbning blev lavet fra skibets til korets loft.⁹³

Stabilisering af kirkens mure. Kirken er i nyere tid blevet stabiliseret med flere *murankre* i tårnets mure og to *†ankerbjælker* på tværs af skibets to østligste fag (jf. fig. 8a). 1910 var der revner og huller i tårnets bagmure, og to murankre med en jernstang imellem blev fastgjort i klokkestokværkets mure for at afhjælpe skaderne.⁹⁴ Muligvis i slutningen af 1940'erne blev hvælvene sikret ved

jernbetonarmering på loftet, og de to *†ankerbjælker* blev fjernet.⁹⁵

1920 blev det overvejet at føre kirken tilbage til en 'anden stil' og udvide kirkerummet. Den fandtes dog tilstrækkelig rummelig i forhold til indbyggerantallet i sognet, og forslaget blev skrinlagt.⁹⁴ Kirken omtales efterfølgende som 'solid og velholdt' 1926, men kammene skulle repareres.⁹⁶ Året efter skulle 'træværket' i tårn og skib forbedres.³¹ 1946 blev kammene på gavlene repareret og ommuret.²⁶

Istandsættelse 1957-58. Kirken blev istandsat ved arkitekt Folke Olsen, Svendborg.⁹⁷ Bygningen fik nyt tag (s. 2642-43), nyt varmeanlæg (s. 2643), og inventaret blev istandsat (s. 2648).³¹ Muligvis blev hvælvlokkerne fyldt med cement og buerne på tværs af skibet afstivet med samme på dette tidspunkt.

1977 var fodremmen i bindingsværksvæggen mellem kor og apsis rådden, og den blev udskiftet 1978-79, hvor også tegtlavlene blev omsat.⁹⁸

Fig. 43. Kirken set fra syd, o. 1900. Foto i Taasinge Lokalhistoriske Arkiv. – *The church seen from the south, c. 1900.*

Fig. 44. Korets østgavl set mod øst. Bemærk de vandrette skifter af sandsten (s. 2626). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – East gable of chancel looking east. Note the horizontal courses of sandstone.

Indre og ydre istandsættelser 1992-93 og 1995. I det indre blev der opsat et nye radiatorer (s. 2643), inventaret blev istandsat (s. 2648), og ved istandsættelse af kirkens vægge og hvælv blev flere kalkmalerier genfundet (s. 2644).⁹⁹ I forlængelse af den indvendige istandsættelse blev kirkens ydre ligeledes istandsat 1995, hvor pudsen og granit-soklen blev repareret samt murene kalket.⁹⁷

Gulve. I apsis og bag altersranken er der trægulv, som foran alteret er belagt med et gulvtæppe (s. 2650); gulvene er muligvis fra istandsættelsen 1957-58. I det øvrige kor, skibet og tårnrummet er der gule, kvadratiske teglfliser fra 1891, mens der under stolestaderne ligeledes er trægulve fra 1957-58.²⁶ Syd for opgangen til prædikestolen er der indlagt en kvadratisk, rød teglflise (fig. 107), som kan være fra et af kirkens ældre gulve. I kapel-

let er der gule og sorte kvadratiske fliser lagt i diagonalt skakternsmønster med en bort af sorte fliser langs væggene; gulvet er fra kapellets indretning o. 1900 (s. 2638). I fyrrummet er et nyere betongulv.

†*Gulve.* 1762 skulle gulvet repareres.¹⁰⁰ I tårnrummet manglede 1803 omtrent 100 teglsten i gulvet, og et par år senere blev gulvet omlagt.⁹⁰ 1834 var gulvene sunket flere steder og blev igen omlagt.²⁹ 1868 var der formentlig trægulv mellem altersranken og alteret, og 1891 blev der lagt nye fliser i kirken i stedet for det ældre murstensgulv.²⁶ I 1920'erne blev der lagt trægulve under stolestaderne, flisegulvene blev rettet op, og et bræddegulv i korets nordside blev muligvis fornyet.¹⁰¹ Bræddegulvet i kirken trængte til reparation 1947, og 1950 blev der konstateret svamp i gulvet i skibets nordre side. Det blev ud-

Fig. 45. Skibets østgavl set mod vest (s. 2626). Bemærk det udkragede skifte af fladehugne sandsten og aftrykket af den østligste bindbjælke i skibets oprindelige tagkonstruktion (s. 2642). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *East gable of nave, looking west. Note the corbelled course of surface-carved sandstone and the imprint of the easternmost tie-beam in the original roof construction of the nave.*

skiftet med lakeret kork året efter.³³ I skibet blev fliserne omlagt 1954, og 1957 ønskedes korkgulv i skibets sydside, men af 'skønhedsmæssige' grunde anbefaledes et trægulv.¹⁰²

Vinduer. Det romanske vindue i apsis har en rundbuet træramme, mens de syv vinduer i kor og skib har spidsbuede støbejernsrammer fra 1862 (s. 2639); våbenhusets spidsbuede støbejernsramme er fra begyndelsen af 1900-tallet.⁹² Over hoveddøren mod vest er der et spidsbuet vindue med træramme fra o. 1982 (jf. s. 2670). Ved istandsættelsen 1957-58 blev det overvejet at få nye vinduer, men de nuværende vinduer 'harmonerede smukt med hele det præg, det 19. århundrede havde sat på kirken'.³¹

†*Vinduer.* To vinduer i tårnet manglede henholdsvis helt og halvt 1672; det ene blev fornyet og det andet repareret året efter.¹⁰³ 1762 var ruderne formentlig itu, da kirken skulle have 'hele' vinduer.¹⁰⁰ 1803 havde kirkens 'høje og lyse' vinduer fra 1765 med dobbelte trærammer (s. 2638).⁸⁴ Få år senere var rammerne forfaldne, glasset var i stykker og 'tykt og forbrændt af solen'.⁹⁰ Syv 'karmvinduer' skulle udskiftes 1819,⁸⁴ og kort inden 1831 blev de ombygget til store, retkantede åbninger (jf. fig. 42).²⁴ 1841 blev vinduerne ændret, så de kunne åbnes.²⁹

†*Lofter.* I tårnrummet var der 1803 et gipsloft, som var i meget dårlig stand, og det meste af gipsset var faldet ned. Samme år havde våbenhuset

Fig. 46. Skibets vestgavl set mod vest (s. 2626). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *West gable of nave, looking west.*

intet loft muligvis pga. sydportalen (s. 2617), men et loft blev opsat 1807, hvor også tårnrummet fik nyt bræddeloft.⁸⁴ 1837 blev den midterste del af våbenhusets loft hævet, så portalens tympanon kom til syne (jf. fig. 108).²⁴

Tagværker. Kirkens tagværker er formentlig fra o. 1900 (jf. ndf.) og sidst forstærket ved istandsættelsen 1957-58 (s. 2639).¹⁰⁴ Konstruktionerne er af fyr, men over skibet og våbenhuset er der enkelte ældre stykker genanvendt egetømmer. Der er ikke adgang til apsidens loft og tagværk.

Over koret er der seks spærfag med et hanebånd og et krydsbånd for hvert fag; spærene har spærsko og -stivere. Over skibet består tagværket af 13 spærfag med et hanebånd for hvert fag samt spærsko og -stivere. Konstruktionen er støttet af en langstol, muligvis fra 1957-58, bestående af

bindbjælker, hvorpå der er stolper og skræstivere, som støtter to åse.

Våbenhuset har fem spærfag med et hanebånd for hvert samt spærsko og -stivere; en del af dette kan være fra 1825 (jf. ndf.). Tårnets tagværk har otte spærfag med tre hanebånd og et krydsbånd for hvert. Tagværket er støttet af flere stolper og åse, førstnævnte står på bindbjælker på murkronen.

†*Tagværker.* Fra korets loft ses aftrykket af skibets oprindelige, østligste †spærfag bevaret på østsiden af skibets gavl (fig. 45); bjælken var ca. 30×30 cm tyk. Den hvilede på en række flade, udkragede sandsten på triumfmurens murkrone. 1672 var tårnets 'tagbjælker' i dårlig stand.¹⁰³ Våbenhusets tagværk havde forskudt sig 1825 og trykket gesimsen mod vest. Tagværket skulle derfor udskiftes og gesimsen ommures.²⁸ Tagvær-

ket over den østlige ende af kirken var o. 1880 faldefærdigt og trængte til istandsættelse.⁹³ 1910 trængte tagværkerne i tårnet og over skibet til udskiftning af flere spær, hanebånd, krydsbånd og 'hjælpepær'.⁹⁴ Tagværkerne over alle kirkens bygningsdele blev repareret i mindre omfang 1926.⁹⁴ 1956 skulle 'hjælpepær' og lægter over skibets sydside fornys (jf. ovf.).²⁶

Klokkestol. Klokkeren (s. 2675) hænger i to korte bjælker fastgjort til tårnets bjælkelaag på murkronen. En ældre, nu ubenyttet (†)klokkestol findes endnu i klokkestokværket (jf. fig. 8a). Den består af to par skrånstillede stolper med hanebånd, hvorimellem klokken hang i sin bom (s. 2675). 1674 blev der indlagt en kraftig bjælke som †klokkestol.¹⁰³

Tagbeklædning. Apsidens halvkegleformede tag er beklædt med bly, mens resten af kirkens sadeltage er beklædt med røde vingeteg. Kirkens tegltage er fra 1957, men alderen på apsidens blytag kendes ikke.¹⁰⁵

†*Tagbeklædning.* Kirken har formentlig oprindeligt haft blytag på apsis, kor og skib, men om tårnet og våbenhuset ligeledes havde det, er uvist. 1672 var 13 'opgange', formentlig rækker, blyplader på nordsiden af kirken løse og nedsunkne samt 'slået op og omvredet af Guds stærke vinde'. Ligeledes var beklædningen på tårnets sydside i dårlig stand. Der blev året efter indkøbt 200 tagsten til reparation.¹⁰³ Kirken havde stadig blytag 1718, og den 'holdt sig godt i vind og vejr'.¹⁰⁶ 1806 var flere tagsten på det nordøstre hjørne af tårnets tag og over våbenhuset væk.¹⁰⁷ Beklædningen over koret sydside var meget utæt 1846, og året efter blev der lagt zinkplader over den utætte del af taget.²⁹ O. 1861 var der bly på koret og apsidens, mens resten af kirken havde rødt tegltag (jf. fig. 42), og året efter ønskedes to tagvinduer eller glastagsten indsat i taget.²⁶ I 1860'erne var taget utæt og trængte til at blive omlagt, og 1882 var der også en utæthed over den østlige ende.²⁶ 1926-27 skulle taget hovedrepareres.⁹⁴

Murbehandling. Formentlig i anden halvdel af 1800-tallet er apsidens, koret, skibet og våbenhusets facader blevet pudset med cement.

Farveholdning. Sydportalen var kort inden 1843 blevet kalket ved en fejl, men kalken blev først

fjernet i slutningen af 1950'erne.¹⁰⁸ 1904 var granitsoklen også blevet kalket fejlagtigt, og den blev afrenset året efter.²⁶ 1989 blev tårnrummet repareret med cement og kalket med en okkerfarvet kalk.⁹⁷

Opvarmning. Kirken er opvarmet ved el, og i koret og tårnrummet er der pladeradiatorer, mens der i skibet er rørovn under stolestaderne – alt fra 1992-93.¹⁰⁹ En muret skorsten er bevaret i tårnets østgavl (jf. ndf.).

†*Opvarmning.* 1875 fik kirken en ny kakkelovn placeret i den romanske syddør (s. 2637),⁶⁶ og et fyrrum blev indrettet i våbenhuset (s. 2638). 1889 var der problemer med røg fra ovnen i kirkerummet.²⁶ I forbindelse med genopsætningen af sydportalen 1892 (s. 2637) blev der muret en ny kappe omkring kakkelovnen, som muligvis også blev udskiftet.²⁶ Et skorstensrør blev formentlig på dette tidspunkt ført gennem den romanske sydmur og forbundet med skorstenen i tårnet (jf. ovf.).¹¹⁰ I skibets vestgavl er der en tilmuret †åbning i gule normalsten, som muligvis kan have været til et †varmeapparat. En *kalorifer* blev indsat i kirken 1917, og dens skorsten blev forbundet til den gamle skorsten – muligvis i tårnet.¹¹¹ Kaloriferen afgav 1926 ikke tilstrækkelig varme til kirkerummet.⁹⁴ I fyrrummet blev der opsat en ny, muret skorsten 1941.³³ 1957-58 blev der installeret et oliefyret varmeanlæg; det blev formentlig udskiftet igen 1982.¹¹²

Elektricitet. Kirken fik installeret elektricitet før 1927.⁹⁴

Fortov. Kirkens hovedindgang mod vest fik 2011 ny trappe i granitkvadre og rampe i chassissten med smedjernsgelænder.¹¹³

†*Fortov.* 1873 fik kirken nyt fortov, og hovedindgangens trappe blev fornyet 1876; i den nuværende trappe er genbrugt et granittrin, hvori er indhugget »1876«. ⁹³ Knap 10 år senere skulle der lægges et brolagt fortov ved kirkens sydside.⁹³ 1926 blev pladsen foran vestrøret belagt med grus,⁹⁴ og året efter skulle der laves fortov omkring kirken og stentrappen rettes op.³¹ 1929 manglede kirken stadig fortov.²⁶ 1990 skulle der lægges brosten foran kirkens hovedindgang.²⁶ Indtil kirken fik ny trappe ved hovedindgangen 2011 (jf. ovf.) var der en ældre trappe med fire granittrin.

Fig. 47. Billedfrise med scener fra Lidelseshistorien i apsidsens nordside. Kalkmaleri nr. 1, o. 1300-25 (s. 2644). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Frieze with scenes from the Passion on the north side of the apse.*

KALKMALERIER

I forbindelse med en reparation af bindingsværksmuren mellem kor og apsis 1978 (s. 2637) fremkom gotiske kalkmalerier fra o. 1300-25 i apsidsens nordside, hvor den grænser op mod hvælvet (nr. 1), samt i dettes top (nr. 2). Der blev foretaget en prøveafdækning af mindre partier af malerierne.¹¹⁴ 1993 blev de afdækkede udsnit besigtiget, og der blev udarbejdet forslag til deres restaurering.¹¹⁵ Der blev ikke udført yderligere afdækning.

1) (Fig. 47 og 109), billedfrise med scener fra *Lidelseshistorien i apsidsens nordside*. Det afdækkede felt måler ca. 90×120 cm; figurerne er ca. 45 cm høje, og deres underkant er ca. 165 cm over gulvniveau. Feltet afgrænses foroven af et rødt bånd. Figurerne står i en ubrudt række og viser scener fra lidelseshistorien. Fra vest mod øst ses

formentlig:¹¹⁶ a) *Tilfangetagelsen* med Peter, der hugger øret af Malkus (delvist skjult af bindingsværksvæggen) og Judaskysset. Fire soldater står med ansigtet vendt mod Jesus og Judas. Derpå følger en skægget person, vist frontalt, måske Jakob den Ældre, med højre hånd løftet i en talende gestus og venstre hånd på brystet. b) *Jesus for Pilatus* eller muligvis *Kaifas*. Jesus, med glorie, ses i trekvartprofil, omgivet af tre profilvendte personer, hvoraf den ene bærer høj hovedbeklædning. Motivet er sjældent i samtiden.¹¹⁷ Maleriets bundfarve er grå, figurerne har lyserød karnation og mørkerøde konturer, dragterne er røde og hvide, en enkelt er okkergul.

2) (Fig. 48), *Marias himmelkrøning*, malet i *apsidens top*. Kun den øverste del af motivet er afdækket.¹¹⁸ Mod nord ses Maria og mod syd Kristus og over dem et lille hoved med glorie. Motivet

Fig. 48. Marias himmelkroning, malet i apsidens top. Kalkmaleri nr. 2, o. 1300–25 (s. 2644). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Coronation of the Virgin, painted in the top of the apse. Mural no. 2, c. 1300-25.*

indrammes af en mandorla, der tilsyneladende har været omgivet af evangelistsymboler, hvoraf nu kun Johannesørnens svingfjer er synlige. Bundfarven er grå. Maria bærer hvid dragt, hvis folder er trukket op med rødt, tilsvarende hovedlin og glorie, ansigtet er rødtonet og trækkene malet med dybere rød farve. Kristus har rødbrun dragt og hvid glorie, ansigtet er udformet som Marias og håret malet med dybrøde streger. Syd for Kristusfiguren er en okkergul lilje, og umiddelbart syd for mandorlaens røde kant er fjer fra Johannesørnens vinge, grønne med sort kontur.

3) (Jf. fig. 48), o. 1500. Malet direkte på himmelkroningsmotivet (nr. 2) mellem Maria og Kristus er en række grå cirkelornamenter, formentlig samhørende med de grå dekorationer i kor og skib (†nr. 2 ndf.). Langs apsisbuens kant er ligeledes grå dekoration.¹¹⁹

Eftermiddelalderlige kalkmalerier. (Fig. 49), o. 1720. I korhvælvet, på vestkappens nordflig, er Gyldenstiernes våbenskjold med hjelmklæde af frodig akantus malet med rød og gråsort farve. Våbenet har muligvis aldrig været overkalket; i hvert fald var det synligt ved Engelstofts besøg i kirken 1859.⁸¹ 1992 blev der umiddelbart vest for hjelmtegnet afdækket et »M«, der atter er overkalket.¹²⁰ Våbenet må henvise til Axel Juels mødrene slægt, Gyldenstjerne, og hænge sammen med udsmykningen af koret i forbindelse med hans begravelse 1720 (jf. †eftermiddelalderlige kalkmalerier nr. 1–2 ndf., klingpung s. 2669, gravsten nr. 3, †begravelse nr. 2, gravudstyr s. 2679).

†*Kalkmalerier.* Under restaureringen 1958 fremkom fragmenter af senmiddelalderlige kalkmalerier på triumfvæggen over korbuen (nr. 2c) samt på fladen nord for denne (nr. 1).¹²¹ Malerierne

Fig. 49. Kalkmalet våbenskjold for slægten Gyldenstjerne på korets vestlige hvælvkappe, o. 1720 (s. 2645). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – Coat of arms mural for the Gyldenstjerne family on the western vault severly of the chancel, c. 1720.

var stærkt ødelagte og blev overkalket igen. I forbindelse med indvendig kalkning 1992 blev malerierne atter delvist afdækket, og der fremkom desuden fragmenter af formentlig samtidige malerier af ornamental art på korets østvæg (nr. 2a), på korbuens underside (nr. 2b) og på nordvæggen i skibets andet fag (nr. 2d).¹²² De blev tentativt dateret til o. 1500. Alle de fremkomne malerier blev overkalket igen.¹²⁰

1) (Fig. 50), afdækket 1958, et indvielseskors, malet på triumfvæggen nord for korbuen. Ringen var stærkt blå.¹²³

2) O. 1500, afdækket 1958 og 1992. Dekorationerne var, hvor intet andet er bemærket, malet med grå eller gråblå farve: a) På korets østvæg afdækkedes 1992 fragmenter af en ca. 15 cm bred vandret bort, der fortsætter bag hvælvet og altså må være udført, før dette blev opført (små, utydelige partier af borten er synlige fra loftet), samt en ca. 25 cm bred bort over apsisbuen, der fulgte buens forløb.¹²⁴ Sidstnævnte bort var ved grå streger med en let krumning foroven inddelt i buefelter, og over den var et ca. 15 cm bredt bånd med plan-

teslyng, alt svarende til decorationen på triumfvæggen over korbuen (c). b) På korbuens underside (afdækket 1992) var der langs kanterne en bort af buefelter, svarende til borten på korets østvæg (a) og triumfvæggen (c).¹²⁵ Derefter fulgte i begge sider et bånd med cirkelornamenter, der i den ene side var indsat i ruder. Pladsen mellem de to bånd var udfyldt af tern. c) På triumfvæggen over korbuen afdækkedes 1958 en bort med buefelter ledsaget af et bånd med planteslyng med liljelignende blomster, svarende til decorationen på korets østmur (a). Derover var fragmenter af fire primitivt udførte menneskefigurer, anbragt to og to (fig. 51). I venstre side var en stående mand, ca. 0,5 meter høj og dermed fremstillingens største figur. Han var klædt i en ankellang kjortel med skællignende mønster og takket afslutning fornedet og holdt i fremstrakte hænder en aflang genstand over hovedet på en knælende kvinde med langt hår og mønstret dragt. Motivet var omgivet af en blomsterranke med en fugl. I højre side sås en mand med mønstret kjortel og sko på fødderne, stående over for en knælende kvinde med langt hår, klædt i kjole og kappe med zigzagmønster. Manden greb med venstre hånd om en plantestængel med en liljelignede blomst foroven, og kvinden havde

Fig. 50. Indvielseskors på triumfvæggen nordlige del. †Kalkmaleri nr. 1 (s. 2646). Foto Hans Stiesdal 1958. – Consecration cross on the northern part of the chancel arch wall. †Wall painting no. 1.

Fig. 51. †Kalkmalerier nr. 2 på triumfvæggen over korbuen, o. 1500 (s. 2646). Foto Hans Stiesdal 1958. – †*Wall paintings no. 2 on the wall above the chancel arch, c. 1500.*

fremstrakte arme; måske en fremstilling af *Bebudelsen*.¹²⁶ Dele af motivet afdækkedes atter 1992.¹²⁷ d) På *nordvæggen i skibets andet fag* var der vest for vinduet, ca. 120 cm over gulvniveau, spor af rektangulære felter med og uden kryds. Øst for vinduet var spor af teglrod farve.¹²⁸

3) Uvis datering, muligvis samhørende med nr. 2. Fragmenter af en bemaling med sortgrå farve, måske to øjne, malet på det ældste kalklag på *korets vestvæg over korbuen*.¹²⁰ Fragmenterne blev ikke afdækket, men anedes under epitafieindskriften (†eftermiddelalderlige kalkmalerier nr. 1 ndf.).

†*Eftermiddelalderlige kalkmalerier*. Ved den indvendige kalkning 1992 afdækkedes desuden fragmenter af kalkmalerier fra 1700- og 1800-tallet på triumfmuren (nr. 1), i korhvelvets vestkappe (nr. 2), i skibets østhvelv (nr. 3) og på nordvæggen i skibets andet fag (nr. 4).¹²⁰ Fragmenterne blev overkalket igen.

1) (Fig. 110), o. 1720, *epitafium* over Axel Juel, †1720, malet på *korets vestvæg over korbuen*.¹²⁹ Indskriften med sort fraktur og versaler omfattede mindst 22 linjer, der kun delvist kunne tydes. Ved skjoldbuens top stod i de første tre linjer: »Epitaphium over Dend ... Vel ... herre«, i fjerde linje sås et »J«, i femte linje »i Jylland aar 16 ...« og i sjette linje »Aar 1720«; i linje 11 stod navnet »Axel« (jf. nr. 2 samt eftermiddelalderlige kalkmalerier ovf. m.m.).

2) O. 1720, et *våbenskjold*, malet i *korhvelvet, vestkappens sydflig*. Ud for hjelmtegnet stod bogstavet »S«. Våbenet må have været for slægten Juel og hængt sammen med udsmykningen af koret i forbindelse med Axel Juels begravelse (jf. nr. 1).

3) Antagelig 1700-tallet, fragmenter af et *draperi* over prædikestolen i *sydsiden af skibets østhvelv*.

4) Antagelig 1800-tallet, fyldingsmaleri, muligvis en *panelimitation*, malet med gul og sort farve på den nederste del af *nordvæggen i skibets andet fag*.¹³⁰

Fig. 52. Indre set mod øst, o. 1900. Foto i Taasinge Lokalhitoriske Arkiv. – *Interior looking east, c. 1900.*

INVENTAR

Oversigt. Kirkens eneste bevarede inventarstykke fra middelalderen er den romanske døbefont. Fra tiden efter reformationen stammer altermaleriet med motiv af Korsfæstelsen, som antagelig er udført o. 1550. Det er en kopi efter et maleri fra 1538 af Lucas Cranach den Ældre, der dog først er kommet til kirken 1831, da det blev overført fra kirken på Valdemars Slot. Endvidere en (†)prædikestol antagelig ligeledes fra o. 1550, der findes skjult bag den nuværende prædikestol fra 1619.

Fra 1600-tallet stammer også det fornemme dåbsfad, et rigt udsmykket nederlandsk arbejde fra o. 1625 med Christian IV's monogram samt navn og våbenskjold for Sophie Elisabeth, kongens anden datter med Kirsten Munk, og angiveligt skænket af lillesøsteren Hedevig o. 1661. Alterstagerne er skænket 1650 af sognepræst Jens Mogensen Haasum, der muligvis også har skænket knæeskamlen 1666. 1667 forærede han desuden altersættet, der er udført tre år forinden af Simon Matthiesen, Odense. Oblatæskan med graveret motiv af Nadverens indstiftelse på låget er givet 1692 af Haasums efterfølger i embedet, Peder Jensen Lucoppidan, og dennes hustru Anna Christine Jørgensdatter. Hun

gav desuden lysekronen i koret, der bærer indskrift med hendes navn og leveår, 1654–1714, og dermed samtidig har karakter af epitafium. En jernbeslået pengeblok stammer formentlig fra 1600-tallets anden halvdel, mens en klingpung antagelig er skænket 1722 af Sophie Amalie Parsberg, enke efter Axel Juel; en lille sølvklokke med parrets initialer, der hørte til pungen, findes i Svendborg Museum. Sygesættet, bestående af kalk og disk, er udført af Oluf Olufsen Rye, Svendborg, o. 1750 og suppleret med en oblatæske, udført o. 1780 af Kield Nielsen, Rudkøbing, og skænket af sognepræst Simon Pedersen Riise.

Altersranken er antagelig fra o. 1750–1800 ligesom opgangen til prædikestolen. Alterbordet er udført 1831, en messehagel, som opbevares på Valdemars Slot, er muligvis anskaffet 1839 og stolestaderne er formentlig fra o. 1842. En dåbskande af tin fra o. 1850 er sandsynligvis udført af Niels Frederik Ebbesen Sørensen, Odense, mens en alterkande af porcelæn er anskaffet fra Den Kongelige Porcelænsfabrik o. 1862. Klokken er støbt 1866 af P. J. Winstrup og Victor Gamél, København, og bekostet af Frederik Juel-Brockdorff, og altertavlen er fra 1868. Endnu en messehagel er antagelig kommet til i slutningen af århundredet, og

Fig. 53. Kirkens indre set mod øst. Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Church interior looking east.*

kirken rummer desuden flere løse bænke fra 1700-1800-tallet.

Salmenummertavlerne er fra 1900, og en servante til præsten, som henstår i fyrrummet, er indkøbt o. 1903. En alterkande af sølv er udført 1915 af Marius Rathje, Svendborg, og skænket af Augusta Juel-Brockdorff, og to vinskummeskeer stammer fra samme periode. To pengebøsser er anskaffet 1923, og orgelpulpituret er opført 1924. Kirkeskibet »Haabet« er bygget af landpost Rasmus Hansen, Troense, og skænket af klokker Thorvald Johs. Poulsen 1955. Fra midten af 1900-tallet stammer også tre lysekroner, skænket af beboere i sognet, en syvarmet kandelaber, en jordpåkastelsespade og kortæppet, der er syet af kvinder i sognet efter tegning af Ernst Trier 1960. En skulptur af Kvinderne ved graven er udført af billedhugger Eric Erlandsen 1961-65 med forbillede i Roskilde Domkirkes (†)korbuekrucifiks fra begyndelsen af 1200-tallet. Orglet er bygget af Marcussen & Søn, Aabenraa, 1974. Fra århundredets anden halvdel stammer desuden kirkens tredje messehagel, nogle løse stole, præsterække-tavlerne og en lysglobus. En dåbskande fra firmaet T. Fredberg, Farsø, er skænket af Kirsten og Hans Jørn Hansen 2006.

Farvesætning, indretning og istandsættelser. Kirkens nuværende farvesætning er udført 1993 ved konservator Jens Johansen i grå toner med forgyldte detaljer.¹³¹ Der er tale om mindre justeringer af den farvesætning, der blev fastlagt af maler Ernst Trier ved restaureringen 1958, og som endnu ses på prædikestolen, hvor de grå toner er suppleret med dæmpet rødt, blå, grønt og brunt. 1831 blev inventaret malet med mørk perlefarve, og o. 1870 blev det egetræsådre.²⁶

Om kirkens indretning i middelalderen er ikke overleveret mange vidnesbyrd. På højalteret var en senmiddelalderlig altertavle med relieffremstilling af Korsfæstelsen og otte helgener, mens en Skt. Jørgenfigur, der omtales i begyndelsen af 1700-tallet, kan have hørt til et sidealter. Den romanske døbefont har formentlig som vanligt stået i vestenden. Antagelig umiddelbart efter reformationen opsattes en enkel prædikestol af træ i skibets sydøsthjørne med opgang fra koret gennem en åbning i triumfmuren, og omkring samme tid må de ældste stolestader være kommet til. En fornem, broderet alterdug og en messehagel med våbenskjolde stammede antagelig også fra 1500-tallet.

Det ældste inventarium fra 1576, der opregner kirkens løsøre, omfatter et alterklæde, et altersæt, en

messekløkke, en messehagel, et gammelt skab, en pengeblok og to mådelige klokker. Endvidere de påkrævede bøger: bibel, graduale, salmebog, alterbog, kirkeordinansen og et passionale.¹⁷ Ingen af disse genstande er bevaret; om altersættet siges, at det blev stjålet under svenskekrigen 1658-60.

År 1600 tilkom en skriftestol, 1619 opsattes en ny prædikestol uden på den gamle, og 1674 blev stolestaderne fornyet. Desuden modtog kirken en række gaver i form af alterstager, altersølv, en messehagel og en lysekrone.

Væsentlige ændringer i inventaret skete først 1831, da kor og apsis blev adskilt af en bindingsværksmur (s. 2637). Der blev opsat et nyt alterbord, og den senmiddelalderlige altertavle blev taget ned og erstattet af det nuværende altermaleri, som fandtes i kirken på Valdemars Slot. Maleriet blev tilsyneladende ophængt direkte på væggen i en oval ramme, indtil man 1868 opførte en altertavle, hvor det blev indsat. 1891 opførtes et pulpitur ved vestvæggen til et nyanskaffet harmonium; dette blev 1924 erstattet af et orgel, som atter fornyedes 1974. Kirken er restaureret indvendig 1958 og 1992-93.

Alterbord (jf. fig. 55), 1831,²⁴ af træ, 176×111 cm, 91 cm højt, med alterbordsplade af eg. Bordets sider er helt dækket af et *antependium*, 1993, af grågrøn uld.

†*Alterbord*, middelalderligt, muret. Ved nedtagelsen 1831 blev det beskrevet som et stort, gammelt alterbord bestående af 'store hullede sten', der syntes 'at have gennemgået ilden'; muligvis sintrede teglsten. Bordet rummede ingen relikvier.²⁴

Fig. 54. Knæleskammel, 1666 (s. 2650). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Kneeler*, 1666.

Fig. 55. Korets indre set mod øst. Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Chancel interior looking east*.

†*Alterklæder*. 1) Omtalt 1576, af lærred.¹⁷ 1663 beskrevet som 'et gammelt alterlagen' (dvs. alterdug).¹⁰³ 2) Nævnt 1672, skænket af præstens hustru, dvs. Anna Christine Jørgensdatter (jf. oblatæske s. 2658, lysekrone nr. 1, †begravelse nr. 1).¹³² 3) Beskrevet 1837 som gammelt og desuden for kort.²⁸ 4) Omtalt 1862, af fløjl.²⁶ 5) (Jf. fig. 58), o. 1900, af mørkt, formentlig rødt fløjl med kors af guldguloner. 6) 1958, broderet af Gurli Haase.¹³³ 7) Nyere, rødt med indvævede, lyst konturerede kors.

†*Alterdug*. 1) Muligvis 1500-tallet, omtalt 1707 med betegnelsen 'gammel'. En fornem, broderet dug, »meget kunstig udi Strichverch efter gam(m)elt arbejde udsyet« (dvs. efter grafiske forlæg) med adskillige 'bibelske historier, profeter, evangelister, apostle med deres navne, med nogle af skriftens sprog på latin', men uden navn eller initialer for den, der havde udført den, endsige årstal.¹³⁴ 2) (Jf. fig. 58), 1930, syet af lærer Ingrid Margrethe Elisabeth Møller, Vornæs, med broderede initialer »IM« og årstal.¹³³

Kortæppe, 1960, tegnet af maler Ernst Trier og syet af kvinder i sognet.³¹ Korsstingsbroderi med ottetakkede stjerner i kvadratiske felter, udført i grå nuancer på lys bund.

Knæleskammel, (fig. 54), 1666, muligvis skænket af sognepræst Jens Mogensen Haasum (jf. altersæt s. 2657, alterstager s. 2660, †messeskjorte s. 2661, gravsten nr. 2, †begravelse nr. 1). Skamlen, af eg, har skråtstillet overside og svejftet sarg. Indvendig under sædet findes en næsten udvisket firelinjet indskrift med sort kursiv, hvoraf kun første linje kan tydes: »H: iens Mogensøn 1666 ...«. Skamlen er ompolstret med grågrøn uld, svarende til antependiet.

†*Knæleskammel* (jf. fig. 58), 1800-tallet, polstret med mørkt, formentlig rødt plys, fastgjort med messingsøm.

Altertavlen (fig. 56), 1868,²⁶ er en arkitektonisk opbygning omkring et altermaleri antagelig fra o. 1550 (jf. ndf.). Storfeltet kantes af glatte pilastre med prydbælter med pålagte rundstave og profilkapitæler med trekantede tandsnit. Postamentfremspringene har hulcantprofilerede rektangler,

Fig. 56. Altartavle, 1868, med altarmaleri antagelig fra o. 1550 (s. 2650). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Altarpiece, 1868, with altar painting probably from c. 1550.*

mens frisens fremspring har triglyffer. Gesimsen er prydet med æggestav og har på undersiden profilerede knopper; den bærer en lav trekantgavl med indadbuende sider og påsat Jahve-øje i strålekrans, kronet af et latinsk kors. Tavlen er 1993 malet i grå nuancer med forgyldte profiler. I postamentfeltet er indskriftet med forgyldte versaler på sort bund: »Seer op til ham vor troes begynder og fuldender« (Hebr. 12,2). Oprindeligt var tavlen egetræsmalet med forgyldte detaljer og indskriftet med forgyldt fraktur; 1959 blev den malet i grå og brune nuancer.

Altarmaleriet (fig. 57), antagelig o. 1550, viser *Korsfæstelsen*, fremstillet som en figurrig Golgata-scene. Motivet er en kvalitetspræget, måske samtidig kopi efter Lucas Cranach den Ældres maleri af korsfæstelsen fra 1538 (jf. ndf.). Det er signeret med en vanskeligt tydbar signatur, muligvis »RPS«, malet med sorte versaler på lys bund på en lille plade nederst til venstre på jorden lidt foran den lille drengs venstre fod (fig. 111).¹³⁵ Maleriet er udført med oliefarve på en oprindeligt rektangulær plade af fyrretræ, samlet af fire lodretstillede brædder, der antagelig 1831 ved

Fig. 57. Altermaleri, antagelig o. 1550 (s. 2652). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Altarpiece, probably c. 1550.*

beskæring og supplerung er gjort oval (jf. ndf.). Pladen måler 131×115 cm, lysmålet er 129×113 cm.¹³⁶ Den blev 1868 indsat i albertavlen i en rektangulær, profileret ramme med buede hjørneindsatser med fordybet rudemønster på fladen og perlestav langs bueskanten. Rammen er gråmalet

med forgyldt profil; 1954 stod hjørneindsatserne italienskrøde og 1959 blev de malet med dæmpet grøn farve, mens rammen fik blå og røde profiler.

Kristus hænger på et T-kors i let skrå arme. Hovedet, med åbne øjne og mund, hælder let mod højre, og hænderne er krummet om naglerne.

Benene er parallelle med højre fod lagt over venstre. Lændeklædet er bundet foran med lange, flagrende snipper ved venstre hofte og bagom højre lår. Over hans hoved er et skilt med »INRI«. Han flankeres af de to røvere, ligeledes ophængt på T-kors. Den 'gode' røver på Kristi højre side ses i trekvartprofil med blikket rettet mod Kristus, mens den 'onde' røver på hans venstre side er vist i profil, langskægget og fed med nedadvendt blik. Begge bærer et smalt lændeklæde, der er bundet foran, og deres fødder er parallelle og fæstnet med to nagler. Bag korsene er skymasser.

Omkring de tre kors er en tæt forsamling af mennesker, i alt 39 personer (de fem sekundært tilføjet, jf. ndf.). Foran korsene ses to soldater til hest, den venstre i profil og den højre skråt bagfra, begge med ansigtet vendt mod Kristus og klædt i prægtige rustninger. Den venstre soldat bærer en turbanlignende hovedbeklædning af rødt og gyldent stof, mens den højre har opslået hjelm, og deres heste, henholdsvis en brun og en hvid, har fornemt seletøj med gyldne spænder og ringe. Mellem hestenes hoveder, lige foran Kristi kors, står en rygvendt soldat med opadvendt ansigt og spyd.

I forgrunden fastholdes opdelingen af motivet i 'gode' og 'onde' personer. Til venstre segner Maria, sortklædt med hvidt hovedlin. Hendes øjne er lukkede, og hendes arme og hænder hænger slapt ned. Hun støttes af Johannes, rødklædt, der står bag hende sammen med tre kvinder, alle med hvidt hovedlin; den ene har armen om hendes skulder og hånden under hendes hoved. Ved Marias side knæler yderligere en kvinde, som holder om hendes ene arm, antagelig Maria Magdalene; hun har net om det blonde hår og er fornemt klædt i grøn kjole og rød kappe. I højre side spiller en gruppe soldater med grove, forvredne ansigter terning om Kristi kappe. Bag de spillende er soldater og borgere i samtale, og forrest, centralt placeret mellem de to grupper, ses en mand, der peger mod Kristi kors og fremviser det for en lille dreng, han har ved armen. I baggrunden trænges en gestikulerende og talende folkemængde, bestående af borgere, heraf mindst en i munkedragt, og soldater bevæbnet med spyd og lanser, der peger mod himlen; flere af dem er til hest.

Figureerne er malet i dæmpede røde, brun- og grønne, grå, sorte og hvide farver med enkelte gyldne detaljer, himlen er lys grålig under mørke skybræmmer.

Ændringer og istandsættelser. Altermaleriets proveniens er uvis. Det er som nævnt antagelig udført i midten af 1500-tallet af en ukendt maler, muligvis med initialerne »RPS« (fig. 111), som en nøje kopi efter Lucas Cranach den Ældres maleri af Korsfæstelsen fra 1538, nu i Chicago Art Institute, USA (inv.nr. 1947.62),¹³⁷ men de nærmere omstændigheder omkring tilblivelsen er ukendte.¹³⁸

1831 fandtes maleriet i Valdemars Slotskirke, hvor det angiveligt tidligere havde tjent som altertavle (s. 2575).¹³⁹ Det blev overført til Landet og tilsyneladende ophængt direkte på den nyopførte bindingsværksvæg mellem kor og apsis over alterbordet; under det var en indskrift, svarende til den nuværende.¹⁴⁰ Før ophængningen blev maleriet restaureret af 'hr. Strodtmann i Lydinge Mølle',¹⁴¹ dvs. maler Christian Strodtmann, Skårup, og antagelig var det i denne forbindelse, at dets form blev ændret fra rektangulær til oval. Ændringen skete ved, at der blev pålimet to tilsammen 13,5 cm brede brædder af fyrretræ i venstre side og to tilsvarende, tilsammen 16 cm brede brædder i højre side samt små stykker foroven og forneden, henholdsvis 3 og 3,5 cm høje, mens de oprindelige, vinkelrette hjørner blev skåret bort.¹⁴² Ved beskæringen forsvandt røvernes forreste hænder, en del af Johannesfigurens underben og fod og en af de terningspillende soldaters fod. De smalle, buede tilføjelser foroven og forneden blev malet som henholdsvis himmel og jord, svarende til de ældre dele. På de tilføjede stykker i siderne blev der malet personer: i venstre side bag Johannes en kvinde med hovedlin og bag hende hovedet af en hest og bagpartiet af en anden samt to soldater, den ene med en morgenstjerne. I højre side tilføjedes to soldater, heraf den ene til hest. Tilføjelserne må antages malet af Christian Strodtmann.

1859 noterede Engelstoft, at altertavlen var 'et rundt maleri'.⁸¹ 1867 beklagede synet, at der i

Fig. 58. Alterbord og altertavle (s. 2650). Foto Peter Kr. Andersen 1939. I NM. – *Communion table and altarpiece.*

stedet for en altertavle fandtes 'et gammelt dårligt maleri i rund ramme'. Man ønskede enten en ny altertavle, eller at maleriet fik en passende ramme og indfatning i forbindelse med alterbordet.¹⁴³ Året efter udførtes den nuværende altertavle (jf. ovf.).

1959 blev maleriet undersøgt og restaureret, idet ældre overmalinger blev fjernet og maleriet rensat og nænsomt farveudbedret.¹⁴⁴ 1993 blev sprungne limfuger sammenlimet, mindre partier af farvelaget fastlagt og maleriet overfladerenset.¹³¹

†*Altertavlen*, en senmiddelalderlig, udskåret og bemalet fløjaltertavle, kendes primært fra en beskrivelse ved kunsthistorikeren N. L. Høyen 1830, der noterede, at ‘dens indretning (var) som den i Bjerreby’.¹⁴⁵ Der var efter alt at dømme tale om en trefløjet skabsaltertavle med faste bag- eller standfløje, hvilende på en predella.

†*Figurrelieffer*. I midtskabet var en fremstilling af Korsfæstelsen. Det har antagelig været en figurrig Golgatascene, hvis persongalleri bl.a. omfattede Pilatus, der med løftet hånd pegede mod korset, idet han dikterede indskriften til sin skriver (Joh. 19,19). I sidefløjene var i alt otte helgenfigurer, antagelig anbragt parvis i to rækker i hver fløj. Blandt de afbildede helgener var Skt. Anna, Skt. Jørgen¹⁴⁶ og Skt. Katharina.

†*Altermalerier*. 1-2) På ‘de udvendige fløje’, sandsynligvis på sidefløjenes bagsider, var en fremstilling af Bebudelsen (jf. altertavlen i Thuro Kirke, s. 2401). Motivet var ledsaget af en indskrift i form af Gabriels ord til Maria, hvoraf Høyen gengiver de første: »ave gratia plena« (hil dig, fuld af

nåde (Luk. 1,28)). På Marias glorie var ligeledes en indskrift, her i uncialer: »sum ancilla tua« (jeg er din tjenerinde (Luk. 1,38). 3-4) På ‘bagfladerne’, sandsynligvis de faste bag- eller standfløjenes forsider, var malerier af henholdsvis Skt. Erasmus og Skt. Laurentius. 5) Endelig fandtes, formentlig på predellaen som i Bjerreby, gengivelser af ‘kirkefædrene’, dvs. Hieronimus, Augustin, Gregor den Store og Ambrosius, ledsaget af indskrifter svarende til dem i Bjerreby.¹⁴⁷ Desuden noterede Høyen, at tavlen ikke havde profetbilleder, mens sådanne fandtes i Bjerreby.

Altertavlen har som anført af Høyen været nært beslægtet med tavlen i Bjerreby. Endvidere har den haft paralleller i tavlerne i Thuro (s. 2398) og, for midtskabets vedkommende, i Svanninge (Sallinge Hrd.) (‘Bjerrebygruppen’).¹⁴⁸ Desuden har altertavlen i Skårup (s. 1775) samme opbygning.

Tavlen er tidligst omtalt i *Danske Atlas* 1774, hvor den nævnes at være af ‘billedhuggerarbejde’.¹⁴⁹ 1822 trængte den til opmaling.⁸⁴ 1823 beskrives den som ‘meget brøstfældig’, og dens ‘må-

Fig. 59. Emblem og initialer for sognepræst Jens Mogensen Haasum. Detalje af alterkalk 1664 (s. 2657). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Emblem and initials for pastor Jens Mogensen Haasum. Detail of chalice, 1664.*

Fig. 60. Altersæt, udført 1664 af Simon Matthiesen, Odense, og skænket af sognepræst Jens Mogensen Haasum i 1667 (s. 2657). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Communion set made in 1664 by Simon Matthiesen, Odense, and donated by pastor Jens Mogensen Haasum in 1667.*

deligt dannede figurer i helt ophøjet arbejde' var meget beskadigede.¹⁹ Året efter Høyens besøg, i sommeren 1831, blev den taget ned og hensat i tårnet; den blev da beskrevet som gammel og skrøbelig, uden nogen indskrifter.¹⁵⁰ Tavlen videre skæbne er uvis.

†*Alterfigurer(?)*. 1) Omtalt 1707, en antagelig senmiddelalderlig figur af Skt. Andreas med hænder og fødder bundet med reb til det X-formede kors. Ifølge beskrivelsen 1707 var figuren 'meget velgjort og forgyldt'. Den var hensat i sakristiet (dvs. apsiden), efter angiveligt at være overført fra Bregninge Kirke (jf. s. 2489).⁷ Figuren var forsvundet, før Fr. Chr. Lund blev sognepræst 1809.²⁴

2) Omtalt 1707, en antagelig senmiddelalderlig figur af Skt. Jørgen, beskrevet som et 'Skt. Jørgens billede', 'helt gammelt'.¹⁵¹ Figuren kan have hørt til et †sidealter. Den var forsvundet, før Fr. Chr. Lund blev sognepræst 1809.¹⁹

Altersæt (fig. 60), 1664, udført af Simon Matthiesen, Odense, skænket 1667 af sognepræst Jens Mogensen Haasum, efter at det tidligere altersæt (jf. ndf.) var blevet stjålet af svenskerne (jf. knæleskammel s. 2650, alterstager s. 2660, †messeskjorte s. 2661, gravsten nr. 2, †begravelse nr. 1).¹⁵² Den 21 cm høje *kalk* har sekstunget fod på tilsvarende fodplade. Langs kanten af foden er giverindskrift med fordybet antikva: »Joannes Magnides Hos Somius Pastor Lande Et Bregninge c(a)l(ic)e(m) Dedit Ecclesiae Lande Anno 1667« (Jens Mogensen Haasum, sognepræst til Landet og Bregninge, skænkede kalken til Landet kirke 1667). På en af foddungerne er fastgjort en støbt krucifiksfigur, og på den modstående tunge er graveret et sindbillede eller emblem (fig. 59): to skyhænder griber om en stav, der er omslynget af to kronede slanger, og på hvis top sidder en due (Merkurstav eller caduceus). Omkring moti-

Fig. 61. Oblatæske, 1692, skænket af sognepræst Peder Jensen Lucoppidan og hustru Anna Christine Jørgensdatter (s. 2658). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Wafer box, 1692, donated by pastor Peder Jensen Lucoppidan and his wife Anna Christine Jørgensdatter.*

vet står giverens initialer: »JMH«. ¹⁵³ Skaffleddene er formet som sekspas med profilled foroven og forneden; ved overgangen til skaffet er desuden pånittede drueklaser. Knoppen er flad med bægerbladsornamentik på over- og undersiden samt seks rudebosses med skraveret bund og versaler, der tilsammen danner navnet: »Ihesvs«. Bægeret er glat med let udkraget munding og tre fordybede, omløbende linjer foroven. På fodpladens overside er to næsten udpudsede stempler: Odenses bymærke, mesterstempel for Simon Matthiesen, ¹⁵⁴ og på undersiden indridset vægtangivelse: »W 32 ½ lod«. Den tilhørende *disk*, 14,5 cm i tværmål, har graveret hjulkors med fligede ender på fanen og, modstående, to stempler: bymærke for Odense ¹⁵⁵ og mesterstempel. Simon Matthiesen har udført

nært beslægtet altersølv til bl.a. Strynø (s. 2906) og Sønder Nærå (DK Odense 3884) m.fl.; han er desuden tilskrevet altersættet i Stenstrup (s. 2152).

† *Altersæt*, omtalt 1576, af sølv, bestående af kalk og disk. ¹⁵⁶ Sættet blev angiveligt stjålet af svenskerne, ³⁴ dvs. under Karl Gustav-krigene 1658–60.

Oblatæske (fig. 61–62), 1692, skænket af sognepræst Peder Jensen Lucoppidan og hustru Anna Christine Jørgensdatter (jf. †alterklæde nr. 2, lysekrone nr. 1, †begravelse nr. 1). Den runde æske er 7 cm høj og måler 11 cm i tværmål. Selve æsken har profiliringer foroven og forneden og hviler på en fodplade. Under bunden er giverindskrift med fordybet kursiv (fig. 62): »A(nn)o 1692 Paaske-dag er denne Eske givet til Lande Kirke paa Thossing af Peder Jensen L(uccopidan)

Fig. 62. Giverindskrift under oblatæskens bund (s. 2658). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – Donor's inscription beneath bottom of wafer box.

Sogne-Præst sammestæds Oc hans Hustru Anna Christina Jørgens daatter« samt indridset vægtangivelse: »20 ½ lod«. Det flade låg er kantet af tætstillede, aflange led og har på oversiden en graveret fremstilling af Nadveren. Over og under motivet er en indskrift med fordybet kursiv: »Den Nat hand blev foraad/ Oc paashe-lam(m)et aad/ Sit Legem oc sit blood/ Hand gav til syndsens bood«. Æsken er på grund af graveringen foreslået tilskrevet Odenseguldsmiden Jesper Hansen Rust.¹⁵⁷

Sygesæt (fig. 63), bestående af kalk og disk fra o. 1750, udført af Oluf Olufsen Rye, Svendborg, og oblatæske fra o. 1780, udført af Kield Nielsen, Rudkøbing, og skænket af sognepræst Simon Pedersen Riise. Den 11 cm høje *kalk* har cirkulær, profileret fod på fodplade, cylinderskaft med flad, profileret midtknop og lavt, bredt bæger med let udkraget munding. Oven på fodpladen er Oluf Olufsen Ryes mestermærke.¹⁵⁸ Den tilhørende *disk*, 8,5 cm i tværmål, er glat og har under bun-

den et tilsvarende mestermærke. *Oblatæsk*en, der altså skyldes en anden mester end de øvrige dele og er lidt yngre end disse, er 1,2 cm høj og måler 3,9 cm i tværmål. På låget er graverede giverinitialer, »SR«, for Simon Riise. Under bunden er fire ens mestermærker for Kield Nielsen.¹⁵⁹ Sygesættet opbevares i præstegården i Bjerreby.

Fig. 63. Sygesæt, med kalk og disk fra o. 1750, udført af Oluf Olufsen Rye, Svendborg, og oblatæske fra o. 1780, udført af Kield Nielsen, Rudkøbing, og skænket af sognepræst Simon Pedersen Riise (s. 2659). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – Communion set for the sick, with chalice and paten from c. 1750, made by Oluf Olufsen Rye, Svendborg, and wafer box from c. 1780, made by Kield Nielsen, Rudkøbing, and donated by Pastor Simon Pedersen Riise.

Fig. 64. Alterkande nr. 2, 1915, udført af Marius Rathje, Svendborg, skænket af Augusta Juel-Brockdorff (s. 2660). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Altar jug no. 2, 1915, made by Marius Rathje, Svendborg, donated by Augusta Juel-Brockdorff.*

Alterkander. 1) Omtalt 1862,²⁶ fra Den Kongelige Porcelænsfabrik. Den 32 cm høje kande er af sort porcelæn med forgyldt kors på korpus og tilsvarende fod og munding. Under bunden er et fabriksmærke.

2) (Fig. 64), 1915, udført af Marius Rathje, Svendborg, og skænket af Augusta Juel-Brockdorff.¹³³ Den 32 cm høje kande har sekstunget fod på tilsvarende fodplade; på en af tungerne er en støbt krucifiksfigur. Korpus er urneformet, låget er seksdelt som foden og kronet af et hjulkors, og hanken er svungen. Under kandens bund er fire stempler, der er gentaget på lågets underside: bymærke 1915, guardejnmærke for Christian F. Heise, mestermærke for Marius Rathje og mærke for Landsforeningen Dansk Arbejde. Kanden opbevares i præstegården i Bjerreby.

Vinskummeskeer. 1) O. 1900, 14,5 cm lang, med gennembrudt laf og snoet skaft, afsluttet af en kugle.

2) Begyndelsen af 1900-tallet, af sølvblik med skaft af perlemor. I præstegården i Bjerreby.

Alterstager (fig. 65), o. 1650, skænket af sognepræst Jens Mogensen Haasum som afløser for en

stage af træ (jf. ndf.) (jf. knæleskammel s. 2650, altersæt s. 2657, †messeskjorte s. 2661, gravsten nr. 2, †begravelse nr. 1).³⁴ De 43 cm høje stager har høj, profileret fod, balusterskaft med flade led og dyb, profileret lyseskål. På fodens overside er prikgraveret indskrift med versaler: »Ecclesiae Landensi hæc candelabra d(ono) d(edi)t Ioannes Magni Hossomivs p(astor) l(oci) 1650« (Disse stager er skænket til Landet Kirke af Jens Mogensen Haasum, stedets præst, 1650).

†*Alterstage*, omtalt 1672, af træ (en »Træskammell«) med to pigge af jern, som stod på alteret.¹⁰³

†*Syvstage*, 1948, skænket af 'Tåsing ungdom'. Stagen, af Titus-typen, stod på alterbordet.³¹

†*Alterbøger* m.m.¹⁷ 1) 1537/39, Kirkeordinansen. 2) 1550, Chr. III's bibel. 1672 manglede bibelen.¹⁰³ 3) 1556, Peder Palladius' alterbog, 4) 1573, Niels Jespersens graduale. 1672 manglede graduale.¹⁰³ 5) 1573, Martin Luthers passionale. 6) O. 1576 modtog kirken som de fleste andre kirker i herredet et eksemplar af Hans Thomesens salmebog (1569). En jernlænke, der fulgte med til at fastgøre bogen, var dog for skrøbelig.¹⁷ 1672 var salmebogen sønderrevet og 'ganske udygtig'.¹⁰³

Fig. 65. Alterstager, o. 1650, skænket af sognepræst Jens Mogensen Haasum (s. 2660). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Altar candlesticks, c. 1650, donated by pastor Jens Mogensen Haasum.*

Fig. 66-67. 66. *Messehagel nr. 1, antagelig 1839 (s. 2661). På Valdemars Slot. 67. Messehagel nr. 2, formentlig slutningen af 1800-tallet (s. 2661). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – 66. *Chasuble no. 1, probably 1839. Now at Valdemar's Castle. 67. Chasuble no. 2, presumably end of 1800s.

Messehagler. *1) (Fig. 66), antagelig anskaffet 1839,²⁹ af rødt, nu stærkt falmet fløjls med for af blegrødt lærred, kantet med guldgaloner og med tilsvarende rygkors. Hagelen opbevares på Valdemars Slot.¹⁶⁰ 2) (Fig. 67), formentlig slutningen af 1800-tallet, af mørkviolet fløjls, kantet med guldgaloner og med tilsvarende kors på ryggen. Sekundære skulderhægter fra Dansk Paramenthandel.¹⁶¹ 3) O. 1970, af grøn uld med indvævede lyse og gyldne striber, der på ryggen danner et kors.¹⁶¹ Hagelen opbevares i Bjerreby Kirke.

†*Messehagler.* 1) Omtalt 1576, af grønt damask.¹⁵⁶ 1672 omtales den som 'gammel'.³⁴ I præsteindberetningen 1707 nævnes, at messehagelen var forsynet med to gamle våbenskjolde 'uden navne eller bogstaver', som ingen vidste noget om (fig. 68): Det ene våben var blåt og delt på skrå af en bjælke med sorte og gule tern. I skjoldets første felt var tre gule agern. Det andet skjold var tværdelt. I det øverste felt var en rød rose på

hvid bund, i det nederste en hvid rose på rød bund.¹⁶²

2) 1683, skænket af Niels Juel og Margrethe Ulfeldt.¹⁶³ Hagelen var syet af rødt fløjls. Ryggen var prydet med et krucifiks broderet med guld- og sølvtråd, og under dette var givernes initialer: »H. N. I. M. V. F.« (hr. Niels Juel Margrethe Ulfeldt) samt årstallet »1683«.

†*Messekjorte*, omtalt 1672, foræret af præsten, dvs. Jens Mogensen Haasum, men nu 'skåren og fordærvet ganske af mus'.³⁴

†*Messeklokke*, omtalt 1576 ('en lille klokke hos alteret').¹⁵⁶

Alterskranke (jf. fig. 55), o. 1750-1800, af træ, hesteskoformet. Skranken består af drejede balustre med vaseled med halsring over cylinderled, anbragt vekselvis med smalle, retkantede stivere under en glat gesims med håndliste. Alt malet med lysegrå farve; på knæfaldet er hynder af grå uld (1993).²⁶

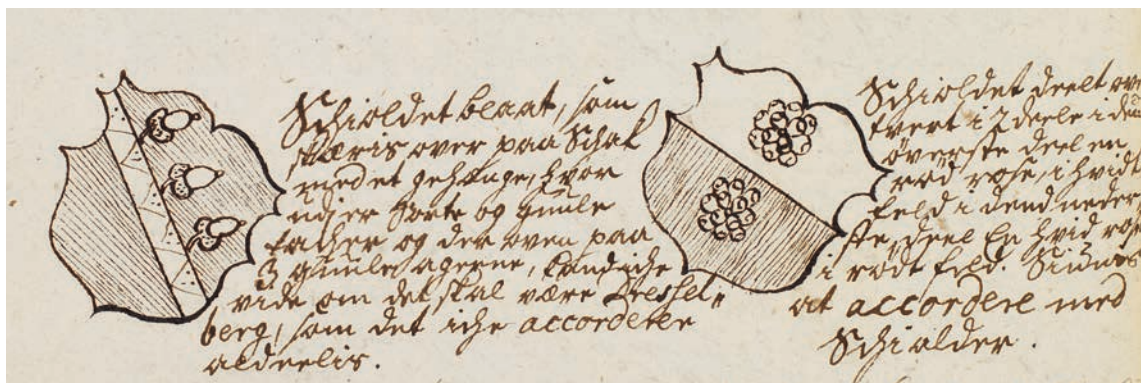

Fig. 68. Våbenskjolde på t-messeshagel nr. 1, tidligst omtalt 1576 (s. 2661). I KB. – Armorial bearings on t-chasuble no. 1, earliest mentioned in 1576.

1831 blev skranken istandsat og malet og knæfaldet udstoppet.²⁴ Den var på dette tidspunkt indrettet med låger til indgang midt for og forløb helt til dørkarmene i altervæggen (jf. fig. 52). I slutningen af 1800-tallet blev den egetræsmalet;¹⁶⁴ knæfaldet var da polstret med fløj, som siden blev fornyet flere gange. Ved restaureringen 1957-58 blev skranken afkortet med åbning i begge sider.³¹

Fig. 69. Døbefont, romansk (s. 2662). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – Font, Romanesque.

Døbefont (fig. 69), romansk, 80 cm høj, med fod og skaft af rødlig, grovkornet granit og kumme af finere, rødlig granit. Fonten er påfaldende enkel i forhold til bygningens rige granitskulptur (jf. s. 2616): foden er et terningkapitel med glatte sider, skaftet er let keglestubformet og kummen glat med rundede sider (tværmål 64 cm). Den må henføres til den såkaldte fynske Højbytype.¹⁶⁵ Fonten synes tidligere at have været malet; 1889 ønskedes malingen fjernet.¹⁶⁶ Fonten står i korbuens nordside; 1823 stod den i skibets østende.¹⁶⁷

Dåbsfad (fig. 70), o. 1625, af nederlandsk oprindelse, angiveligt skænket af Kirsten Munks datter med Christian IV, Hedevig, o. 1661.¹⁶⁸ Af messing, 66,5 cm i tværmål, drevet arbejde. Fadet er overalt smykket med slyngede bladranker hvori blandt firdelte rosetmedaljoner. I bunden ses en kvinde med langt hår, der er bundet med en sløjfe oven på hovedet, iklædt en lang, vid kjole, hvorunder en nøgen fod stikker frem. Hun har venstre hånd under hagen og holder et overflødheshorn med blade og frugter under højre arm. Motivet er muligvis en fremstilling af den romerske blomster- og frugtbarhedsgudinde Flora. På fanen er fem springende eller løbende dyr: hund, hare (fig. 112), enhjørning, kronhjort og rådyr samt Christian IV's graverede monogram »C4« og årstallet »1634« (fig. 71). På fanens bagside er indskrift med versaler: »Sophia Elisabeth« (Sophie Elisabeth) samt de slesvig-holstenske hertugers våbenskjold (fig. 72).¹⁶⁹ Et lignende fad med Christian IV og Kirsten Munks datter Elisa-

Fig. 70. Dåbsfad, o. 1625, angiveligt skænket af Kirsten Munks datter med Christian IV, Hedevig, o. 1661 (s. 2662). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Baptismal dish, c. 1625, said to have been donated by Kirsten Munk's daughter by Christian IV, Hedevig, c. 1661.*

beth Augustas navn på bagsiden findes i Bjerreby Kirke (s. 2735), og fadet er desuden beslægtet med dåbsfade i bl.a. Sønder Jernløse og Undløse kirker (DK Holbæk 146 og 380) samt i Skt. Nikolaj Kirke i Vejle (DK Vejle 134).¹⁷⁰

Dåbskander. 1) O. 1850,¹⁷¹ sandsynligvis udført af Niels Frederik Ebbesen Sørensen, Odense. Af tin, 25 cm høj, med urneformet korpus og kuplet låg med profileret lågknop, svarende til kanden i Bregninge (s. 2497). Under bunden er Odenses bymærke, en lilje, stemplet.¹⁷² Den ene side af korpus er trykket ind.

2) 2006, fra firmaet T. Fredberg, Farsø,¹⁷³ skænket af Kirsten og Hans Jørn Hansen. Af messing, 42 cm høj, med cirkulær, profileret fod, pære-

formet korpus og let kuplet låg, der er fæstnet ved en opstående gæk. På fodens overside er giverindskrift med graveret skriveskrift: »Skænket til Sct. Jørgens Kirke, Landet, af Kirsten og Hans Jørn Hansen, Dinesgaard 2006«.

Fig. 71. Christian IV's monogram samt årstal 1634. Detalje af dåbsfad (s. 2662). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Christian IV's monogram and date 1634. Detail of baptismal dish.*

Prædikestolen (fig. 73), 1619, er udført af fyrretræ med søjler og hængekugler af eg og bygget uden på en ældre (†)prædikestol (jf. ndf.).¹⁷⁴ Den omfatter en kurv i fire fag med underbaldakin og himmel. Opgangen er ad en sekundær trappe fra koret gennem triumfnuren (s. 2637 og fig. 74).

Kurvens fire fag, der består af gennemløbende plader,¹⁷⁵ adskilles af en helsøjle og to halv søjler, sat på retkantede, tredobbelte hjørnefremspring; ved væggene er dog kun en halv søjle. Søjlerne har korintiske kapitæler og prydbælter med beslagværk, og tilsvarende udsmykning findes på hjørnefremspringene, hvor den er udfoldet omkring pyramidebossen og rosetter. Postament- og frisefelterne er glatte, mens storfelternes arkader har portalindramning, der også løber langs felternes underkant, med profilerede kapitæler og bueslag med tandsnit; i sviklerne er rosetter. Under postamentfelterne er hængestykker udformet som kartoucher med beslagværk og indskrift med reliefversaler, der daterer prædikestolen: »Anno

Fig. 73. Prædikestol, 1619 (s. 2664). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Pulpit, 1619.*

domini 1619 die 19 iunii« (Herrens år 1619 d. 19. juni); under de midterste hjørnefremspring er drejede hængekugler. Håndlisten er forkrøppet over tandsnit. Kurvens gulv og inderside stammer fra den ældre (†)prædikestol (s.d.). Indvendig i kurven er fastgjort en holder til en formentlig sekundær *†svingbænk* (jf. fig. 75).

Underbaldakinen er svejftet og har fem fag, adskilt af ribber. Nederst er spor efter et *†hængeornament*. Opgangen er en trappe med balusterge lænder, svarende til altersranken, antagelig fra o. 1750–1800 (fig. 74).

Himlen omfatter fire fag mod kirkerummet. Frisen er glat med diamantbossen på hjørnerne og afsluttes forneden af en udsavet trekloverbort, der på hjørnerne afbrydes af små hængekugler. Kronlisten har tandsnit. Indvendig langs kanten

Fig. 72. Christian IV's datter Sophie Elisabeths navn og de slesvig-holstenske hertugers våbenskjold på bagsiden af dåbsfadet (s. 2662). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Name of Christian IV's daughter Sophie Elisabeth and arms of the Schleswig-Holstein dukes on the back of the baptismal dish.*

er udsavet båndsl yng; loftet er glat med en sekstakket stjerne med cirkelornament, dannet af påsatte lister.

Prædikestolens staffering er udført 1958 af maler Ernst Trier under medvirken af broren Niels Holmer Trier (jf. indskrift ndf.) med enkelte ændringer ved Jens Johansen 1983 (kurvens inder-side og underbaldakinens felter). Den er malet i grå nuancer med rødt, blå, grønt, brunt og forgyldning på de vandrette profiler på hjørnefremspringene og på hængeornamenterne. Underbaldakinens ribber er blå, og loftet er rødt. I frise-felterne er en indskrift med lysegrå versaler på brun bund: »Herre, hos dig er livets kilde, i dit lys skuer vi lys« (Sl. 36,10). Indvendig i kurven er en indskrift om restaureringen 1958 (jf. ndf.) med hvide versaler: »Istandsæt under Nationalmuseet 1958. Ernst Trier Holmer Trier«.

Fig. 74. Opgang til prædikestol og tilmuret romansk præstedør (s. 2664 og 2617). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Ascent to pulpit and bricked-up, Romanesque priest's door.*

Fig. 75. Indre af (†)prædikestol, o. 1550, med spor af senere tilføjet †svingbænk (s. 2664). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Interior of (†)pulpit, c. 1550, with traces of later-added †swing bench.*

En farveundersøgelse foretaget 1954 på hængestykket nærmest sydvæggen (feltet med datoen) viste spor af tre farvelag under den daværende egetræsådring.¹⁷⁶ Den oprindelige staffering på kridtgrund var noget beskadiget. På hængestykket stod indskriften forgyldt på bund af blå smalte; desuden sås klart sølv. I storfelterne havde vistnok været enkeltfigurer.¹⁷⁷ 1831 stafferedes prædikestolen med grå, hvid og gul som hovedfarver.²⁴ Hængekartouchen havde grå bund med svagt mørkere marmorering samt grøngul kant, mens dens skriffelt havde brunviolet bund. O. 1870¹⁶⁶ og igen o. 1920¹⁷⁸ blev stolen egetræsmalet; sidstnævnte omfattede desuden hvidt på søjlerne og himlens underside, mens indskriften var gul.¹⁷⁹

Fig. 76. (†)Prædikestol, o. 1550 (s. 2667). Foto Jens Johansen 1983. – (†)Pulpit, c. 1550.

1958 udførtes den nuværende staffering, dog var underbaldakinens felter karrygule. 1983 blev prædikestolen snedkermæssigt istandsat, skader på stafferingen blev udbedret og underbaldakinens felter malet grå.¹⁸⁰ Prædikestolen er opsat i skibets sydøsthjørne.

(†)Prædikestol (fig. 75–76), antagelig o. 1550, af fyrretræ med gulv, håndliste og søjler af ege-træ. Stolen er groft tilvirket med dybe spor efter skrubbøvl og desuden noget forhugget ved monteringen af den nuværende prædikestol (jf. ovf.).¹⁸¹ Den er ved seks lodrette stolper delt i

fem fag, og hvert fag er ved en vandret løsholt delt i to omtrent lige høje fyldingsfelter.¹⁸² Foran stolperne har stået spinkle søjler med vandnæser (kun de tre er bevaret). Fyldingerne er profilerede og har hver et rombeformet indlæg af sortfarvet egetræ, indfattet af en smal profilliste. Det kraftige gulv, der er samlet af to brede planker, går gennem triumfvæggen og bærer stolen (jf. fig. 75).¹⁸³ Stolens yderside er umalet, indersiden har mørkegrå bemaling fra 1983 (jf. prædikestol ovf.).

Stolen blev fundet, da den nuværende prædikestol blev taget ned til restaurering 1983 (jf. ovf.). Den blev taget ned og fuldstændig adskilt, istandsat og genopsat på sin oprindelige plads, hvorefter den nuværende prædikestol genopsattes uden på den. Stolen er beslægtet med *prædikestolen fra Pjedsted Kirke, der er dateret 1536 (i NM; inv.nr. D1426), og kan desuden sammenlignes med prædikestolene i Frejlev og Volsted (Aalborg Amt) samt på Thurø (s. 2414), om end den ikke har disses rige rankesnitværk.

Stolestaderne (jf. fig. 53 og 82), formentlig o. 1842, af fyrretræ, har 115 cm høje endegavle med svejftet topstykke over vandret profil samt fyldingsryg. De er opstillet med 18 rækker i nord og 15 rækker i syd; hver række afsluttes mod øst af et forpanel med højrektangulære, profilerede fyldinger. Staderne er malet grå med en enkelt lysebrun profil på gavlene; på sæderne er løse hynder af blåt uldent stof. 1939 var stolene egetræsmaledede;¹⁸⁴ de var tidligere malet lysegrå.¹⁸⁵

Formentlig blev stolestaderne udført o. 1842 eller muligvis lidt før (jf. †stolestader nr. 2 ndf.). 1846 ønskedes stolene malet.²⁹ 1891 blev staderne ombygget for at gøre dem mere bekvemme,¹⁶⁶ og 1892 blev 'de forandrede stolestader' egetræsmalet.¹⁶⁶ 1920 beskrives stolestaderne som 'lidet bekvemme' og med behov for maling.⁹⁴ De var da opstillet med 19 stole i den ene side og 20 i den anden side.⁹⁴

†*Stolestader*. 1) Formentlig o. 1550-1600, tidligst omtalt 1672, da de var meget brøstfældige.¹⁰³ 1673 blev der købt fyrrebrædder til deres reparation.¹⁰³

2) Formentlig o. 1674, da der blev købt 14 dusin fyrrebrædder 'til stole at lade gøre af ny som ganske er fordærvede' samt 40 lange lægter for i

alt 104 mark.¹⁰³ Stolene var forsynet med døre; 1804 manglede nogle af dem hængsler.¹⁰⁷ 1838 trængte stolene til reparation, idet flere af dørene manglede fyldinger, ligesom der var 'en uoverensstemmelse' mellem mands- og kvindestolene, 'som meget støder øjet på enhver indtrædende'.²⁹ Endnu 1841 var 'mere bekvemme kvindestole med ryglæn af samme form som de fleste mandsstole' ikke udført, men 1842 var arbejdet med forbedring af kvindestolene påbegyndt.²⁹

†*Skriftestole*. 1) Med årstal »1600« og sammenkrevne initialer, hvoraf dog kun et »M« kan identificeres med sikkerhed; antagelig for sognepræst Morten Nielsen Mesling (1581-1618) (jf. †klokke nr. 3 og gravsten nr. 2).²⁰ 2) 1862 ønskedes stolen i præstens rum bag alteret fornyet.¹⁴³

†*Degnestole*. 1) 1595 noterede biskop Jacob Madsen, at kirken ikke havde nogen degnestol, men kun 'et bræt på to træstøtter'.²⁷ 2) Uvis da-

Fig. 77. Servante, 1903 (s. 2669). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Washstand*, 1903.

tering, omtalt 1847 i forbindelse med en reparation.²⁹ Muligvis den samme, som nævnes 1890.¹⁸⁶

Løse stole. 1) Fem nyere stole af træ, retkantede med en tværstiver i ryggen. Stolene er gråmalede med blå ryg og har løse hynder af lyst stof. De står i skibet foran stolerækkerne samt i vestenden.

2) To moderne armstole af eg, sæde og ryg er polstret med grå uld. I koret.

Kirken rummer flere ældre, gråmalede *bænke*.

1) Muligvis 1700-tallet, uden ryglæn; mellem de skrånstillede ben, der har svejfede gennembrydninger forned, er en tværstiver. I apsis. 2-3) 1800-tallet; benenes forkanter er svejfede; på bagsiden er to skrånstivere. Under opgangen til pulpituret. 4) 1800-tallet, uden ryglæn, i korets nordside. 5) 1800-tallet, med fyldingsryg og svejfede endegavle. Bænken, der er samlet af fire kortere bænke, er opsat langs tårnrummets nordvæg. 6) Svarende til nr. 5, men kortere. Ved tårnrummets sydvæg.

To *salmebogsreoler* i skibets vestende under trappen til pulpituret har gavle og staffering svarende til stolestaderne.

Servante (fig. 77), 1903,¹⁸⁷ af metal. Den cylinderformede servante hviler på tre løvefødder og har låge i forsiden samt fladt, hængslet låg. Indvendig findes to hylder, skuffe og sæbeskål, og under låget er plads til et *†*vaskefad. Tilhørende servantesæt (kande, spand, potte og sæbeskål) af hvid emalje. Udvendig blåmalet, indvendig rød. Hensat i fyrrummet. Tilsvarende servanter i Bregninge (s. 2507) og Bjerreby (s. 2744).

†Skabe. 1) Omtalt 1576 som 'gammelt',¹⁷ af egetræ.¹⁰³ 2) Antagelig begyndelsen af 1700-tallet, et munderingsskab for landmilitseren. Skabet, der stod i våbenhuset, er omtalt 1765 i forbindelse med dets bortsalg.¹⁸⁸

Pengeblok (fig. 78), o. 1650-1700, af eg, 84 cm høj, med affasede hjørner på den nedre del. Blokken er beslået med fire lodrette og fire vandrette bånd af jern, hvoraf to af de sidstnævnte er hængslede og lukkes med overfaldslukke hen over lågen i forsiden (moderne hængelåse). Lågen er forstærket med yderligere beslag, og det flade låg har jerndække hvori pengerille. Selve blokken er malet lysegrå, beslagene sorte. Blokken er fastgjort til skibets vestvæg, nord for døren.

†Pengeblok, omtalt 1576. Blokken stod ved kirkedøren.¹⁵⁶

To *pengebøsser*, 1923,¹⁴ af messing, cirkulære med kors i relief på forsiden og pengetragt øverst, er opsat på skibets vestvæg på hver side af døren (jf. fig. 82).

†Pengebøsser, omtalt 1862, 'to små fattigbøsser'.²⁶

†Pengetavle, omtalt 1862.²⁶

Klingpung (fig. 79), antagelig skænket 1722 af Sophie Amalie Parsberg, enke efter Axel Juel (jf. eftermiddelalderlige kalkmalerier s. 2645 samt *†*ditto nr. 1-2, gravsten nr. 3, *†*begravelse nr. 2, gravudstyr s. 2679). 119 cm lang. Rundt skaft af bejdsset træ med døller af messing, hvoraf den nedre er forsynet med øsken til fastgørelse af en klokke. Posen er af skind, betrukket med gulbrunt fløj, og har rester af gulddal om munden. Klingpungen er

Fig. 78. Pengeblok, o. 1650-1700 (s. 2669). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Poor box*, c. 1650-1700.

Fig. 79. Klingpung, skænket 1722 af Sophie Amalie Parsberg, enke efter Axel Juel (s. 2669). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Collection purse, donated in 1722 by Sophie Amalie Parsberg, widow of Axel Juel.*

antagelig samhørende med en **klokke af sølv*, 4 cm høj, 5 cm i tværmål, med ring til montering (fig. 80–81). Foroven er mønster af lodrette riller, og på legemet er graveret givernes initialer og årstallet for donationen: »S·A·J S·A·P·B 1722« (Salig Axel Juel Sophie Amalie Parsberg 1722) samt en kronet kartouche med parrets våbenskjolde. Mundingsranden er profileret. Klokkeren er 1912 indkommet i Svendborg Museum (inv.nr. SOM 2.744). Klingpungen blev restaureret på Nationalmuseets konserveringsanstalt 1958.⁹⁷

Dørfloje. Udvendige. 1-2 (Jf. fig. 40), o. 1957,¹⁸⁹ i våbenhusets syd- og vestmur, henholdsvis en dobbelt- og en enkeltfløj af lodrette brædder med beslag og dørgreb af jern samt moderne lås. Blåmalede.

3) (Jf. fig. 39), o. 1982,¹⁹⁰ i hovedindgangen i tårnets vestmur. Dobbeltfløj, udført som en kopi af de ældre *†*fløje. Hver fløj har en højrektangulær, profileret fylding mellem to mindre tværrektangulære. Dørgreb af messing og moderne lås. Fløjene er blåmalede udvendig, gråmalede indvendig.

4) (Jf. fig. 38), o. 1992,²⁶ for opgangen til tårnet. Spidsbuet enkeltfløj, formentlig en kopi af en ældre *†*fløj, dannet af lodrette brædder og med genanvendte beslag af jern, dørgreb af messing og moderne lås. Blåmalet.

Indvendige. 1-2 (Jf. fig. 55), 1831, indsat i væggen mellem kor og apsis på hver side af alteret. Enkeltfløj med tre fyldinger, indsat i profileret gerigt og kronet af et tilsvarende trekantet gavlvindingsbånd.

Fig. 80–81. **Klokke* fra klingpung, 1722, skænket af Sophie Amalie Parsberg, enke efter Axel Juel (s. 2670). I Svendborg Museum. Foto Arnold Mikkelsen 2017. – **Bell from collection purse, 1722, donated by Sophie Amalie Parsberg, widow of Axel Juel.*

Fig. 82. Kirkens indre set mod vest. Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Church interior looking west.*

Fig. 83. †Kirkestævnetavle, o. 1800 (s. 2673). Foto Einar V. Jensen 1954. I NM. – †Parish meeting board, c. 1800.

stykke. Fløjene er malet lysegrå og har dørgreb af messing. 1868 havde de en 'stygt gul farve' og ønskedes mørkt egemalet,¹⁶⁴ hvilket skete kort efter (jf. fig. 52).

3) (Jf. fig. 14), 1831, mellem skibet og tårnrummet. Dobbeltfløj, hver fløj med en højrektangulær, profileret fylding mellem to mindre. Fløjene er malet i grå nuancer og har dørgreb af messing.

†Dørfloje. Udvendige. 1-2) 1842, til tårnet og våbenhuset.²⁹

Orgel (jf. fig. 82), 1974, med syv stemmer, ét manual og pedal. Bygget af Marcussen & Søn, Aabenraa. Disposition: Manual (C-g³): Principal 8', Gedakt 8', Oktav 4', Rørflojete 4', Waldflojete 2', Mixtur IV. Pedal (C-f¹): Subbas 16'. Kobling: M-P. Opstillet på orgelpulpitret med nordvendt spillebord. Den trefeltede facade, tegnet af Ebbe Lehn-Petersen, er ført helt ud i pulpiturets balustrade og anvender denne som underdel. Den har gråmalet rammeværk og røde gitre.

†Orgler. 1) 1924, med seks stemmer. Bygget af Th. Frobenius & Co., Kgs. Lyngby. Disposition

(C-f³): Bordun 16', Principal 8', Salicional 8', Vox celeste 8', Gedakt 8', Octavflojete 4'. Oktavkobbel, Svelle. Pneumatisk aktion, bælgventilvindlade. Orglet stod på orgelpulpitret med østvendt facade med attrappiber og nordvendt spillebord.¹⁹¹ Facaden var egetræsmalet.¹⁸⁴

†Harmonium, anskaffet 1891 og anbragt til venstre for indgangsdøren. Det blev kort efter anbragt på †orgelpulpitret.¹⁶⁶

Orgelpulpitur (jf. fig. 82), 1924,⁹⁴ ved vestvæggen. Pulpituret, med fremskudt midterparti, har brystning af fyldingspanel over profileret postament og hviler på to piller af træ; gulvet bæres af bjælker. Adgangen er via en trappe i sydsiden. Pulpituret er malet i to grå nuancer; 1939 var det egetræsmalet med årstallet »1924«.¹⁷⁹

†Orgelpulpitur, 1891/92,¹⁶⁶ opsat ved vestvæggen, til det 1924 blev erstattet af det nuværende pulpitur.

Fig. 84. Kvinderne ved graven. Skulptur, udført af billedhugger Eric Erlandsen 1961-65 (s. 2673). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *The Women at the Tomb. Sculpture, made by Eric Erlandsen 1961-65.*

Fig. 85. Lysekroner, o. 1714, skænket af Anna Christine Jørgensdatter, g.m. sognepræst Peder Jensen Lucoppidan (s. 2673). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Chandelier, c. 1714, donated by Anna Christine Jørgensdatter, married to pastor Peder Jensen Lucoppidan.*

Fem *salmenummertavler* (jf. fig. 23), 1900,²⁶ af træ, med hulkantprofileret fodliste og kronet af en profileret, brudt trekantgavl med knap i midten. Til skydenumre. Tavlerne er malet lysegrå med mørkegrå detaljer, nummerbrikkerne har mørkegrå cifre på grågrøn bund. Oprindeligt var de egetræsmaledede med hvide cifre og indskrifter (jf. fig. 52).

Fem *†salmenummertavler* er omtalt 1862.²⁶

To *præsterækketavler*, 1990,¹⁹² af eg med navne og embedsår for »Sognepræster ved Landet Kirke efter reformationen«, anført med fordybede versaler, er ophængt på tårnrums nordvæg. Tilsvarende tavler findes i bl.a. Bregninge (s. 2511).

†*Kirkestævnetavle* (fig. 83), o. 1800, rektangulær med spids afslutning med hul til ophæng foroven. Malet indskrift med mørk fraktur på lys bund: »Lyses til Kirkestevne«.

Skulptur (fig. 84), udført af billedhugger Eric Erlandsen 1961–65, bekostet af et anonymt ægtepar.¹⁹³ Relief af rød Jämtlandskalksten, ca. 100×100 cm, visende *Kvinderne ved graven*, udført med forbillede i et relief fra fodstykket af Roskilde Domkirkes (†)korbuekrucifiks fra begyndelsen af 1200-tallet, udført af formentlig franske billedhuggere.¹⁹⁴ Englen sidder på den tomme kiste med en palmegren i hånden og venstre vinge lagt skjærmende om de tre sørgende kvinder med salvekrukker i hænderne. Relieffet var oprindeligt opsat på triumfvæggens nordlige del. 1995 blev det flyttet til sin nuværende plads ved tårnrums østvæg, syd for portalen, hvor det hviler på et 57 cm højt postament af rød, poleret granit.

Lysekroner. 1) (Fig. 85), o. 1714, skænket af Anna Christine Jørgensdatter, g.m. sognepræst Peder Jensen Lucoppidan, (jf. †alterklæde nr. 2, oblata-

Fig. 86. »Haabet«. Kirkeskib, 1955, bygget af landpost Rasmus Hansen, Troense, og skænket af klokker Thorvald Johs. Poulsen (s. 2674). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – “Haabet”. Church ship, 1955, built by rural postman Rasmus Hansen, Troense, and donated by sexton Thorvald Johs. Poulsen.

ske s. 2658, †begravelse nr. 1). Barokkroner med otte s-svungne arme med delfinled og mandsprofil i de indre slyng hvorover otte pyntearme udformet som delfiner med oprullede haler. Balusterstammen har fladtrykt kugleled over profileret kegleform og afsluttes forneden af en stor hængeskive med profilknop, foroven af en flakt ørn. På hængeskiven er indskrift med fordybede, kursiverede versaler: »Anna Christina Jørgens Daater, fød i Odense 1654 d. 24 martii, levede i ægteskab med m(agister) Peder Iensen 35 aar 5 maaneder, fødte 12 børn, døde 1714 d. 27 martii, gaf denne Lysekroner til Lande Kirke«. Kronen, der med sin indskrift også har karakter af epitafium,¹⁹⁵ hænger i koret (jf. fig. 55), formentlig på sin oprindelige plads nær parrets †begravelse (s. 2678). Ophængt er en kæde af sortmalet jern med forgyldte kugler.

2-4) O. 1952-54, skænket af beboere i sognet. Barokkopier med ni s-svungne arme med delfinled og hueklædt mandsprofil i de indre slyng samt balusterstamme, der forneden afsluttes af en hængeskive med profileret, kegleformet knop, foroven af en flakt ørn hvorover ophængsring. To

af kronerne har indskrift med versaler på hængeskivens underside, på den østligste: »Skænket til Landet Kirke 27.9.1954 Ebba og Rasmus Hansen “Dinesgaard”«; på den vestligste: »Til minde om L. P. Pelle *1884 †1952« (skænket af Mine Pelle). Den midterste kronen er skænket af menigheden.¹³³ Kronerne hænger i sortmalede jernkæder med gyldne kugler i skibet (jf. fig. 53 og 82).

†*Petroleumlamper* (jf. fig. 52), slutningen af 1800-tallet, af messing med glasskærm. Ophængt i skibet.

Fire *lamper*, 1958, af messing, hver med seks lyskilder, er ophængt på tårnummets langvægge.¹⁹⁶ En *lampe* i sakristiet er skænket af sognepræst A. Markvardsen og hustru 1958.¹⁹⁷

En syvarmet *kandelaber*, o. 1920-50, af messing, 119 cm høj, nært beslægtet med de såkaldte Titusstager, er hensat i sakristiet. Stagen har ottesidet, afrappet fod, balusterstamme med kugleled og ledte arme med vaseformede lyseskåle.

Lysglobus, moderne, af sortmalet jern. Globusen udgøres af seks flade, lodrette bånd, omkranset af et vandret bånd med 18 lyseskåle. I dens

midte er yderligere en lysholder, og den krones af et lille kors. I tårnrummet.

Kirkeskib (fig. 86), 1955, »Haabet«, bygget af landpost Rasmus Hansen, Troense, skænket af Thorvald Johs. Poulsen, der var klokker ved kirken 1925–62.¹⁹⁸ Tremastet bramsejlskonnert, en model af bramsejlskonnerten Haabet, der var bygget på Thurø 1896 og forliste ved Island 1920. Skroget er rød- og sortmalet med hvide detaljer, navnet er anført med hvide versaler agter samt på hver side. Skibet er ophængt i en sortmalet jernkæde i buen mellem skibets første og andet fag (jf. fig. 53).

†*Ligbåre*, omtalt 1808, da den stod i våbenhuset.⁸⁴

Jordpåkastelsesspade, 1951,²⁶ af sortmalet træ med lille spadeblad af jern (rustent). Skaftet afsluttes af et profileret kors med rundede former.

Klokke (fig. 87), 1866, støbt af Gamst og Lunds efterfølgere, dvs. P. J. Winstrup og Victor Gamél, København, og bekostet af Frederik Juel-Brockdorff. 100 cm i tværmål; indskrift med versaler. Om halsen er en bort af palmetter, og derunder støberindskrift mellem rammelinjer: »Omstøbt i Kjøbenhavn 1866 af Gamst & Lunds Efterfølgere«. På legemet er giverindskrift: »F: Juel Brockdorff 1866«. Klokken hænger i en vuggebom fra 1938.

†*Klokker*. 1–2) Omtalt 1576 som 'mådelige'.¹⁵⁶ Klokkerne hang i en †klokkestabel på kirkegården (s. 2612).

3) 1590, støbt af Michel Westphal, Rostock, bekostet af Helvig Hardenberg og hendes søn Jakob Rosenkrantz. Klokkens indskrifter blev afskrevet i forbindelse med nedtagelsen 1786. Om halsen stod: »Aar 1590 lood Frue Hellevig Hardenberg til Arreskov og hendes Søn Jacob Rosenkrants til Kestrup denne klokke støbe d. 11. Julius. M: E: S: T: E: R: M: W: F:« (Mester Michel Westphal), og derunder var to våbenskjolde (Hardenberg og Rosenkrantz); endvidere omkring slagringen: »Her Morten Nielsen til Lande og Bregninge«. ¹⁹⁹ Klokken må have hængt i †klokkestablen på kirkegården, til tårnet blev opført 1634. 1786 var klokken revnet og blev omstøbt til nr. 4.²⁰⁰

Helvig Hardenberg og Jakob Rosenkrantz bekostede samtidig en †klokke til annekskirken i

Fig. 87. Klokke, 1866, støbt af Gamst og Lunds efterfølgere, dvs. P. J. Winstrup og Victor Gamél, København, bekostet af Frederik Juel-Brockdorff (s. 2675). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Bell, 1866, cast by Gamst and Lunds efterfølgere, i.e. P. J. Winstrup and Victor Gamél, Copenhagen, paid for by Frederik Juel-Brockdorff.*

Bregninge, ligeledes støbt af Michel Westphal (s. 2512).

4) 1786, støbt af D. G. Herbst, København, bekostet af kammerherre Frederik Juel. Tværmål ca. 96 cm.³⁵ Om klokkens hals var støberindskrift: »Gud allene ære støbt af D. G. Herbst kongl. hoff klochestøber i Kiøbenhavn 1786«. På legemet var våbenskjold for slægten Juel samt giverindskrift: »Kammer Herre Friderich Juel til Stamhuusett Thorsing haver ladet denne kl(okke) støbe til Bregninge Kirche paa Thorsing d: 30. Sept(em) b(er) 1786«. ²⁰¹ At der på klokken stod Bregninge Kirke, var en fejl fra klokkestøberens side.²⁰² Klokken blev ophængt i tårnet 5. dec. 1786.²⁰³ 1866 var den revnet og blev omstøbt til den nuværende.¹⁴³

Fig. 88. Mindetavle, o. 1946, over eskadrilleleder i Royal Air Force, Arthur John Sayer, og oversergent i Royal Air Force, Louis Godfrey Glaus (†15. febr. 1944) (s. 2676). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Memorial tablet, c. 1946, to Squadron Leader, Royal Air Force, Arthur John Sayer, and Flight Sergeant, Royal Air Force, Louis Godfrey Glaus (†15th Febr. 1944).*

GRAVMINDER

Kirken rummer en mindetavle for to engelske flyvere, dræbt under Anden Verdenskrig, og tre gravsten fra perioden o. 1618–1720. Under koret var en ↑præstebegravelse, og o. 1720 indrettedes en ↑begravelse for Axel Juel samme sted med tilhørende kalkmalet ↑epitafium m.m. På kirkegården er Elvira Madigan og Sixten Sparre begravet.

Mindetavle (fig. 88), o. 1946,²⁰⁴ over Arthur John Sayer, fungerende eskadrilleleder i Royal Air Force, yngste søn af James og Margaret Sayer, Sparham, Norfolk, England, og Louis Godfrey Glaus, oversergent i Royal Air Force, ægtemand til Mary og ældste søn af H. L. Glaus, Mousall, Manchester, England, dræbt i tjeneste ud for Tåsinges kyst natten til den 15. febr. 1944 og senere begravet på Landet Kirkegård (jf. gravsted s. 2683).

Tavle af messing monteret på en plade af sortmalet træ, 43×58 cm, heraf måler tavlen 35,8×50,8 cm. På tavlen er engelsksproget indskrift med fordybede versaler; efter personalia det officielle motto for Royal Air Force: »Per ardua ad astra« (gennem modgang til stjernerne) samt mindeord: »All you had hoped for, all you had you gave to save mankind. Yourselfes you scorned to save«. Over indskriften er et skjold med skriftbånd: »Advance«.

Mindetavlen er bekostet af afdødes pårørende.²⁰⁵ Den hænger på tårnummets vestvæg, nord for døren.

↑*Epitafium*, o. 1720, over Axel Juel, i form af en kalkmalet indskrift på korets vestvæg (jf. ↑eftermiddelalderlige kalkmalerier nr. 1).

Tre *gravsten* er opsat på et støbt postament ved tårnummets sydvæg, fastholdt med jernankre.

1) (Fig. 89), o. 1618, over [Mor]ten Nielsen (Mesling), præst i Landet og Bregninge i [38] år, †[20. juni] 1618, og hustru Mette I[ør]gensdatter (Jørgensdatter), †[13. dec.] 1628. Parret var gift i 40 år og fik tre sønner og to døtre.²⁰⁶ (Jf. †skriftestol nr. 1 og †klokke nr. 3).

Fig. 89. Gravsten nr. 1, o. 1618, over sognepræst Morten Nielsen Mesling (†1618) og hustru Mette Jørgensdatter (†1628) (s. 2676). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Tombstone no. 1, c. 1618, of Pastor Morten Nielsen Mesling (†1618), and his wife Mette Jørgensdatter (†1628).*

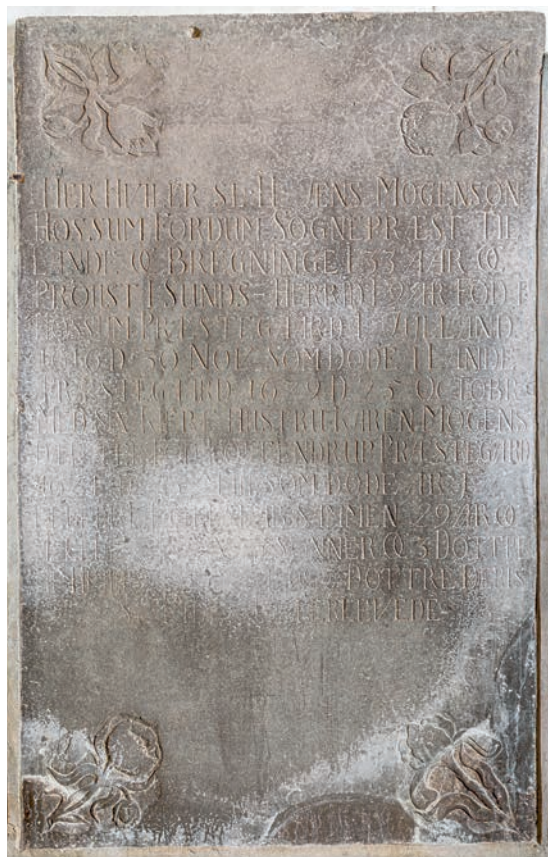

Fig. 90. Gravsten nr. 2, o. 1679, over sognepræst og provst Jens Mogensen Haasum (†1679) og hustru Karen Mogensdatter (s. 2677). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Tombstone no. 2, c. 1679, of Pastor and Rural Dean Jens Mogensen Haasum (†1679) and his wife Karen Mogensdatter.*

Sort kalksten, 173×105 cm, med næsten udvisket indskrift med fordybde versaler. Som randskrift et skriftsted (Åb. 20,6), anbragt mellem fordybde rammelinjer og afbrudt af hjørnemønstre med evangelisternes symbolvæsener, der holder skriftbånd med deres navne. Foroven til venstre Matthæus' engel (»S Mathevs«), til højre Markus' løve (»S Marcvs«), fornedet til venstre Johannes' ørn (»S Iohanns«), til højre Lukas' okse (»S Lvcas«). Stenens flade udfyldes af et rektangulært skriftfelt, indrammet af rulleværksornamentik. 1755 lå stenen i gulvet i skibet foran opgangen til koret.²⁰⁷ O. 1890 blev den opsat på sin nuværende plads i tårnrummet som den vestligste af de tre sten.¹⁶⁶

2) (Fig. 90), o. 1679, over Jens Mogensøn Hossum (Mogensen Haasum), sognepræst i Landet og Bregninge i 33 år, provst i Sunds Herred i ni år, *30. nov. 1616 i Håsum præstegård i Jylland, †25. okt. 1679 i Landet præstegård, og hustru Karen Mogens Daatter (Mogensdatter), *25. maj 1624 i Kværndrup præstegård, †1□ (1684); parret var gift i 29 år og fik sammen fire sønner og tre døtre, af hvilke tre sønner og to døtre efterlevede deres far. (Jf. knæleskammel s. 2650, altersæt s. 2657, alterstager s. 2660, †messeskjorte s. 2661, †begravelse nr. 1).

Fig. 91. Gravsten nr. 3, o. 1720, over Axel Juel (†1720) (s. 2678). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Tombstone no. 3, c. 1720, of Axel Juel (†1720).*

Fig. 92. Kårde, o. 1700, formentlig tilhørende Axel Juel (s. 2679). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Sword, c. 1700, presumably belonging to Axel Juel.*

Rød kalksten, 180×110 cm, med indskrift med fordybede versaler. I hjørnerne er forsænkede felter med barokblomster i relief, bl.a. tulipan og rose. Stenen lå oprindeligt 'lige ved alteret' over præstebegravelsen (jf. ndf.).¹⁶³ 1876 lå den i skibets gulv lige foran opgangen til koret ved siden af nr. 1,⁶⁶ og o. 1890 blev den opsat på sin nuværende plads i tårnrummet som den midterste af de tre sten.¹⁶⁶

3) (Fig. 91), o. 1720, over Axel Juel, *7. juli 1655 på sin fædrene gård Vosborg i Jylland, søn af Claus

Juel til Vosborg og Sophia Gyldenstjerne, g.m. Sophia Amalia Parsberg i 28 år, tre måneder, to uger og fire dage, velsignet med syv sønner, »som tilforne vare hensovede«, †20. jan. 1720, 64 år, seks måneder, tre uger og to dage gammel (jf. eftermiddelalderlige kalkmalerier s. 2645 og †ditto nr. 1-2, klingpung s. 2669, †begravelse nr. 2, †gravudstyr s. 2679). Efter personalia et vers:

»Her hviler Axel Juel bortflyt fra verdens iammer
her er hans tryge seng i jordens sovekammer
slet intet vekker ham, før domme dagis røst
da vaagner hand igien til ære, fryd og trøst«.

Rød kalksten, 165×90,5 cm, med indskrift med fordybede versaler, navne dog med kursiverede versaler. Den øverste del af forsiden er afslået. I hjørnerne er forsænkede, firkantede felter med våbenskjolde i relief for Axel Juels fædrene og mødrene aner (det øverste venstre, der må have været for slægten Juel, er afbrækket): øverst til højre Gyldenstjerne, nederst til venstre Sehested og nederst til højre Podebusk.

Stenen lå oprindeligt midt i koret foran knæfaldet.²⁰ 1876 var den hensat mod våbenhusets vestvæg; den havde forinden ligget i skibet inden for syddøren.⁶⁶ O. 1890 blev den opsat på sin nuværende plads i tårnrummet som den østligste af de tre sten.¹⁶⁶

†Gravsten. 1) (jf. fig. 29), romansk, omtalt 1830, da den udgjorde det nederste trin i trappen til Landet †præstegård.²⁰⁸ Stenen, der var af granit og 'ret vel konserveret', målte 2 alen 10½ tommer i længden og 17 tommer i bredden (ca. 153×45 cm). Den havde tovsnoning langs kanten og hjørnehoveder i fodenden. På fladen var en figur med glorie om hovedet, og derunder et kors, formentlig en fremstilling af Kristus eller muligvis en helgen. Formentlig identisk med en 'kisteformet gravsten fra den ældre middelalder', der 1899 fandtes 'ved kirken'.²⁰⁹ 1905 var stenen ikke at finde.³⁶

2) O. 1679, over Niels Augustinussen Schandorph, sognepræst i Sandby på Lolland, †2. maj 1679 i Landet præstegård, 31 år gammel.

En lille, firkantet sten, som lå midt i skibet. Af indskriften fremgik, at stenen var lagt af 'hans hulde ven M. J. D.', dvs. hans forlovede Mette Jensdatter, datter af sognepræst Jens Mogensen Haasum.²¹⁰

†*Eftermiddalderlige begravelser.* 1) *Præstebegravelse*, i koret, muligvis indrettet af sognepræst Jens Mogensen Haasum i midten af 1600-tallet. I begravelsen var nedsat kirkens præster samt deres hustruer og børn. Det vides ikke, hvornår begravelsen blev sløjet.

Begravede: Jens Mogensen Haasum, †1679 (jf. knæleskammel s. 2650, altersæt s. 2657, alterstager s. 2660, †messeskjorte s. 2661, gravsten nr. 2); hans svigerdatter og søn, Anna Christine Jørgensdatter, †1714, og Peder Jensen Lucoppidan, †1717 (jf. †alterklæde nr. 2, oblatæske s. 2658, lysekrone nr. 1); dette pars svigerdatter og søn, Dorothea Poulsdatter Langeland, †1721 og Niels Pedersen Lucoppidan, †1730; Mathæus Reutze, †1738 og hustru Karen Hansdatter Rasch, samt mange af præsternes børn.²¹¹

2) *Axel Juels begravelse*; antagelig en muret begravelse i koret, vest for nr. 1 (jf. †gravsten nr. 3 m.m.).

Begravede: Axel Juel, †1720.²¹²

Gravudstyr. En kårde, o. 1700 (fig. 92),²¹³ som formentlig har tilhørt Axel Juel (jf. †gravsten nr. 3 m.m.),²¹⁴ hænger på korets vestvæg. Kården er rusten, og fæstet mangler. På klingens er stempelt dekoration.²¹⁵ Oprindeligt var kården forsynet med søreflor.¹⁸⁴

Kirkegårdsmonumenter. 1) (Jf. fig. 93), o. 1825, over Cecilie Marie Cathrine Lund, f. Cramer, *17. marts 1783, †24. april 1815, og Mette Margarethe Marie Lund, f. Cramer, *7. april 1790, †13. juni 1825 (henholdsvis sognepræst Frederik Christian Lunds første og anden hustru).

Liggesten af rød sandsten, 130×64 cm, med profileret kant og indskrift med fordybet kursiv. Efter personalia mindeord: »Søstre af Fødsel, Søstre i Siels- og Legems Sundhed, i trofast Ægtekiærlighed, moderlig Omhue, huuslig Vindskibelighed og usminket Guds frygt. Begge døde i deres Kald som Barnemødre efter 6 Aars Ægteskab, efterladende sig hver 4 Børn. Begges Legemer hvilende under samme Træers Skygge. Begge siele glade i den samme Himmel. Begges Minde evigt kiært for den, hvis Trøst er Jesu Ord hos Math 22,30-32«. Stenen lå tidligere under det store egetræ syd for kirken sammen med nr. 3.³¹ Stenene er o. 2000 flyttet til den nuværende placering ved kirkens sydside.²⁶

2) (Fig. 94), o. 1842, over Fr(e)d(erik) Chr(istian) Lorentzen, kirkesanger og lærer ved Landet Skole, *1789, †1842.

Tavle af hvidt marmor, 63×41 cm, med indskrift med fordybede versaler. Hensat i tårnets mellemstokværk.

3) (Jf. fig. 93), o. 1854, over Frederik Christian (Christian) Lund, *8. marts 1780 i København, konsistorialråd, sognepræst i Landet i 44 år, blind i 14 år, †30. marts 1854 i Landet præstegård.²¹⁶ Efter personalia følger en hædrende omtale.²¹⁷

Lille natursten af rødlig granit, 102×99 cm, med indfældet tavle af hvidt marmor, 62×43 cm, hvorover et tilsvarende kors. Indskrift på tavlen med fordybede versaler, udfyldt med sort. Opsat ved kirkens sydside sammen med nr. 1.

Fig. 93. Kirkegårdsmonument nr. 1, o. 1825, over Cecilie Marie Cathrine Lund (†1815) og Mette Margarethe Marie Lund (†1825), og nr. 3, o. 1854, over sognepræst Frederik Christian Lund (†1854) (s. 2679). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Churchyard monument no. 1, c. 1825, to Cecilie Marie Cathrine Lund (†1815) and Mette Margarethe Marie Lund (†1825), and no. 3, c. 1854, to Pastor Frederik Christian Lund (†1854).*

Fig. 94-95. 94. Kirkegårdsmonument nr. 2, o. 1842, over kirkesanger og lærer ved Landet Skole Frederik Christian Lorentzen (†1842) (s. 2679). 95. Kirkegårdsmonument nr. 4, o. 1846, over Frederikke Christine Lund (†1846) (s. 2681). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – 94. Churchyard monument no. 2, c. 1842, to church cantor and teacher at Landet School Frederik Christian Lorentzen (†1842). 95. Churchyard monument no. 4, c. 1846, to Frederikke Christine Lund (†1846).

Fig. 96. Kirkegårdsmonument nr. 5, o. 1855, over Lise Marie Juel (†1855), og nr. 6, o. 1856, over Rasmus Julius Rasmussen (†1856) (s. 2681). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – Churchyard monument no. 5, c. 1855, to Lise Marie Juel (†1855), and no. 6, c. 1856, to Rasmus Julius Rasmussen (†1856).

Fig. 97. Kirkegårdsmonument nr. 7, o. 1873, over Karen Kirstine Pedersen (†1873), og nr. 9, o. 1886, over Else Kirstine Hansen (†1886) (s. 2682). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – Churchyard monument no. 7, c. 1873, to Karen Kirstine Pedersen (†1873), and no. 9, c. 1886, to Else Kirstine Hansen (†1886).

4) (Fig. 95), o. 1846, over Frederikke Christine Lund, f. Thrane, *27. okt. 1753, †19. dec. 1846.

Tavle af hvidt marmor, 62×41 cm, med indskrift med fordybede versaler. Efter personalia et skriftsted (Ordsp. 10,7). Hensat i tårnets mellemstokværk.

5) (Jf. fig. 96), o. 1855, over Lise Marie Juel, lærer Rasmussens hustru i Vornæs, †5. marts 1855, 52 år gammel.

Tavle af lysegråt marmor, 62×62 cm, med indskrift med fordybet skriveskrift, afsluttet af et vers: »Hviil sødt i Gravens stille Ro/ Trindt om den Kjærminder skulle groe«. Hensat i tårnets mellemstokværk.

6) (Jf. fig. 96), o. 1856, over Rasmus Julius Rasmussen, †20. aug. 1856 i Vornæs, 23 år gammel.

Svarende til nr. 5; det afsluttende vers lyder: »Hviil sødt, o Støv! I Gravens Ro;/ Aanden ste-

Fig. 98. Kirkegårdsmonument nr. 8, o. 1875, over bolsmand Lars Larsen (†1875), og nr. 10, o. 1893, over Jens Poulsen (†1893) (s. 2682). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – Churchyard monument no. 8, c. 1875, to smallholder Lars Larsen (†1875), and no. 10, c. 1893, to Jens Poulsen (†1893).

gen er til Himlens Glæder«. Hensat i tårnets mellemstokværk.

7) (Jf. fig. 97), o. 1873, over Karen Kirstine Pedersen, *3. jan. 1847 i Frørup, †24. marts 1873 i Strammelse.

Skriftrulle af støbejern, 37×32 cm, stærkt rusten, med indskrift med reliefversaler og reliefornament forneden. Hensat i tårnets mellemstokværk.

8) (Jf. fig. 98), o. 1875, over Lars Larsen, bolsmand, *10. dec. 1818 i Melby, †5. nov. 1875 i Strammelse.

Skriftrulle, svarende til nr. 7. Hensat i tårnets mellemstokværk.

9) (Jf. fig. 97), o. 1886, over Else Kirstine Hansen, *17. maj 1850 i Hindtofte, †14. sept. 1886 i Strammelse.

Skriftrulle af støbejern, 41×42 cm, stærkt rusten, med indskrift med malede, sorte versaler og skriveskrift. Hensat i tårnets mellemstokværk.

10) (Jf. fig. 98), o. 1893, over Jens Poulsen, *20. dec. 1878 i Strammelse, †8. marts 1893 i Svendborg.

Skriftrulle af støbejern, 35×34 cm, stærkt rusten, svarende til nr. 7. Hensat i tårnets mellemstokværk.

11) O. 1890, over Berte Andersen, *16. marts 1864 i Ny Gesinge, †26. maj 1890 i Lundby.

Skriftark af støbejern, 34×28 cm, stærkt rusten, med indskrift med reliefversaler. Hensat i tårnets mellemstokværk.

På kirkegårdens sydlige del nær et stort egetræ findes *Elvira Madigan* og *Sixten Sparres gravsted* (fig. 100). Det forelskede par, der var flygtet fra Stockholm, blev fundet døde sammen i Nørreskoven i juli 1889 og begravet på Landet kirkegård. Gravstedet, der oprindeligt fandtes en smule længere mod vest, er flyttet flere gange og senest nyanlagt 2013.²¹⁸ På en rund plint af rødgrå granit, 38 cm høj, anbragt på en cirkulær brolagt plads omgivet

Fig. 99. Gravsted med monumenter for to engelske flyvere, Arthur John Sayer og Louis Godfrey Glaus, Royal Air Force, †15. febr. 1944 (s. 2683). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Burial site with monuments to two English airmen, Arthur John Sayer and Louis Godfrey Glaus, Royal Air Force, †15th Febr. 1944.*

Fig. 100. Elvira Madigan og Sixten Sparres gravsted (†juli 1889), nyanlagt 2013 (s. 2682). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Burial place of Elvira Madigan and Sixten Sparre (†July 1889), established in 2013.*

af en bænk af egetræ og en lav hæk af taks, ligger de oprindelige monumenter fra o. 1889: 1) Over Hedvig Jensen (Elvira Madigan, cirkusartist), *4. dec. 1867, †juli 1889. Tavle af hvidt marmor, 45,5×41 cm, med indskrift med fordybde versaler, udfyldt med sort. 2) Over Sixten Sparre, løjtnant ved det kongelige skånske dragonregiment, *27. sept. 1854, †juli 1889. Tavle af grå granit, 46×41 cm, med indskrift med fordybde versaler, udfyldt med sort. Hver sten er indfattet i en smal ramme af metal og dækket af glas.²¹⁹

Ligeledes på kirkegårdens sydlige del er et *gravsted for to engelske flyvere* (fig. 99), omkommet under Anden Verdenskrig, da deres fly styrtede i havet mellem Skarø og Tåsinge på vej til Berlin natten til den 16. februar 1944 (jf. mindetavle s. 2676).²²⁰ På gravstedet findes tre monumenter samt en propel fra det nedstyrkede fly, en Lancaster: 1)

1947, over Arthur John Sayer, løjtnant, nr. 70604 af Royal Air Force, og Louis Godfrey Claus, sergent, nr. 53666 af Royal Air Force, †15. febr. 1944, »per aspera ad astra«. Bauta af grå granit, 125×87 cm, med indskrift med fordybde versaler, udfyldt med sort. Mindestenen blev rejst fra dansk side 4. maj 1947.²²¹ 2) O. 1950, over A(rthur) J(ohn) Sayer, kaptajn, navigator i Royal Air Force, †15. febr. 1944, 32 år gammel. Stele af hvid kunststen, 77×38 cm, med indskrift med fordybde versaler. Stelen, en britisk headstone rejst af Commonwealth War Graves Commission, har foroven Royal Air Force's emblem. Under personalia et kors samt indskrift: »A corner of a foreign field that is for ever England«. ²²² 3) O. 1950, over L(ouis) G(odfrey) Glaus, 536667, oversergent, luftskytte i Royal Air Force, †15. febr. 1944. Stele af hvid kunststen, svarende til nr. 2; dog er der ingen indskrift under korset.²²²

Fig. 101. Kirken set fra sydøst. Kopi efter J. Kornerup 1861. I NM. – *The church seen from the south east.*

KILDER OG HENVISNINGER

Nedenfor er anført en oversigt over arkivalier eller utrykte kilder og litteratur anvendt i beskrivelsen af Landet Kirke. For en oversigt over arkivalier og litteratur samt forkortelser anvendt i Svendborg Amt i almindelighed, jf. også s. 59 ff. Henvisninger til Danmarks Kirker, Kbh. 1933-, er angivet som *DK*, efterfulgt af betegnelsen på det pågældende amt; referencer inden for Svendborg Amt har dog kun sideangivelse.

Arkivalier. Rigsarkivet, København (RAK). *Reviderede Regnskaber, Kirkeregnskaber.* Regnskaber Fyn 1662-1837. 3. Nyborg Provsti. Gudme, Sunds, Ærø og Als Herreder 1662-74 (RAK. *Rev. rgsk.* Rgsk. Fyn).

Rigsarkivet, Odense (RAO). *Fyns bispearkiv:* Indberetninger om kirkeejere og patronatsret 1695-1786. – Synsforretninger over kirker med uddrag af regnskab 1631-35. – Synsforretninger over kirker 1718-35 (*Bispeark.* Syn over kirker). – Visitatsprotokol 1732-1803 (*Bispeark.* Visitatsprot.). – Visitatsprotokol Sunds Herred og Ærø 1834-96 (*Bispeark.* Visitatsprot.). – Ind-

beretninger om kirker og kirkegårde 1812-43 (*Bispeark.* Indb. om kirker og kirkegårde). – Synsforretninger over kirker og præstegårde 1872-98 (*Bispeark.* Syn over kirker og præstegårde). – Sunds Herreds breve 1541-1805, 1805-1968 (*Bispeark.* Sunds Hrds. breve). – Sunds og Sallinge herreder 1853-67 (*Bispeark.* Sunds og Sallinge hrdr.). *Sunds Herreds provstiarkiv:* Register over kirkernes indkomster 1576 (*Provstiark.* Reg. over kirkernes indk.). – Kirkeregnskaber 1645-75 (*Provstiark.* Rgsk.). – Justitsprotokol m.m. 1690-1824 (heri kirkesyn 1760-1824) (*Provstiark.* Justitsprot. m.m.). – Breve fra biskop, amtmand, stiftsøvrighed og forskellige 1727-1812 (*Provstiark.* Breve fra biskop, amtmand m.fl.). – Forskelligt 1851-75 (*Provstiark.* Forsk.). – Sager vedr. de enkelte sogne 1935-80 (*Provstiark.* Sager). – Synsprotokol for kirker 1935-81 (*Provstiark.* Synsprot.). *Sunds-Sallinge Herreds provstiarkiv:* Kopibog over udsendte cirkulærer 1844-54. *Svendborg Amtsprövsti:* Synsprotokol for Sunds og Sallinge herreder 1824-39 (*Svendborg Amtsprövsti.* Synsprot.). *Landet Sogn:* Diverse breve og dokumenter 1597-1916 (*Sogneark.* Div. breve og dok.). – Kirkebog 1646-1813 (*Sogneark.*

Kirkebog). *Landet menighedsråd*: Diverse vedr. kirken 1946-67 (*Menighedsrådsark*. Div. vedr. kirken). *Valdemar Slot*: Diverse dokumenter om gejstlighed og kirker på Tåsinge 1722-1861 (*Valdemar Slot*. Div. dok.). *Schelenborg Gods*: Dokumenter vedr. kirkerne 1755-1940 (*Schelenborg Gods*. Dok. vedr. kirkerne). *Den kgl. bygningsinspektør*: Bilag vedr. kirker på Fyn nr. 50 (*Den kgl. bygningsinspektør*. Bilag vedr. kirker). *Fyn i almindelighed. Topografica*: 3. Indberetninger til Jessen, Thurah og Danske Atlas 1743-71 (*Fyn i alm.* 3. Indb. 1743-71). – 6. Udskrift af de af stiftets præster i henhold til stiftsøvrighedens befaling af 22. okt. 1706 indgivne beretninger om kirkerne og disses antikviteter (*Fyn i alm.* 6. Indb. 1706). – 14. Fyn L-N. Landet. Optegnelser om Landet Kirke fra slutningen af det 18. årh. 1850-1900 (*Fyn i alm.* 14. Landet. Optegnelser).

Det Kongelige Bibliotek (KB). *Gamle kongelige Samling*. 2349. 4°. Jacob Bircherod jun.: *Collectanea Fionensia*. E. Samling om Taasinge Lands Antiquiteter. – 2351. 4°. Udskrift af Præsteskabets i Fyens Stift Antegnelser om Kirkerne i Fyen og underliggende der i Stiftet, for det meeste samlede og indgivne til Stiftets Øvrighed 1706-1707, med nogle faae Tegninger af Gravsteder og Vaabener (GKS 2351. 4°. Antegnelser om Kirkerne i Fyen 1706-07). *Ny kongelig Samling*: 368b. 2°. En Sam-

ling af forskellige Stykker til Danmarks Topographi. *Kallske samling*. 377. 4°. Kopi af beskrivelse over kirkerne og herregårdene i Fyn og i Langeland, af sognepræsterne til Thuras brug forfattet 1755 (*Kallske saml.* 377. 4°. Beskrivelse over kirkerne 1755). – 378. 4°. Et Bundt Miscellanea til den danske, især Jyllands, Topographie.

Nationalmuseet (NM). Håndskriftsamlingen: C. T. Engelstoft, *Kirkene i Fyns Stift* (med register af Olaf Olsen) (NM. *Engelstoft*). *Notebøger mv.*: N. L. Høyen VII, 61 f., 66 (1830). – Henry Petersen XXV 14 f. (u.å., o. 1880-90). – V. Koch I, 24 (o. 1890). *Indberetninger*: J. B. Løffler 1876 (bygning, inventar, gravminder). – L. A. Winstrup 1881 (bygning, inventar). – Vilhelm Petersen 1889 (bygning, inventar). – Chr. Axel Jensen 1905 (bygning, kalkmalerier, inventar, gravminder) (i Danmarks Kirkers arkiv). – Peter Kr. Andersen 1939 (inventar, gravminder). – Einar V. Jensen 1954 (inventar). – Hans Stiesdal 1958 (kalkmalerier). – N. J. Termansen 1959 (altermaleri). – Mogens Larsen 1978 (kalkmalerier) og 1981 (prædikestol). – Jens Johansen 1983 (prædikestole), 1992 (altertavle) og 1993 (altertavle og farveafsætning). – Kirsten Trampedach 1993a og 1993b (kalkmalerier). – Anders C. Christensen 2011 (hovedtrappe).

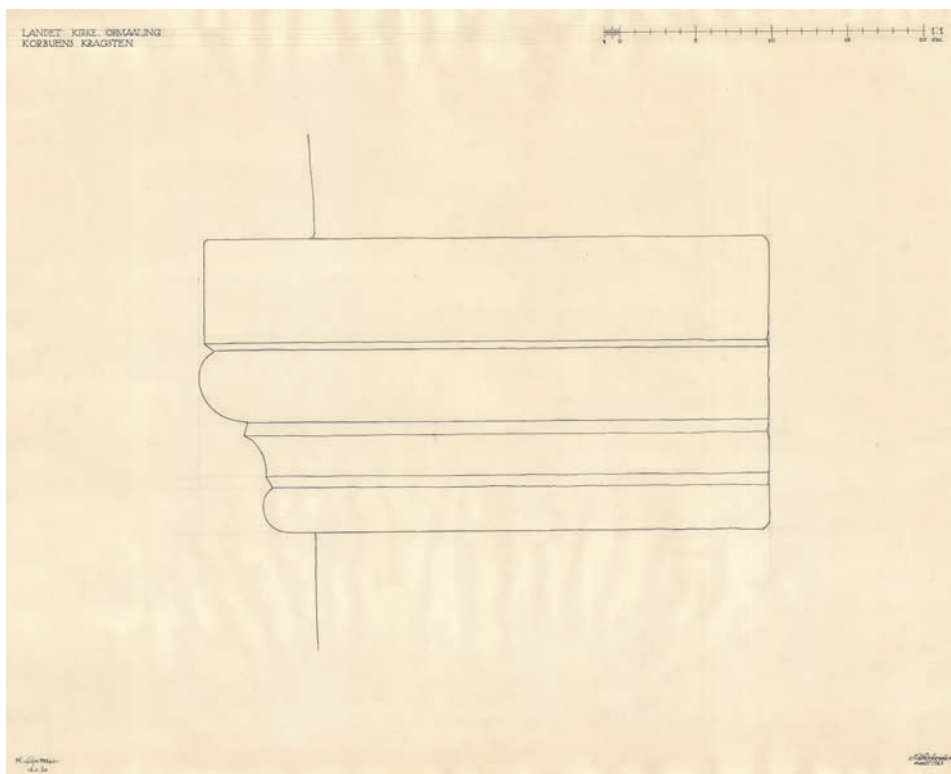

Fig. 102. Korbuens kragsten (s. 2625). 1:5. Målt og tegnet af Niels Rohweder 1928. I Danmarks Kunstbibliotek. – *Corbelling in the chancel*.

Kirkens Arkiv. Fred. Christ. Lund, *Beskrivelse over Øen Thorseng*, Odense 1823, med forfatterens håndskrevne noter (Kirkens arkiv. Lund). – Synsprotokol 1862 ff. (Kirkens arkiv. Synsprot.).

Taaasinge Lokallhistoriske Arkiv. Landet Kirke. – Svend Højtes samling.

Rønnow Arkitekter A/S. Det Kgl. Bygningsinspektors arkiv: Landet Kirke (Rønnow Arkitekter. *Det kgl. bygningsinsp.ark.* Landet K.).

Tegninger og opmålinger. *Nationalmuseet* (NM). *Bygning*: Skitse efter tegning 1707 i KB (tympanon). – Jacob Kornerup 1861 (i kopi: eksterior og portal). – J. F. Richardt 1866 (eksterior). – J. B. Løffler 1876 (tympanon). – J. Vilh. Petersen 1889 (eksterior, forslag til indretning af våbenhus og genopsætning af sydportal). – Axel Holm 1902 (eksterior). – Carl V. Hendriksen o. 1930 (kopi af opmåling af portal (grundplan, opstalt, tværsnit, profiler, opstalt og tværsnit af løve og tympanon)). – Aage Jørgensen 1931 (akvarel af skibets sydøsthjørne). – Ejnar Mindedal Rasmussen 1938 (plan og opstalt af kirkegårdens indgange). – Lars Mindedal 1969 (nyt lågeparti).

Det Kongelige Bibliotek (KB). GKS 2351. 4°. Antegnelser om Kirkerne i Fyen 1706-07 (tympanon ved Peder Jensen Lucoppidan 1707). – J. G. Burmann Becker 1956 (eksterior, portal) (kopi i NM).

Danmarks Kunstbibliotek. Carl V. Hendriksen 1928 (længdesnit, opstalt, snit og plan af sydportal). Kopi i NM. – Erik Thorup Pedersen(?) 1928 (plan, snit gennem kor og skib). Kopi i NM. – Niels Rohweder 1928 (opstalt af sydfacade, rekonstruktion af vindue, opmåling af kragsten og døbefont). Kopi i NM. – Niels Rohweder 1930 (rekonstruktion af romansk kirke).

Litteratur. Fred. Christ. Lund, *Beskrivelse over Øen Thorseng*, Odense 1823 (*Lund 1823*). – C. G. Høgstrøm, *Taaasinge paa Niels Iuels Tid*, Nyborg 1916 (*Høgstrøm 1916*). – Didier Gautier, »Landet Kirke«, *Taaasinge Årbog* 1999, 39-46 (*Gautier 1999*).

Historisk indledning ved Rikke Ilsted Kristiansen, kirkens omgivelser og bygning ved Pia Katrine Lindholt, kalkmalerier, inventar og gravminder ved Rikke Ilsted Kristiansen, heraf dog orgler ved Kristian Lumholdt. Arkivalielæsning ved Marie Louise Blyme, Bjørn Westerbeek Dahl og Kathrine Faust Larsen m.fl. Oversættelser ved James Manley (engelsk) og Peter Zeeberg (latin). Korrektur ved Anne Frovin. Teknisk og grafisk tilrettelæggelse ved Mogens Vedsø. Redaktionen afsluttet september 2020.

¹ *Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis. Fortegnelse over Danmark Breve fra Middelalderen*, William Christensen (udg.), 2, I, Kbh. 1928, 106 (11. marts 1454). Jf. også Bregninge s. 2457.

² *Kong Valdemars Jordebog*, Svend Aakjær (udg.), 1, Kbh. 1926-43, 12 og 14.

³ *Danmarks Stednavne* nr. 11: Maribo Amts stednavne, Stednavneudvalget ved Anders Bjerrum og Christian Lisse (udg.), Kbh. 1954, 36 f., og *samme* nr. 13: Svendborg Amts bebyggelsesnavne, Stednavneudvalget og Institut for Navneforskning ved John Kousgaard Sørensen (udg.), Kbh. 1958, 56. Jf. også Hans de Hofman, *Samlinger af publique og private Stiftelser, Fundationer og Gavebreve* VI, Kbh. 1760, 50: »Landet Kirke ligger midt på Landet«, og *Lund 1823* III.

⁴ *Danmarks Stednavne* nr. 11 1954 (note 3), 36 f., og *samme* nr. 13 1958 (note 3), 56.

⁵ Erich Pontoppidan og Hans de Hofman, *Den danske Atlas* VI, Kbh. 1774, 725; jf. også *Lund 1823* 30.

⁶ *Danske Atlas* VI, 1774 (note 5), 725. Skt. Jørgen var blandt andre helgener afbildet i relief på thøjaltertavlen, der som sit hovedmotiv havde Korsfæstelsen (s. 2656), jf. *Lund 1823* 30; NM. N. L. Høyen, notebog VII, 1830, 61. Endnu i 1700-tallet fandtes blandt bønderne sølvskeer med indskriften: »Help Rider Sant jyrrian« (Hjælp ridder Skt. Jørgen); KB. GKS 2351. 4°. Antegnelser om Kirkerne i Fyen 1706-07.

Fig. 103. Kløvemærker på sokkelkvader i skibets nordre langmur (s. 2614). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Cleavage marks on base ashlar in the northern long wall of the nave.*

Fig. 104. Overgang i sydfacaden mellem skibet og vestforlængelsen (s. 2631). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – Transition in south facade between nave and western extension.

⁷ KB. GKS 2351. 4°. Antegnelser om Kirkerne i Fyen 1706-07; *Kallske saml.* 377. 4°. Beskrivelse over kirkerne 1755.

⁸ »Regnskabsbog over Indtægten af Landehjælpen 1524-26«, *Danske Magazin* IV, 2, 1873, 51.

⁹ *Kancelliets Brevbøger vedrørende Danmarks indre Forhold 1551-1660*, Rigsarkivet (udg.), Kbh. 1885-2005 (31. maj 1581); *Biskop Jacob Madsens visitatsbog 1588-1604*, Jens Rasmussen og Anne Riising (udg.), Odense 1995, 215.

¹⁰ RAK. *Privatarkiver, kronologisk række*. Den Ledreborgske Dokumentsamling 1466-1636.

¹¹ *Kancelliets Brevbøger* (note 9) (24. okt. 1641).

¹² Holger Fr. Rørdam, »Efterretninger om Bregninge Sognekald paa Taasing«, *Kirkehistoriske Samlinger* III, 4, 1882-84, 450.

¹³ *Kronens Skøder paa afhændet og erhvervet Jordegods i Danmark, fra Reformationen til Nutiden*, Rigsarkivet (udg.), II, 1648-88, 447 f.

¹⁴ RAO. *Schelenborg Gods*. Dok. vedr. kirkerne; Kirkens arkiv. Synsprot.

¹⁵ *Kancelliets Brevbøger* (note 9) (20. aug. 1575); *Hofman 1760* (note 3), 50; *Rørdam 1882-84* (note 12), 456 f.

¹⁶ *Danske Domme 1375-1662. De private domssamlinger*, Erik Reitzel-Nielsen og Ole Fenger (udg.), I, Kbh. 1978, nr. 109 (13. april 1545).

¹⁷ RAO. *Provstiark*. Reg. over kirkernes indk.

¹⁸ RAO. *Bispeark*. Synsforretninger over kirker med uddrag af regnskab 1631-35.

¹⁹ *Lund 1823* 30.

²⁰ KB. *Kallske saml.* 377. 4°. Beskrivelse over kirkerne 1755.

²¹ RAO. *Sogneark*. Div. breve og dok.; *Fyn i alm.* 3. Indb. 1743-71; KB. *Kallske saml.* 377. 4°. Beskrivelse over kirkerne 1755; *Lund 1823* 29. Betegnelsen 'munkedøren' anvendtes endnu ved Engelstofts besøg 1859; NM. *Engelstoft*.

²² NM. Den Kongelige Mønt- og Medaillesamling. Fundprotokol 1958 nr. 2614, hvor den danske penning dog er henført til Christopher II; jf. også Keld Grindler-Hansen, *Kongemagtens krise – det danske møntvæsen 1241-ca. 1340*, Kbh. 2000, 150-59.

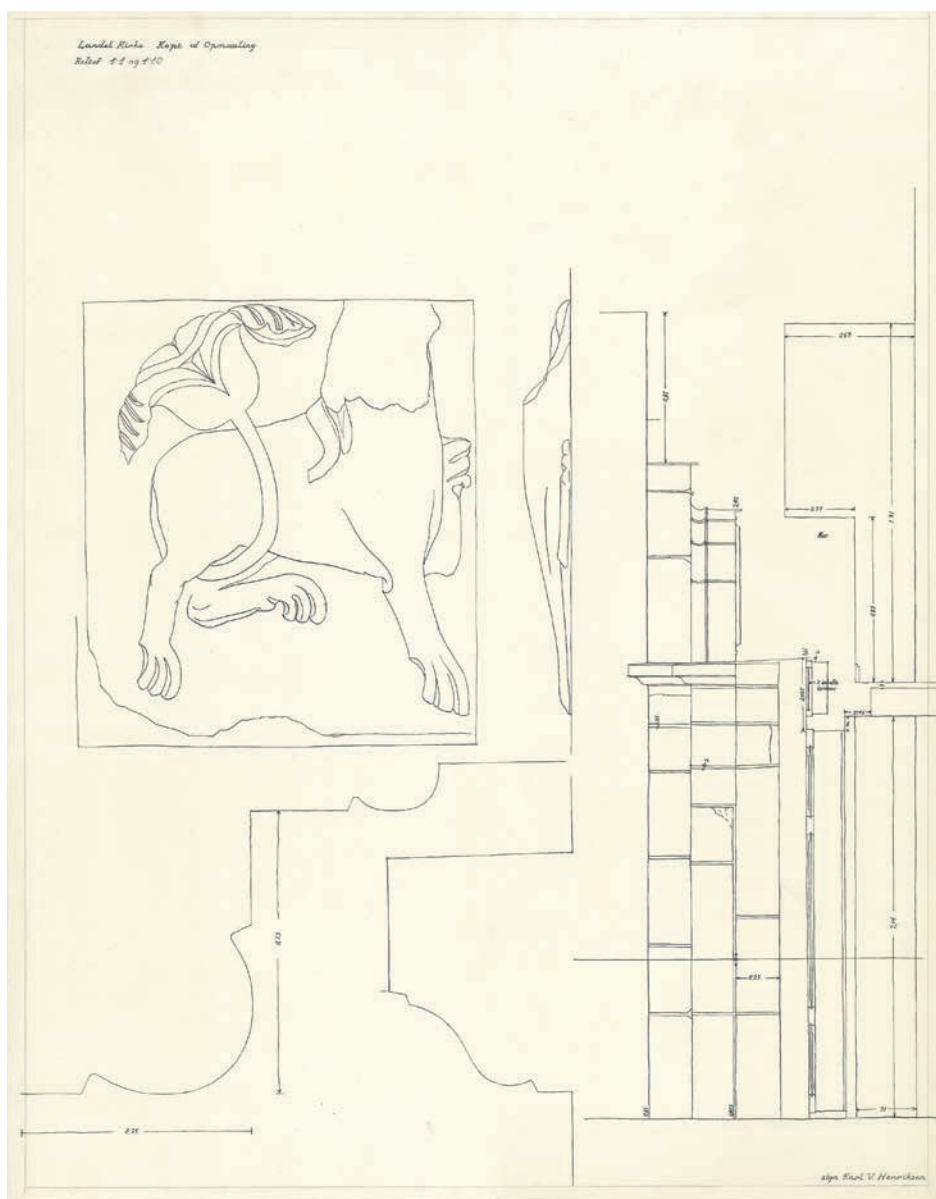

Fig. 105a-d. Detaljeopmålinger af sydportalen. 1:4 (a-c) og 1:40 (d). Håndtegnet kopi efter opmåling ved Carl V. Hendriksen o. 1930. I NM. a. Opstalt og profil af løven. b. Profil af rundstav. c. Kragstensprofil. d. Snit gennem portalen. – Detailed scale drawings of the south portal. a. Elevation and profile of lion. b. Profile of billet. c. Corbelled profile. d. Section through the portal.

²³ J. P. Trap, *Danmark*, 5. udg., Niels Nielsen, Peter Skautrup og Povl Engelstoft (red.), Kbh. 1957, V, 2, 711.

²⁴ Kirkens arkiv. Lund.

²⁵ RAO. *Valdemar Slot*. Div. Dok.; Kirkens arkiv. Lund.

²⁶ Kirkens arkiv. Synsprot.

²⁷ *Biskop Jacob Madsens visitatsbog* (note 9), 216.

²⁸ RAO. *Svendborg Amtsprövsti*. Synsprot.

²⁹ RAO. *Valdemar Slot*. Div. dok.

³⁰ RAO. *Provstiark*. Synsprot.; Kirkens arkiv. Synsprot.

³¹ RAO. *Menighedsrådsark*. Div. vedr. kirken.

³² Tegning af Ejnar Mindedal Rasmussen i NM.; RAO. *Provstiark*. Synsprot.; Kirkens arkiv. Synsprot.

³³ RAO. *Provstiark*. Synsprot.

³⁴ RAK. *Rev. rgsk*. Rgsk. Fyn; RAO. *Provstiark*. Rgsk.

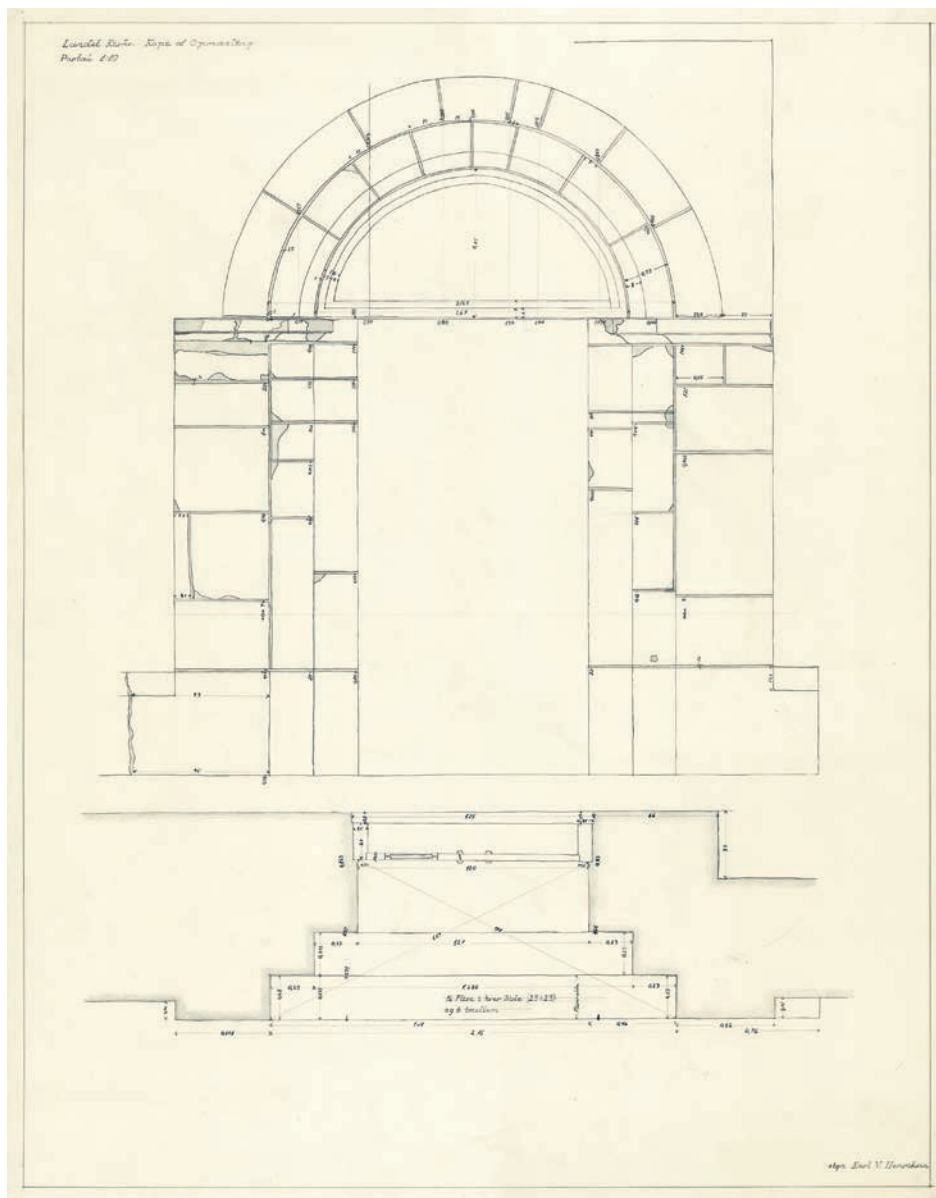

Fig. 105e-f. Detaljeopmålinger af sydportalen. 1:40. Håndtegnet kopi efter opmåling ved Carl V. Hendriksen o. 1930. I NM. e. Opstalt af portal. f. Plan af portal. – Detailed scale drawings of the south portal. e. Elevation of portal. f. Plan of portal.

³⁵ RAO. *Sunds-Sallinge Herreds provsti*. Kopibog over udsendte cirkulærer 1844-54.

³⁶ NM. Indb. ved Chr. Axel Jensen 1905.

³⁷ Rønnow Arkitekter. *Det kgl. bygningsinsp.ark.* Landet K.

³⁸ RAO. *Bispeark*. Sunds Hrds. breve.

³⁹ RAO. *Tåsinge birk*. Tingbog. Træheste kendes bl.a. fra kirkerne i Ovtrup (DK Ribe 1137) og Rårup (DK Vejle

1407). Fra Sønderjylland kendes adskillige strafferedskaber, f.eks. i Tyrstrup, Agerskov og Visby (DK Sjyll 278, 866 og 1353) og Seem (DK Ribe 3382).

⁴⁰ RAO. *Bispeark*. Indb. om kirker og kirkegårde.

⁴¹ Dette er blevet bemærket ved flere undersøgelser af kirken. NM. Indb. ved L. A. Winstrup 1881 og J. Vilh. Petersen 1889.

⁴² 1862 omtales murene som 'tvende indvendig fyldte

skaller', hvilket henviser til deres kassemurskonstruktion, som også er synlig fra korets loft. Kirkens arkiv. Synsprot.

⁴³ J. Vellev, »Ansigtter på kvadre og lidt om skaktavlkvadre«, *Romanske Stenarbejder* 5, Højbjerg 2003, 91–100.

⁴⁴ Ifølge Lund kunne døren have givet adgang til et kapel for Skt. Jørgen, men det er der ingen spor efter; *Lund 1823* 30.

⁴⁵ Præstedøren måler i facaden ca. 193 cm fra overkanten af soklen og er ca. 90 cm bred. I bagmuren er den ca. 255 cm høj fra gulvniveau.

⁴⁶ *Lund 1823* 30; tegning af J. Kornerup 1861, kopi i NM; Vilh. Petersens forslag til opsætning af portal 1889, i NM.

⁴⁷ Inger-Lise Kolstrup, »Physiologus- og bestiariet fremstillinger i dansk romansk stensulptur«, *Romanske Stenarbejder* 2, Højbjerg 1984, 63–118 (94 f.).

⁴⁸ Kvaderen er muligvis blevet gjort mindre ved genopsætningen (jf. fig. 27).

⁴⁹ På sengotiske kalkmalerier i Skive gamle Kirke (Viborg Amt) findes der mennesker, som sidder i lignende bægerbladsblomster; J. P. Trap, *Danmark*, 5. udg., Niels Nielsen, Peter Skautrup og Therkel Mathiasen (red.), Kbh. 1962, VII, 1, 114.

⁵⁰ Vinduet måler i facaden ca. 106×91×34 cm, i bagmuren ca. 151×78×47 cm og i lysningen ca. 95×42×37 cm. Det er sandsynligvis udvidet i nyere tid.

⁵¹ Det måler ca. 110×70 cm og er placeret ca. 240 cm over jordsmon. 1859 var ingen romanske vinduer synlige; NM. *Engelstoft*.

⁵² NM. *Engelstoft*; Indb. ved J. B. Löffler 1876 og L. A. Winstrup 1881. Engelstoft observerede desuden en tilhugget sten indmuret i præstegården samt fem i kirkegårdsdiget. 1881 omtales nogle profilerede 'sidedsten' til en kirkegårdsportal, som skulle findes i kirkegårdsdiget, men der er sandsynligvis tale om vindueskvadrene.

⁵³ Vindueskvadrene blev genfundet af sognepræsten A. Markvardsen 'i en krog ved syddiget'; korrespondance i NM. De blev opfattet som tilhørende sydportalen, men det var sandsynligvis vindueskvadre; RAO. *Menighedsrådsark*. Div. vedr. kirken.

⁵⁴ Jens Pedersen Lucoppidan var søn af sognepræst Peder Jensen Lucoppidan (s. 2610). Han var fra 1704 sognepræst ved Ubby Kirke (*DK Holbæk* 1537). »Lucoppidan« kan være en senere tilføjelse pga. den ændrede stil og delingen af navnet.

⁵⁵ I en indberetning fra M. Schousboe til kgl. bygningsinspektør L. A. Winstrup 1887 beskrives korbuens opbygning. Det nævnes ligeledes, at væggene mellem hvælvene var 'eftermurede eller opfyldte', hvorved ingen kalkmalerier kunne ses (s. 2644); dermed mentes formentlig hvælvlokkerne. RAO. *Den kgl. bygningsinspektør*. Bilag vedr. kirker.

⁵⁶ To lag er bevaret: et svumningslag med et tyndt kalklag med senmiddelalderlige kalkmalerier (s. 2644) ovenpå. Alderen på det ældste lag kan ikke bestemmes.

⁵⁷ Der er ikke adgang fra korets loft til apsidens loft.

⁵⁸ I det midterste er der hul igennem hele gavlen, men det er ikke muligt at se apsidens loft igennem det.

⁵⁹ Hvem, der tidligere havde tolket tympanet, fremgår ikke; KB. GKS 2351. 4°. Antegnelser om Kirkerne i Fyen 1706–07.

⁶⁰ RAO. *Fyn i alm.* 3. Indb. 1743–71; KB. *Kallske saml.* 377. 4°. Beskrivelse over kirkerne 1755.

⁶¹ *Danske Atlas VI*, 1774 (note 5), 725.

⁶² NM. N. L. Høyen, notebog VII, 1830, 62 f. og 66.

⁶³ Jf. NM. Indb. ved L. A. Winstrup 1881 og usign. kopi af Kornerups tegninger. Der findes også tre aftegninger af kentauren, som kan være af Kornerup (fig. 31); Usigtede tegninger i NM.

⁶⁴ J. Kornerup, »Om nogle af de gaadefulde menneske- og dyreskikkelser, som forekomme i vor middelalders kunst«, *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie* 1870, 227 f. Kornerups originaler er enten gået tabt eller i privat eje, men de er blevet aftegnet flere gange bl.a. af J. G. Burman Becker og V. Koch 1889 (fig. 42).

⁶⁵ NM. Henry Petersen, notebog XXV, o. 1880–90, 15.

⁶⁶ NM. Indb. ved J. B. Löffler 1876.

⁶⁷ M. Mackeprang, *Jydske granitportaler*, Kbh. 1948, 18, 165 f., 322 og 326.

⁶⁸ Lise Godtfredsen og Hans Jørgen Frederiksen, *Troens billeder. Romansk kunst i Danmark*, Kbh. 2003, 188 og 196.

⁶⁹ *Mackeprang 1948* (note 67), 323.

⁷⁰ Otto Norn, *Levende sten*, Herning 1997, 77 og 80.

⁷¹ Både på granitportaler og døbefonte findes talrige løver. Mackeprang omtaler 30–40 enkeltkvadre med løvemotiv foruden ca. 100 løveportaler i Jylland; *Mackeprang 1948* (note 67), 219 f.; M. Mackeprang, *Danmarks middelalderlige døbefonte*, Kbh. 1941, 201 ff.

⁷² *Kolstrup 1984* (note 47), 71; *Norn 1997* (note 70), 71.

⁷³ Tidligere er Landets kentaure med sit sværd og skjold tolket som en forkæmper for Kirken; *Godtfredsen og Frederiksen 2003* (note 67), 251 f.

⁷⁴ De tre nævnte tympaners motiver er henholdsvis *Himmelfarten*, *Traditio Legis* og *Deesis*; *Godtfredsen og Frederiksen 2003* (note 68), 188 f., 201 ff. og 205 f.

⁷⁵ *Norn 1997* (note 70), 71.

⁷⁶ De kan være en del af den yngste romanske granitarkitektur her i landet, jf. *Mackeprang 1948* (note 67), 25.

⁷⁷ Søgning i databasen romansk-stenkunst.dk, søgeord hhv. 'Menneskehoved' og 'Døbefont', set 23. juli 2020.

⁷⁸ D. Ellger m.fl., *Die Kunstdenkmäler der Stadt Schleswig: der Dom und der ehemalige Dombezirk*, München 1966, 74 ff. Jf. også Ebbe Nyborg, »Romansk stenkunst i Småland – og i Danmark«, *Fornvännen* 112, Stockholm 2017, 38–42.

⁷⁹ *Mackeprang 1948* (note 67), 5.

⁸⁰ Den sydøstlige ribbe i det vestligste hvælvfag har enkelte kantstillede teglsten, så de nederste ca. 40 cm af ribben er kvartstensbred.

⁸¹ NM. *Engelstoft*.

Fig. 105g. Detaljeopmålinger af sydportalen. 1:10. Håndtegnet kopi efter opmåling ved Karl V. Henriksen o. 1930. I NM. Opstalt og profil af tympanon. – Detailed scale drawings of the south portal. Elevation and profile of tympanum.

⁸² Lignende vinduer kendes i vestforlængelsen ved Kværndrup Kirke (s. 2226).

⁸³ KB. GKS 2351. 4°. Antegnelser om Kirkerne i Fyen 1706–07. Tårnet på Bregninge Kirke (s. 2465) skulle ligeledes være blevet opført af Peder Sørensen Aarhus, men der kan være tale om en forveksling med Landet.

⁸⁴ RAO. *Provstiark.* Justitsprot. m.m.

⁸⁵ NM. Indb. ved J. B. Løffler 1876. Allerede 1868 opfordredes kirkeejeren til at få lavet en ny indgang mod vest og bruge tårnrummet som våbenhus, hvorved det gamle våbenhus på sydsiden kunne rives ned; RAO. *Bispeark.* Sunds Hrds. breve; Kirkens arkiv. Synsprot.

⁸⁶ NM. Tegning ved J. Vilh. Petersen o. 1890.

⁸⁷ NM. Indb. ved J. Vilh. Petersen 1889. Ifølge *Lund 1823 30* skulle de to billedkvadre i vangerne oprindeligt have været placeret omvendt. På tegninger af portalen inden nedtagningen er de dog placeret som nu (fig. 27).

⁸⁸ *Kancelliets Brevbøger* (note 9) (20. febr. 1648).

⁸⁹ *Danske Atlas VI, 1774* (note 5), 725; RAO. *Provstiark.* Justitsprot. m.m.

⁹⁰ RAO. *Provstiark.* Justitsprot. m.m.; Breve fra biskop, amtmand m.fl.

⁹¹ To år tidligere skulle der have været lavet en luge i korhvelvet; den kan ikke erkendes i dag, men omtales 1859. RAO. *Valdemar Slot.* Div. dok; NM. *Engelstof.*

⁹² RAO. *Bispeark.* Sunds og Sallinge hrdr.

⁹³ RAO. *Bispeark.* Syn over kirker og præstegårde.

⁹⁴ RAO. *Schelenborg Gods.* Dok. vedr. kirkerne.

⁹⁵ Korrespondance i NM; RAO. *Menighedsrådsark.* Div. vedr. kirken.

⁹⁶ RAO. *Provstiark.* Synsprot.; *Schelenborg Gods.* Dok. vedr. kirkerne.

⁹⁷ Korrespondance i NM.

⁹⁸ RAO. *Provstiark.* Synsprot.; korrespondance i NM.

⁹⁹ Kirkens arkiv. Synsprot.; korrespondance i NM; avisudklip 11. jan. 1993 i Taasinge Lokalhitoriske Arkiv.

¹⁰⁰ RAO. *Bispeark.* Visitatsprot.

¹⁰¹ RAO. *Schelenborg Gods.* Dok. vedr. kirkerne; *Menighedsrådsark.* Div. vedr. kirken; Kirkens arkiv. Synsprot.

¹⁰² Kirkens arkiv. Synsprot.; RAO. *Menighedsrådsark.* Div. vedr. kirken.

¹⁰³ RAO. *Provstiark.* Rgsk.

¹⁰⁴ Der nævnes ikke, hvorvidt hele tagkonstruktionen var taget ned, eller den ældre fyrretræskonstruktion blot blev repareret og forstærket. Kirkens arkiv. Synsprot.

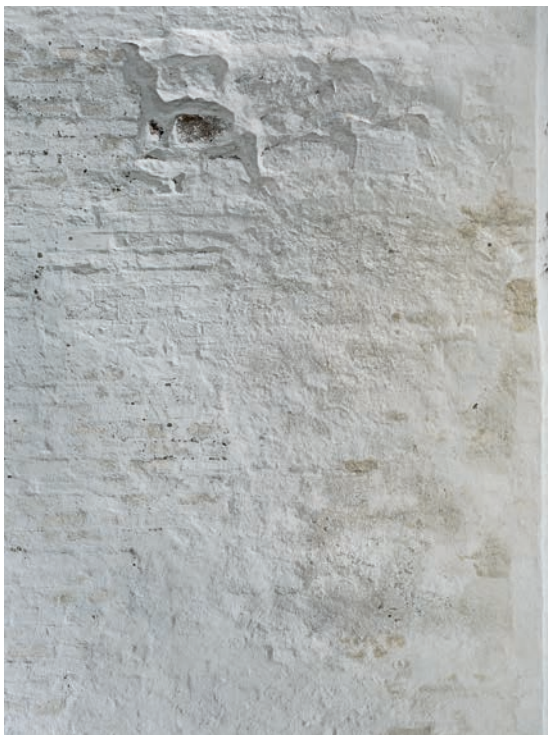

Fig. 106. Tilmuret trævindue i vestforlængelsens sydmur (s. 2632). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Bricked up window in south wall of western extension.*

¹⁰⁵ Kirkens arkiv. Synsprot.; RAO. *Provstiark.* Synsprot.; RAO. *Menighedsrådsark.* Div. vedr. kirken.; korrespondance i NM.

¹⁰⁶ RAO. *Bispeark.* Syn over kirker.

¹⁰⁷ RAO. *Provstiark.* Breve fra biskop, amtmand m.fl.

¹⁰⁸ RAO. *Váldemar Slot.* Div. dok. Overkalkningen kan ses på flere fotos i NM.

¹⁰⁹ Korrespondance i NM; avisudklip 11. jan. 1993 i Taasinge Lokalhístoriske Arkiv.

¹¹⁰ På J. Vilh. Petersens skitser af kirken og placering af kakkelovnen (fig. 108) er en skorsten ført op gennem våbenhusets tag, men denne løsning er muligvis aldrig realiseret.

¹¹¹ RAO. *Bispeark.* Syn over kirker og præstegårde; *Schelenborg Gods.* Dok. vedr. kirkerne.

¹¹² RAO. *Menighedsrådsark.* Div. vedr. kirken. Muligvis er det samme varmeanlæg, som omtales 1982. Det pustede opvarmet luft ned gennem huller i skibets hvælv. Et hul i det østligste hvælv blev tilmuret, da prædikestolen ikke havde godt af varmepåvirkningen; korrespondance i NM.

¹¹³ NM. Indb. ved Anders C. Christensen 2011; Principskitse ved C&W Arkitekter 2011.

¹¹⁴ NM. Indb. ved Mogens Larsen 1978; Kirkens Arkiv. Synsprot.

¹¹⁵ NM. Indb. ved Kirsten Trampedach 1993b. Det konstateredes, at malerierne var udført på et tyndt kalklag på en grov svumning, antagelig den afkostede mørtel påført under opførelsen af apsis.

¹¹⁶ NM. Indb. ved Kirsten Trampedach 1993b; Ulla Hastrup, »Danske kalkmalerier 1275-1375«, *Danske kalkmalerier. Tidlig gotik 1275-1375*, Ulla Hastrup (red.), Kbh. 1989, 48.

¹¹⁷ <https://natmus.dk/salg-og-ydelser/museumsfaglige-ydelser/kirker-og-kirkegaarde/kalkmalerier-i-danske-kirker/> besøgt 16. juli 2020.

¹¹⁸ NM. Indb. ved Kirsten Trampedach 1993b; om himmelkroningsmotivet i denne periode se Sissel F. Plathe, »Himmelkroningen«, *Danske Kalkmalerier. Tidlig gotik 1275-1375*, Ulla Hastrup (red.), Kbh. 1989, nr. 6.

¹¹⁹ NM. Indb. ved Kirsten Trampedach 1993b.

¹²⁰ NM. Indb. ved Kirsten Trampedach 1993a.

¹²¹ *Sydfyn* 14. aug. 1958; *Fyns Tidende* 18. aug. 1958; RAO. *Menighedsrådsark.* Div. vedr. kirken; NM. Indb. ved Hans Stiesdal 1958.

¹²² Om ornamentale kalkmalerier på Fyn fra årtierne o. 1500, se Sissel F. Plathe, *Gotikkens kalkmalerier. De oversete dekorationer i Danmarks kirker*, Kbh. 2019, 175-219.

¹²³ *Sydfyn* 14. aug. 1958; *Fyns Tidende* 18. aug. 1958.

¹²⁴ Borten er malet på et kalkholdigt puds/svumningslag på granitstenene. NM. Indb. ved Kirsten Trampedach 1993a.

¹²⁵ Dekorationen var malet på det ældste lag.

¹²⁶ *Sydfyn* 14. aug. 1958; *Fyns Tidende* 18. aug. 1958; NM. Indb. ved Hans Stiesdal 1958.

¹²⁷ 1992 afdækkedes dele af borten, som ikke havde været afdækket 1958, og der blev lavet en afdækningsprøve af fuglen i det tidligere frilagte maleri. NM. Indb. ved Kirsten Trampedach 1993a.

¹²⁸ Dekorationen var udført på en groft struktureret

Fig. 107. Ældre gulvflise nedlagt syd for opgang til prædikestol (s. 2640). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Older floor tile laid south of stairs up to pulpit.*

svumning, der lå på et tykt kalklag over et pudslag. Svumningslaget gik ind bag hvælvpillen. NM. Indb. ved Kirsten Trampedach 1993a.

¹²⁹ Om Axel Juel, se Lone Fallentin, »Axel Juel på Fruegaarden«, *Tåsinge Årbog* 2014, 51-57.

¹³⁰ Maleriets overkant sluttede ca. 83 cm over gulvni-veau. NM. Indb. ved Kirsten Trampedach 1993a.

¹³¹ NM. Indb. ved Jens Johansen 1993.

¹³² RAK. *Rev. rgsk.* Rgsk. Fyn; RAO. *Provstiark.* Rgsk.; S. V. Wiberg, *Personallistoriske, statistiske og genealogiske Bidrag til en almindelig dansk Præstehistorie* 2, Odense 1870, 279.

¹³³ Tåsinge Lokallistoriske Arkiv. Svend Højtes samling.

¹³⁴ KB. GKS 2351. 4°. Antegnelser om Kirkerne i Fyen 1706-07. Sammenlign med et broderet *billedtæppe fra midten af 1500-tallet med bibelske motiver, sekundært anvendt som alterbordsforhæng i Veng Kirke (DK Århus 3226), siden 1934 i Nationalmuseet (inv.nr. D8/1986). Se også Georg Garde, *Danske silkebroderede lærredsduge fra 16. og 17. århundrede*, Kbh. 1961.

¹³⁵ Under signaturen er rester af spinkel skrift, som ikke kan tydes; NM. Indb. ved N. J. Termansen 1959.

¹³⁶ Maleriets oprindelige (rektangulære) lysmål var 123×85 cm. †Rammen havde været lagt uden på billedfladen, og motivet var malet inden for denne på en tynd kridtgrund hvorover en gråbrun undermaling. NM. Indb. ved N. J. Termansen 1959.

¹³⁷ <https://www.artic.edu/artworks/59856/the-crucifixion> og http://lucascranach.org/US_artic_1947-62, besøgt 29. april 2020; jf. også Cranach Digital Archive, http://lucascranach.org/US_artic_1947-62, besøgt 6. juli 2020.

¹³⁸ 1959 mente kunsthistoriker Otto Norn, at der 'ikke kan være den ringeste tvivl om, at alterbilledet i Landet Kirke stammer fra reformationsmaleren Lucas Cranachs værksted'; det måtte være en 'gentagelse udført i Cranachs værksted' (brev 14. juli 1959 til sognepræst A. Markvardsen, NM). 1993 vurderede konservator Jens Johansen, at maleriet i motiv og teknisk dygtighed lå tæt på Cranachs billede, men manglede noget i farveholdningen.

¹³⁹ Maleriet »befandt sig i Slots-kapellet, hvor det tilforn skal have dannet Altertavlen«. Kirkens arkiv. Lund. Det kan ikke afgøres, hvordan det var kommet til slottet. Jf. også s. 2817 note 255.

¹⁴⁰ Det er ikke klart, hvordan indskriften var anbragt; Kirkens arkiv. Lund. Også i Øster Skerninge var altermaleriet i denne periode ophængt direkte på altervæggen (s. 1981), og det samme har muligvis været tilfældet i Ollerup (s. 2026 og 2029).

¹⁴¹ Kirkens arkiv. Lund.

¹⁴² På de tilføjede stykker er hvidlig undermaling. NM. Indb. ved N. J. Termansen 1959.

¹⁴³ RAO. *Bispeark.* Sunds og Sallinge hrdr.; Kirkens arkiv. Synsprot.

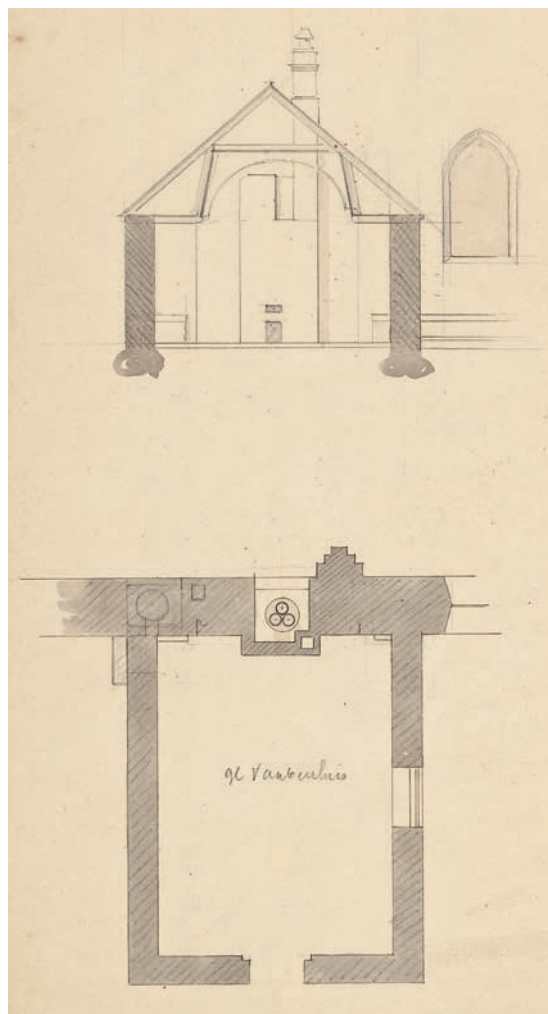

Fig. 108. Forslag til placering af nyt varmeanlæg i våbenhuset (s. 2643), bemærk det hævede loft, som respekterede sydportalen. 1:150. Tegnet af J. Vilh. Petersen o. 1890. I NM. – *Proposal for placing of new heating system in the porch, note the heightened ceiling, which respected the south portal.*

¹⁴⁴ Det konstateredes, at der flere gange var udført farvemæssige forbedringer på de mindre vigtige partier af maleriet, mens de figurlige fremstillinger var praktisk talt uberørte af reparationer. Kun Kristusfiguren havde en del udbedringer langs fugen, der går midt gennem kroppen. NM. Indb. ved N. J. Termansen 1959.

¹⁴⁵ NM. N. L. Høyen, notebog VII, 1830, 61. Høyens beskrivelse af altertavlen i Bjerreby findes på notebogens foregående side og er ledsaget af en skitse (jf. s. 2727 med fig. 25).

¹⁴⁶ Figuren er beskrevet af *Lund 1823* 30: »Han (dvs. Skt. Jørgen) findes ogsaa udskaaen i Træ paa Altertavlen

Fig. 109. Udsnit af billedfrise med scener fra Lidelseshistorien i apsidsens nordside. Kalkmaleri nr. 1, o. 1300–25 (s. 2644). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Detail of frieze with scenes from the Passion on the north side of the apse. Mural no. 1, c. 1300 -25.*

staaende paa Lindormen, som han dræber med sit Spyd«.

¹⁴⁷ På Tpredellaen i Bjerreby var kirkefædrene anbragt omkring Kristus med Hieronimus og Augustin th. og Gregor og Ambrosius tv., ledsaget af et slynget skriftbånd, jf. *Lund* 1823 56, der også gengiver indskriftens ordlyd, samt s. 2726.

¹⁴⁸ Sissel F. Plathe og Jens Bruun, *Danmarks Middelalderlige Altertavler – og anden billedbærende kirkeudsmykning af betydning for liturgien og den private andagt* 1–2, Odense 2010, 116, 947 og 1014.

¹⁴⁹ *Danske Atlas VI*, 1774 (note 5), 725. Tavlen omtales hverken i KB. GKS 2351. 4°. Antegnelser om Kirkerne i Fyen 1706–07, eller i *Kallske saml.* 377. 4°. Beskrivelse over kirkerne 1755.

¹⁵⁰ Kirkens arkiv. Lund; jf. også *Gautier* 1999 45.

¹⁵¹ KB. GKS 2351. 4°. Antegnelser om Kirkerne i Fyen 1706–07. 1755 blev figuren beskrevet som 'et stykke af Skt. Jørgens billede, helt gammelt'; KB. *Kallske saml.* 377. 4°. Beskrivelse over kirkerne 1755. Jf. også J. M. Thiele, *Danmarks Folkesagn* I, Kbh. 1843, 276.

¹⁵² Finn Grandt-Nielsen, *Fynsk kirkesølv*, Odense 1983, 96. Jf. også RAK. *Rev. rgsk.* Rgsk. Fyn; RAO. *Provstiark.* Rgsk.

¹⁵³ Arthur Henkel og Albrecht Schöne (udg.), *Emblematata. Handbuch zur Sinnbildkunst des XVI. und XVII. Jahrhunderts*, Stuttgart 1967, 650. Emblemets motto, »Prudente simplicitate« (med forstandig enfoldighed) er ikke anført på kalken.

¹⁵⁴ Chr. A. Bøje, *Danske guld og sølv smedemærker for 1870, II*, Kbh. 1982, nr. 4079–81. Stemplet er så udpudset, at det ikke kan afgøres, hvilket der er tale om.

¹⁵⁵ Bøje 1982 (note 154), nr. 4006.

¹⁵⁶ RAO. *Provstiark.* Reg. over kirkernes indk.; Rgsk.

¹⁵⁷ *Grandt-Nielsen* 1983 (note 152), 114; sammenlign også med oblatæskan i Svindinge Kirke (Sallinge Hrd.) fra 1626, der ligeledes har en nadverfremstilling grave-ret på lågets overside, jf. *samme* s. 77.

¹⁵⁸ Bøje 1982 (note 154), nr. 4459.

¹⁵⁹ Bøje 1982 (note 154), nr. 4611.

¹⁶⁰ Anne-Grete Thestrup, »Messehagler i Svendborg Provsti«, *Årbog for Svendborg & Omegns Museum* 1991, 108.

¹⁶¹ *Thestrup* 1991 (note 160), 109.

¹⁶² KB. GKS 2351. 4°. Antegnelser om Kirkerne i Fyen 1706–07. Allan Tønnesen oplyser, at der ikke er tale om danske adelsvåben, og at det heller ikke er lykkedes at identificere dem som borgerlige våben.

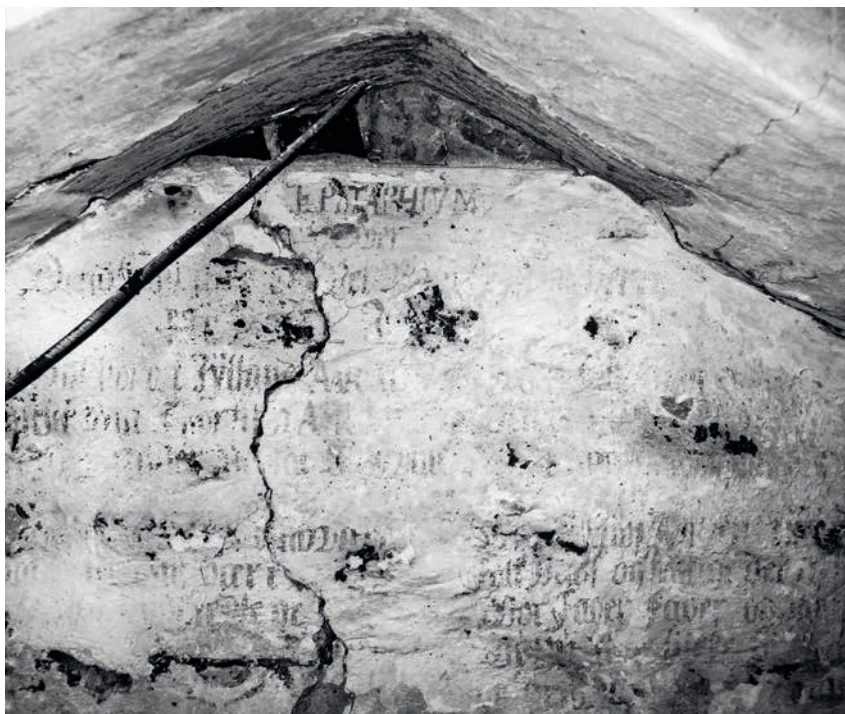

Fig. 110. †Kalkmalet epitafium på korets vestvæg over Axel Juel (†1720). †Eftermidaldlerlige kalkmalerier nr. 1 (s. 2647). Foto Kirsten Trampedach 1993. – †Wall-painted memorial tablet on the west wall of the chancel to Axel Juel (†1720). †Late Medieval wall painting no. 1.

¹⁶³ KB. *Kallske saml.* 377. 4°. Beskrivelse over kirkerne 1755; RAO. *Fyn i alm.* 14. Landet. Optegnelser.

¹⁶⁴ RAO. *Bispeark.* Sunds Hrds. breve; Kirkens arkiv. Synsprot.

¹⁶⁵ *Mackeprang 1941* (note 71), 108 ff., der dog ikke omtaler fonten i Landet.

¹⁶⁶ RAO. *Bispeark.* Syn over kirker og præstegårde; Kirkens arkiv. Synsprot.

¹⁶⁷ *Lund 1823* 31.

¹⁶⁸ Fadet omtales tidligst i kirken 1672. RAK. *Rev. røsk.* Røsk. Fyn; RAO. *Provstiark.* Røsk.

¹⁶⁹ Sophie Elisabeth blev gift med rigsgreve Christian von Pentz 10. okt. 1634. Brylluppet blev afholdt i forlængelse af den overdådige bryllupsfest for prins Christian og Magdalena Sibylla af Sachsen (Det store Bilager).

¹⁷⁰ Jf. også Sigurd Erixon, *Mässing*, Lund 1978, 265 f. med fig. 362.

¹⁷¹ Omtalt 1862, jf. Kirkens arkiv. Synsprot.

¹⁷² Poul Halkjær Kristensen, *Danske tinmærker*, Holger Rasmussen (udg.), Danmark 1983, 80. Der kan muligvis være byttet om på dåbskanderne i Bregninge og Landet, jf. også s. 2549 note 166.

¹⁷³ *Stiftsavisen* 41, december 2007.

¹⁷⁴ NM. Indb. ved Mogens Larsen 1981 og Jens Johansen 1983.

¹⁷⁵ Pladerne er naglet til revler, der er naglet på den ældre (†)prædikestol ved gulvet, midt på og under håndlisten. NM. Indb. ved Jens Johansen 1983.

¹⁷⁶ NM. Indb. ved Einar V. Jensen 1954.

¹⁷⁷ Mogens Larsen konstaterede, at underbaldakinens felter som ældste farvelag på kridtgrunden havde blågrønne rankeslyng. NM. Indb. ved Mogens Larsen 1981.

¹⁷⁸ 1918–20 nævnes, at prædikestolen trængte til at blive malet. RAO. *Schelenborg Gods.* Dok. vedr. kirkerne; Kirkens arkiv. Synsprot.

¹⁷⁹ NM. Indb. ved Peter Kr. Andersen 1939 og Einar V. Jensen 1954.

¹⁸⁰ NM. Indb. ved Jens Johansen 1983. Farvelaget indvendig i kurven havde så dårlig vedhæftning, at det blev afrenset og nymalet.

¹⁸¹ Gulvet og håndlistens profilliste af eg er gået tabt, bortset fra et lille stykke, der blev fundet i muren syd for stolen. NM. Indb. ved Jens Johansen 1983.

¹⁸² Stolperne er tappet i gulvet og håndlisten, og løsholterne er tappet i stolperne. NM. Indb. ved Jens Johansen 1983.

¹⁸³ NM. Indb. ved Jens Johansen 1983.

¹⁸⁴ NM. Indb. ved Peter Kr. Andersen 1939.

¹⁸⁵ NM. Indb. ved Einar V. Jensen 1954. 1868 fremgår, at de stod med en 'styg mørk perlefarve', som ønskedes

erstattet af egefarve; RAO. *Bispeark*. Sunds Hrds. breve; Kirkens arkiv. Synsprot.

¹⁸⁶ RAO. *Sogneark*. Div. breve og dok.

¹⁸⁷ Kirkens arkiv. Synsprot.; RAO. *Bjerreby Sogn*. Synsprotokol 1862-2004.

¹⁸⁸ RAO. *Tåsinge birk*. Tingbog 1744-68; jf. også Kai Uldall, »Kirkens profanbenyttelse i ældre Tid«, *Fortid og Nutid*, 9, 1931-32, 135.

¹⁸⁹ Fløjene er repareret eller fornyet dette år, jf. korrespondance i NM.

¹⁹⁰ Kirkens arkiv. Synsprot.; Korrespondance i NM.

¹⁹¹ Yderligere oplysninger om kirkens orgler findes i Den Danske Orgelregistrant.

¹⁹² Avisudklip 17. sept. 1990 i Taasinge Lokalhistoriske Arkiv.

¹⁹³ Korrespondance i NM; *Gautier 1999* 43.

¹⁹⁴ Ulla Kjær, *Roskilde Domkirke. Kunst og historie*, Kbh. 2013, 87-95; Ebbe Nyborg, »The Holy Rood Crucifixion Group of Roskilde Cathedral and the Scandinavian Early Gothic«, *Romanesque Art in Scandinavia. Hafnia. Copenhagen papers in the History of Art* 12, 2003, 161-96; Ebbe Nyborg og Verner Thomsen, »Roskilde domkirkes triumfkrucifiks«, *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1983, 187-209. *Relieffet fra (†)korbuekrucifikset findes i Nationalmuseet (inv.nr. D13676).

¹⁹⁵ Jf. Eva de la Fuente Pedersen, »Kirkemøbler med epitafiefunktion. Om den adelige elites donationer i Danmark 1560-1660«, *Ting och Tanke. Ikonografi på liturgiska föremål*, Ingalill Pegelow (red.), Stockholm 1998, 313. Sammenlign også med en lysekroner fra 1685 i Kerteminde (*DK Odense* 2003; endvidere s. 2016).

¹⁹⁶ Lampetterne er skænket af håndværkere, arkitekter, menighedsråd og en kreds af menigheden; Taasinge Lokalhistoriske Arkiv. Landet Kirke.

¹⁹⁷ Taasinge Lokalhistoriske Arkiv. Landet Kirke.

¹⁹⁸ Henning Thalund, *Fynske kirkeskibe*, Svendborg 1989, 75.

¹⁹⁹ Dvs. Morten Nielsen Mesling, der var sognepræst 1581-1618 (jf. †skriftestol nr. 1 og gravsten nr. 2).

Fig. 111. Signatur på altermaleri (s. 2652). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Signature on altar painting.*

Fig. 112. Løbende hare. Detalje af dåbsfad (s. 2662). Foto Arnold Mikkelsen 2020. – *Running hare. Detail of baptismal dish.*

RAO. *Sogneark*. Kirkebog. Indskriften er desuden, med mindre afvigelser, afskrevet 1707 (KB. GKS 2351. 4°. Antegnelser om Kirkerne i Fyen 1706-07), og 1755 (KB. *Kallske saml.* 377. 4°. Beskrivelse over kirkerne 1755), der begge anfører datoen som 14. juli.

²⁰⁰ RAO. *Sogneark*. Kirkebog.

²⁰¹ RAO. *Fyn i alm.* 14. Landet. Optegnelser. Indskriften er også afskrevet i RAO. *Sogneark*. Kirkebog.

²⁰² RAO. *Fyn i alm.* 14. Landet. Optegnelser; RAO. *Sogneark*. Kirkebog; *Lund 1823* 30.

²⁰³ RAO. *Fyn i alm.* 14. Landet. Optegnelser.

²⁰⁴ RAO. *Provstiark*. Sager.

²⁰⁵ RAO. *Provstiark*. Sager. Et glasmaleri med indskrift til minde om Arthur John Sayer er opsat i Church of St Mary i Sparham, Norfolk, jf. <https://www.warmemorialsonline.org.uk/memorial/240184/>, besøgt 11. aug. 2020.

²⁰⁶ Indskriften er suppleret efter afskrift i KB. *Kallske saml.* 377. 4°. Beskrivelse over kirkerne 1755.

²⁰⁷ KB. *Kallske saml.* 377. 4°. Beskrivelse over kirkerne 1755; RAO. *Fyn i alm.* 14. Landet. Optegnelser; NM. Indb. ved J. B. Løffler 1876.

²⁰⁸ NM. N. L. Høyen, notebog VII, 1830, 66.

²⁰⁹ J. P. Trap, *Kongeriget Danmark*, 3. udg., H. Weitemyer (udg.), Kbh. 1899, III, 650. Det er antagelig den samme 'kistedannede gravsten' fra Landet Kirkegård, der er omtalt i Henry Petersen, »Gudme Kirke i Fyen og dens Malerier fra 1488«, *Kirkehistoriske Samlinger* III, 2, 1877-80, 590 (note 1).

²¹⁰ KB. *Kallske saml.* 377. 4°. Beskrivelse over kirkerne 1755; RAO. *Fyn i alm.* 14. Landet. Optegnelser. Af kirkebogen fremgår, at parret skulle have været gift 30. april, men at brudgommen døde 1. maj om formiddagen, 'og blev ingen bryllup holdt'; RAO. *Sogneark*.

Kirkebog. Jf. også KB. *Kallske saml.* 377. 4°. Beskrivelse over kirkerne 1755; S.V. Wiberg, *Personallistoriske, statistiske og genealogiske Bidrag til en almindelig dansk Præstehistorie* 3, Odense 1871, 13; *Lund 1823* 31.

²¹¹ KB. *Kallske saml.* 377. 4°. Beskrivelse over kirkerne 1755; RAO. *Sogneark.* Div. breve og dok. I *Danske Atlas VI, 1774* (note 5), 725, omtales desuden en 'anselig, gipset begravelse' under tårnet. Begravelsen omtales ikke i andre kilder, og der kan være tale om en misforståelse.

²¹² Af kirkebogen fremgår, at Axel Juel blev begravet 6. febr. 1720. RAO. *Sogneark.* Kirkebog.

²¹³ Kay S. Nielsen, *Danske blankvåben*, Kbh. 1978, 20-22; Heribert Seitz, *Blankwaffen II. Geschichte und Typenentwicklung im europäischen Kulturbereich 2. Vom 16. bis 19. Jahrhundert*, Braunschweig 1968, 89-99.

²¹⁴ NM. *Engelstoft*; Indb. ved J. B. Löffler 1876; *Lund 1823* 31.

²¹⁵ *Gipsafstøbninger af stemplet findes i Nationalmuseet (inv.nr. D469/1971).

²¹⁶ Forfatter til *Lund 1823*.

²¹⁷ Johannes Pedersen, »Solskin og skyer over Taasinge«, *Fynske Aarbøger* 7, 1959-61, 282-303, særligt s. 301.

²¹⁸ Forslag ved Praksis Arkitekter 2011, i NM; jf. også RAO. *Menighedsrådsark.* Div. vedr. kirken; Kirkens arkiv. Synsprot.

²¹⁹ I tårnets mellemstokværk opbevares to gravsten af rød kalksten, 42×64 cm, der var anbragt på parrets grav 1964-83; jf. foto i Keld Bo Larsen, »Elvira og Sixten på Tåsinge – 130 år efter«, *Tåsinge Årbog* 2019, 53-65.

²²⁰ Kirkens Arkiv. Synsprot.; Anders Bjørnvad, *Faldne allierede flyvere 1939-1945*, Odense 1995, 117; Gunnar Kjær Mortensen, »Luftkamp omkring Tåsinge. Nedskudte allierede fly ved Tåsinge 1940-1945«, *Tåsinge Årbog* 1989, 14-29. Jf. også s. 2885.

²²¹ Anders Bjørnvad, *Krigens monumenter 1940-1945*, Odense 1999, 362.

²²² <https://www.cwgc.org/find-a-cemetery/cemetery/2026360/landet-parish-churchyard/> besøgt 4. febr. 2020.

LANDET CHURCH

The church lies in the east of the village in the middle of the island of Tåsinge. Until about a century ago it was alone in the landscape; then a small village grew up west of the church. Originally the church belonged to the village of Lundby about a kilometre to the east.

Building. The Romanesque church consists of apse, chancel and nave and is built of raw and dressed granite and sandstone. The church is decorated with extraordinary stonework in granite, including profiled double footing (fig. 13), figured ashlar (figs. 9-10), and the fine south portal (fig. 14), which was re-established in 1892 in the opening between tower and nave. The portal has no parallels in the local area, but the cathedrals in Schleswig and Ribe have portals of similar design.

In the Late Middle Ages octagonal vaults were installed in chancel and nave, and the latter was extended to the west. The extension was built in raw fieldstone with details in medieval brick. Its western gable is preserved in the west facade of the tower (fig. 39).

In 1634 a tower was built above the western extension. It is in Renaissance cross-bond masonry and has two belfry lights towards each point of the compass. Around the same time a porch was built on the south side of the nave outside the Romanesque portal (fig. 40).

Throughout the 1700s and 1800s the church underwent several refurbishings and restorations, the most dramatic of which was the taking-down of the Romanesque south portal in 1875 to make way for a new stove. The stones of the portal were consigned to the porch, and in 1892 the portal was set up again in the arcade between tower and nave. The porch was then reconstituted as a furnace room and chapel.

Wall paintings. In 1978 wall paintings were found in the apse, and small sections of the paintings were uncovered. In the north side of the apse where it borders on the vaulting there is a frieze with scenes from the Passion (figs. 47 og 109), and in the top of the apse there is a version of the Coronation of the Virgin (fig. 48). The paintings can be dated c. 1300-25.

Furnishings. The church's only preserved item of furnishing from the Middle Ages is the Romanesque font (fig. 69). From the time after the Reformation comes the altar painting with the motif of the Crucifixion, probably executed c. 1550 (figs. 57 and 111). It is a copy of a painting from 1538 by Lucas Cranach the Elder, which however only came to the church in 1831, when it was transferred from the church at Valdemar's Castle (p. 2575). A (†)pulpit, presumably also from c. 1550 (figs. 75-76), is preserved behind the present pulpit from 1619.

Also from the 1600s comes the fine baptismal dish (figs. 70-72 and 112), a richly ornamented Netherlandish work from c. 1625 with Christian IV's monogram as well as the name and arms of Sophie Elisabeth, the King's second daughter by Kirsten Munk, said to have been donated by her younger sister Hedevig around 1661. The altar candlesticks (fig. 65) were donated in 1650 by the pastor Jens Mogensen Haasum, who may also have donated the kneeler in 1666 (fig. 54). In 1667 he also donated the Communion set, (figs. 59-60), which was made three years previously by Simon Matthiesen, Odense. The wafer box with its engraved motif of the Institution of the Eucharist on the lid (figs. 61-62) was presented in 1692 by Haasum's successor in the office, Peder Jensen Lucoppidan and his wife Anna Christine Jørgensdatter. She also donated the chandelier in the chancel (fig. 85), which is inscribed with her name and dates, 1654-1714, and thus has the character of a sepulchral monument. An iron-bound money box (fig. 78) is presumably from the second half of the 1600s, while a collection purse (fig. 79) was probably donated in 1722 by Sophie Amalie Parsberg, widow of Axel Juel; a small *silver bell with the couple's initials, (figs. 80-81), which belonged to the purse, is in the Svendborg Museum. The Communion set for the sick (fig. 63), consisting of chalice and paten, was made by Oluf Olufsen Rye of Svendborg c. 1750, supplemented with a wafer box executed c. 1780 by Kield Nielsen of Rudkøbing, and donated by the pastor Simon Pedersen Riise.

The altar rail (fig. 55) is presumably from c. 1750-1800 as are the stairs up to the pulpit (fig. 74). The Communion table was made in 1831, a *chasuble (fig. 66), preserved at Valdemar's Castle was probably acquired in 1839, and the pews (figs. 53 and 82) are from c. 1842. A baptismal jug of pewter from c. 1850 was probably made by Niels Frederik Ebbesen Sørensen of Odense. The bell (fig. 87) was cast in 1866 by P.J. Winstrup and Victor Gamél, Copenhagen, and paid for by Frederik Juel-Brockdorff; and the altarpiece (fig. 56) was made in 1868. Another chasuble (fig. 67) must have been procured at the end of the century.

An altar jug of silver (fig. 64) was executed in 1915 by Marius Rathje, Svendborg, and donated by Augusta Juel-Brockdorff. The organ loft (cf. fig. 82) was built in 1924. The church ship "Haabet" (fig. 86) was built by the rural postman Rasmus Hansen, Troense, and donated by the sexton Thorvald Johs. Poulsen in 1955. The sculpture of the Women at the Tomb (fig. 84) was made by the sculptor Eric Erlandsen in 1961-65 with a model in Roskilde Cathedral's (†)chancel arch crucifix from the beginning of the 1200s. The organ (cf. fig. 82) was built by Marcussen & Søn, Aabenraa, 1974.

Colour scheme. The present colour scheme of the church was conceived in 1993 by the conservator Jens Johansen in grey tones with gilt details. It has minor adjustments of the colour scheme that was established by the painter Ernst Trier in the restoration of 1958, and which can still be seen on the pulpit, where the grey shades are supplemented with subdued red, blue, green and brown. In 1831 the furnishings were in a dark pearl-grey colour and c. 1870 they were given oak veining.

Sepulchral monuments. The church has a memorial tablet for two English airmen killed during World War II (fig. 88), and three tombstones from the period c. 1618-1720 (figs. 89-91). Beneath the chancel was a †burial place for the priests and c. 1720 a †burial place was established for Axel Juel in the same place with a related mural †sepulchral tablet (fig. 110) etc. Elvira Madigan and Sixten Sparre are buried in the churchyard (fig. 100).